

MALE OBJAVE št. 4

•

urednik:

Drago Oman

•

avtorji besedil:

MALI SIMPOZIJ 2009

Barbara Bernjak, Špela Marčič, Barbara Roškar, Dona Golob, Nuša Gosarič, Katarina Kocbek, Luka Mlinarič
Fekonja, Sanja Rajter, *Oš Benedikt*
Žan Roj, Eneja Urnaut, Metka Belcl, Domen Flakus Bosilj, Jan Rajh, Pia Roškarič Duh, Sara Goričan, Špela Polak,
Oš borcev za severno mejo Maribor
Niko Šetar, *Oš Draga Kobala Maribor*
Timotej Rems, Tim Krajnc, Žan Fleišaker, Saša Bradaškja, Špela Kresnik, Karmina Sužnik, *Oš Duplek*
Tilen Berglez, Christian Fluher, Patrik Korper, *Oš Fram*
Alen Prepelič, Tjaša Mumlek, *Oš Franceta Prešerna Maribor*
Špela Mernik, Žanet Briški, *Oš Janka Glazerja Ruše*
Petra Jamšek, Sara Kren, *Oš Kungota*
Manja Potrč, Nina Zadavec, *Oš Maksa Durjave Maribor*
Blaž Bezjak, Žiga Lah, Tadej Klojčnik, Tea Šimat, *Oš Malečnik*
Gregor Jecl, Filip Jurič, Miha Likar, *Oš Prežihovega Voranca Maribor*
Tajda Tripkovič, Martina Markovič, Mojca Antolinc, *Oš Rada Robiča Limbuš*
Patricija Sedminek, Maša Selinšek, Rene Geršak, *Oš Starše*
Nataša Brunčič, Saša Kurnik, Špela Peserl, Karin Petko, Rebeka Šnofl, *Oš Voličina*

•

MALI SIMPOZIJ 2010

Maja Dretar, Rebeka Dobaja, Rene Družovec, Larisa Kokol, Tadej Kramar,
Nika Perko, Anja Sraka, Nataša Šijanec, Timotej Štefanec, Tina Zelenko, Iris Živko, *Oš Benedikt*
Metka Belcl, Nina Kobilica, Alen Perko, Maruša Pokeržnik, *Oš borcev za severno mejo Maribor*
Petra Aleksič, *Oš Draga Kobala Maribor*
Lara Bračič, Staša Kancler, Gaja Krajnc, Manja Nemšak, Anja Ornik, Taja Weingerl, *Oš Duplek*
Tilen Brglez, Christian Fluher, Patrik Korper, *Oš Fram*
Lara Hebar, Urška Senekovič, *Oš Franceta Prešerna Maribor*,
Aleš Germič, Nejc Petek, *Oš Janka Glazerja Ruše*
Maja Marksl, Maja Šrbinek, Larisa Kulovec, Katja Lazarevič, *Oš Kungota*
Katja Škrlec, Sara Kocmut, Nina Malek, *Oš Malečnik*
Zoja Gostenčnik, Anej Irgolič, Nastja Prajnc Kacijan, Sara Stiplovšek, *Oš Prežihovega Voranca Maribor*
Blaž Bandur, Rene Geršak, Lana Rešek, Patricija Sedminek, Maša Selinšek, Lara Smogavc, *Oš Starše*
Karin Petko, Rebeka Šnofl, Špela Peserl, Saška Kurnik, Nataša Brunčič, *Oš Voličina*

KAZALO

•
Drago Oman: Spremna beseda 4

•
avtorji besedil:

MALI SIMPOZIJ 2009

- Blaž Bezjak, Žiga Lajh: **Ostaline posameznih naselbin v Malečniku** 6
Žan Roj, Eneja Urnaut: **Najstarejša prazgodovinska naselbina v Radvanju** 7
Metka Belcl, Domen Flakus, Jan Rajh, Pia Roškarič Duh: **Žarno grobišče na cesti v Radvanju** 8
Niko Šetar: **Najdbe iz pozne bronaste dobe na Pobrežju** 10
Špela Mernik, Žanet Briški: **Žarna grobišča v Rušah** 12
Alen Prepelič, Tjaša Mumlek: **Razvanje pred tisočletji. Arheološke najdbe v Razvanju s poudarkom na gomilah** 13
Manja Potrč, Nina Zadavec: **Starejše železnodobno najdišče Poštela** 15
Gregor Jecl, Filip Jurič, Miha Likar: **Poskus rekonstrukcije življenja na Pošteli** 17
Sara Goričan, Špela Polak: **Keltski grob s Pobrežja pri Mariboru** 19
Tadej Klojčnik, Tea Šimat: **Prisotnost Kelto v Meljskem hribu** 21
Barbara Bernjak, Špela Marčič, Barbara Roškar: **Prazgodovinsko in rimsko gomilno grobišče, arheološki terenski spomenik v Benediktu v Slovenskih goricah** 22
Peter Jamšek, Sara Kren: **Rimljani so gradili ceste tudi čez današnje slovensko ozemlje** 24
Tina Berglez, Christian Fluher, Patrik Korper: **Rimski vodovod na Framskem** 26
Tajda Tripkovič, Martina Markovič, Mojca Antolinc: **Antične gomile in pokopi** 28
Timotej Rems, Tim Krajnc, Žan Fleišaker: **Rimske arheološke najdbe v občini Duplek** 31
Patricija Sedminek, Maša Selinšek, Rene Geršak: **Arheološke najdbe v Staršah** 33
Nataša Brunčič, Saška Kurnik, Špela Peserl, Karin Petko, Rebeka Šnofl: **Arheološke najdbe iz Zg. Voličine** 35
Saša Bradaškja, Špela Kresnik, Karmina Sužnik: **Staroslovansko grobišče v Zgornjem Dupleku** 37
Dona Golob, Nuša Gosarič: **Miocenski kit, čelade v Ženjaku in rimske gomile** 39
Katarina Kocbek, Luka Mlinarič Fekonja, Sanja Rajter: **Zgodovina občine Benedikt in arheološka najdišča v našem kraju** 41

MALI SIMPOZIJ 2010

- Anej Irgolič: **Medicina in lekarništvo v starem Egiptu** 44
Zoja Gostenčnik: **Grška medicina nekoč** 46
Aleš Germič, Nejc Petek: **Zgodovina medicine** 48
Patricija Sedminek, Maša Selinšek, Rene Geršak: **Razvoj medicine skozi čas** 50
Karin Petko, Rebeka Šnofl, Špela Peserl, Saška Kurnik, Nataša Brunčič: **Izumi in odkritja v medicini** 52
Rebeka Dobaja, Larisa Kokol: **Velike in male bolezni človeštva** 55
Maja Marksl, Maša Šrbinek, Larisa Kulovec, Katja Lazarevič: **Kuga in kužna znamenja v našem kraju** 57
Tilen Brglez, Christian Fluher, Patrik Korper: **Zavetnika sv. Vid in sv. Luka** 59
Maruša Pokeržnik, Nina Kobilica: **Kuga v Mariboru** 61
Jan Alen Pernek: **Kužna znamenja na Slovenskem** 63
Petra Aleksič: **Lekarna v Olimju** 65
Katja Škrlec, Sara Kocmut, Nina Malek: **Špital** 67
Lara Hebar, Urška Senekovič: **Partizanska bolnica Franja** 69
Blaž Bandur, Lara Smogavc, Lana Rešek: **Zdravje z vrta in travnika** 71
Metka Belcl: **Zdravilna zelišča nekoč in danes** 72
Nuša Šijanec, Timotej Štefanec, Tina Zelenko: **Čarovnije zelišč** 74
Sara Stiplovešk, Nastja Prajnč Kacijan: **Kako so zdravili zdravniki** 76
Staša Kancler, Gaja Krajnc, Taja Weingerl: **Šamanizem nekoč in danes** 79
Lara Bračič, Manja Nemšak, Anja Ornik: **Svetniki zavetniki** 81
Maja Dretar, Anja Sraka, Iris Živko, Nika Perko, Tadej Kramar, Rene Družovec: **Črni križ pri Hrastovcu** 83

SPREMNA BESEDA

Drago OMAN *

Mali simpozij je muzejski pedagoški projekt, ki smo ga v Pokrajinskem muzeju Maribor v letu 2010 izvedli osmič zapovrstjo. Cilj Malega simpozija je spodbuditi zanimanje za kulturno-zgodovinsko dediščino in navajanje na raziskovalno delo predvsem pri učenkah in učencih druge in tretje triade osnovnih šol širše mariborske regije.

Referate, ki jih učenci pripravijo in predstavijo na simpoziju, objavljamo bienalno v publikaciji Male objave. V tej številki Malih objav so zbrani vsi referati Malega simpozija 2009, na katerem so učenke in učenci predstavili arheološka najdišča v Mariboru in okolici ter referati Malega simpozija 2010, na katerem so predstavili zgodovino medicine in lekarništva.

Referati so objavljeni v originalnih zapisih, opravljene so le manjše korekture, posegom v vsebino besedil pa smo se izogibali. Prav tako zaradi tehničnih omejitev nismo objavili fotografskega gradiva, ki je spremljalo posamezne referate. Poenotili smo citiranje literature in virov.

Zahvaljujemo se učenkam in učencem za sodelovanje, še posebej mentoricam in mentorjem, brez katerih projekta ne bi mogli uspešni izvesti, za podporo pa tudi Ministrstvu za kulturo RS.

Maribor, oktober 2010

** Drago Oman, muzejski svetovalec, Pokrajinski muzej Maribor*

MALI SIMPOZIJ 2009

Pokrajinski muzej Maribor
20. oktober 2009

OSTALINE POSAMEZNIH NASELBIN V MALEČNIKU

Blaž BEZJAK, Žiga LAH *

Multiperiodno naselbinsko najdišče je bilo odkrito na levem bregu reke Drave pod Meljskim hribom, zahodno od izliva Vodolskega potoka v reko Dravo, na rečnem okljuku pod 5–7m debelimi pobočnimi nanosi. Odkrito je bilo ob gradnji podpornega zidu za lokalno cesto.

Ugotovljene in raziskane so bile ostaline petih poselitvenih obdobji: zgodnji srednji vek, mlajša železna doba, srednja bronasta doba, ter prehod iz konca mlajše kamene dobe v bakreno dobo. Odkrili so tudi cesto s tremi nivoji cestišča, grajeno iz različnih manjših razbitih prodnikov. Nastanka ceste, na kateri so se ohranile kolesnice (nivoja 1. in 3.) in ob njej obcestna jarka, časovno ne moremo zanesljivo določiti. Raziskanih je bilo 14 kulturnih jam, v njih pa so odkrili lončeno posodo, živalske kosti in močno žganino.

Mlajša kamena doba (neolitik) je v Sloveniji zaznana dokaj pozno. Najstarejše obdobje je znano samo iz jam na Krasu, iz osrednje Slovenije pa le nekaj drobcev keramičnih posod kaže, da imamo na našem prostoru neolitske sledove že iz 6. tisočletja. Pozno neolitsko naselje je bilo zaznано tudi na dravskem bregu v Malečniku pri Mariboru in sicer so našli ostaline prazgodovinskih lesenih objektov.

Bakrena doba (eneolitik) se v Sloveniji dokaj mehko prepleta s koncem neolitika. Odkriti so bili sledovi naselja kulture Retz-Gajary iz okoli 3500 pr. n. š. v Malečniku pri Mariboru, od koder sta iz tega obdobja o znani posodici s presegajočima ročajema, posoda s trakastim ročajem, posoda s presegajočim ročajem in vretenci. Gre za najdbe posod, ki so razstavljene v Pokrajinskem muzeju v Mariboru.

Bronasta doba je bila v Sloveniji pred začetkom avtocestnega projekta dokaj slabo znana in veljalo je mnenje, da je ta prostor v tem času izrazito slabo poseljen. Izjema je bilo le obdobje pozne bronaste dobe in kulture žarnih grobišč. Danes je mogoče reči, da je res prav obratno, da je bilo slovensko ozemlje z majhnimi razpršenimi naselji močno poseljeno že vsaj v zadnji fazi zgodnje bronaste dobe. Naselja tega časa so stala dosledno ob močvirjih in manjših potokih, ki so jim omogočali preskrbo z vodo in hrano.

Sledovi naselij srednje bronaste dobe so bili ugotovljeni na najdišču Malečnik pri Mariboru in sicer je ohranjen lonec ter obesek v obliki kolesa iz tega obdobja. Tudi to je razstavljeno v Pokrajinskem muzeju Maribor.

Mlajša železna doba je bila dokaj dobro znana predvsem prek grobišč tega časa. Novo raziskane bivalne strukture – hiše (Malečnik pri Mariboru,) so sedaj prvič prinesle tudi podatke o bivalni kulturi in tehniki tega časa, nekatera nova grobišča pa so poselitveno sliko dopolnila.

LITERATURA IN VIRI:

1. Vesna Koprivnik, Mira Strmčnik Gulič, Mihela Kajzer Cafnik, *Aktualna arheološka odkritja: Iz muzejskih depojev*, Pokrajinski muzej Maribor, Maribor 2009
2. Mira Strmčnik Gulič, *Zemlja pod vašimi nogami, Arheologija na avtocestah Slovenije, Vodnik po najdiščih*, Ljubljana 2002
3. http://www.zrss.si/pdf/ZGO_Arheološke_najdbe_ob_gradnji_avtocest_dr_Djurić.pdf (4. 9. 2009)
4. http://www.zvkds.si/media/pages/documents/ZVKDS_-_2003_-_program_22_20090504.pdf (4. 9. 2009)

* Blaž Bezjak in Žiga Lah, *učenca OŠ Malečnik, mentorica: Darja Ferik*

NAJSTAREJŠA PRAZGODOVINSKA NASELBINA V RADVANJU

Žan ROJ, Eneja URNAUT *

Preden gradbeni stroji preorjejo zemljo, kjer naj bi zgradili novo avtocesto ali obvoznico, arheologi pregledajo vsako pest prsti in odkrijejo marsikaj. Tako so odkrili bore iz ledeniških obdobij, ko so stari okoli 37.000 let, kamniti gozd, okostje prvega slovenskega dinosavra, slovenske Pompeje z natančno zgrajenimi stavbami, v katerih so bila ognjišča, freske in prelepi vhodi ter prazgodovinsko naselbino.

Med arheološkimi izkopavanji na trasi zahodne mariborske obvoznice so arheologi odkrili naselbino iz začetka 4. tisočletja pred našim štetjem. Zahodna mariborska obvoznica v Radvanju leži v ravninskem prostoru med Pekrskim potokom in vznožjem Pohorja, ki s svojim posegom znatno spreminja prvotno kulturno krajino. Širši prostor je zgodovinsko izredno zanimiv. Pričakovati je bilo veliko arheoloških ostankov iz kasnejših poselitvenih obdobij. Temu primerno je bil opravljen sproti arheološki terenski nadzor ob zemeljsko-gradbenih delih, katerega rezultat je odkritje izjemne prazgodovinske naselbine v velikosti približno 10.000 kvadratnih metrov iz obdobja na prehodu iz 5. v 4. tisočletje pr. n. št.

Jedro prazgodovinske naselbine se nahaja ob Lackovi cesti, na križišču z bivšo Engelsovo cesto ter neposredno pod njima. Naselbina sega tudi južno od Lackove ceste, severno od nje pa naselbinske strukture počasi izginjajo.

Sami objekti naselbine so sestavljeni iz kompleksnih jam različnih velikosti, oblik in globin. Večinoma so pod večjimi jamami in ob njih odkrili tudi manjše jame, pod temi oziroma ob njih pa so odkrili stojke za lesene nosilne stebre. Tako rekoč vsaka poglobitev je ohranila številni in značilni arheološki material vključno z ostanki sledov sten, stenskega premaza in kurišč.

Doslej so med objekti naselbine iz poznega neolitika oziroma zgodnjega eneolitika prepoznali 17 stanovanjskih objektov in štiri objekte zgrajene v stojkasti tehniki ter dva zbiralnika za vodo. Med objekti je še posebne omembe vredna delavnica kamnitega orodja s številnimi izdelki.

Največ podatkov so arheologi dobili na osnovi kamnitega orodja in keramičnega posodja prostoročne izdelave in širokega tipološkega spektra. Med doslej odkritimi 235 kosi kamnitega orodja so zabeležili 70 celih oz. fragmentiranih kamnitih sekir, 18 izvrtkov sekir, glavne najdbe pa predstavljajo tolkači, mikrolitska orodja to so strgala, praskala, klinice in podobno. Glavnino predstavljajo tudi kamnita jedra in polizdelki. Med keramičnimi najdbami prevladujejo ročno izdelane posode temno sivih, sivih, rjavih in črnih tonov s skromnim okrasom. Značilne so posode z ostrim prehodom iz ramena v trup in lonci, skleda ter številne žlice in zajemalke s preluknjanim nastavkom.

Tako z gotovostjo lahko trdimo, da so odkrili verjetno najbolje ohranjeno neo/eneolitsko naselbino pri nas. Na tem mestu seveda ne moremo širše razglabljati o posameznih kulturnih skupinah, ki so živele na jugovzhodnem alpskem prostoru, rečemo pa lahko, da gre v našem primeru za nosilce razvite kulture, katerih materialni viri so izjemno kronološko izpovedni in bogati.

LITERATURA IN VIRI:

1. http://www.dars.si/Dokumenti/O_avtocestah/Avtocestne_zanimivosti/Naselbina_na_MB_obvoznici_445.aspx (8. 9. 2009)
2. http://24ur.com/cestni_pripetljaji/zemlja-zakoplje-a-ne-pozabi.html (11. 9. 2009)

* Žan Roj in Eneja Urnaut, učenca OŠ borcevo za severno mejo Maribor, mentorica: Katja Jurgelj

ŽARNO GROBIŠČE NA CESTI V RADVANJU

Metka BELCL, Domen FLAKUS BOSILJ, Jan RAJH, Pia ROŠKARIČ DUH *

Človek je skozi tisočletja želel ohraniti spomin na svoje prednike. Eden od načinov je tudi pokopavanje v žarah, kjer pogrebni običaj poteka s sežiganjem mrtvih in s pokopavanjem v žarah – žarna grobišča. Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je žara posoda za shranjevanje pepela mrličev, grobišče pomeni več grobov na enem prostoru in "žarnogrobiščen" pomeni nanašajoč se na "žarnogrobiščno" kulturo, to je kultura v Evropi v pozni bronasti dobi, za katero so značilna žarna grobišča.

V plitve jame, navadno tesno druga ob drugi, so polagali po sežigu preostale koščice umrlih s pepelom in pridatki. Zato so uporabili do 70 cm visoke glinaste posode kot žare, ki so jih običajno pokrili s kamnitimi ploščami. Vsebina grobov je bila dokaj raznolika. Veliko je bilo izdelkov iz lončenine, ki je bila v mariborskih žarnih grobiščih bogato okrašena z različnimi vrezanimi vzorci, ki so jih zapolnjevali z belo barvo. Poleg lončenine so v grobove dajali tudi različne bronaste predmete; nekateri od teh so bili običajno poškodovani ob sežigu. Za bronaste predmete ni dokazov, da so jih izdelovali v mariborskih naselbinah, ampak so jih semkaj prinesli iz livarskega središča Velem-Szentvid ob današnji madžarsko-avstrijski meji. Za te bronaste izdelke so verjetno nudili viške svojih pridelkov in živine. Ob pokopu pa so v grob položili še druge dragocenosti (npr. nakit). V grobovih so našli razne uporabne izdelke in kulturne predmete. Kot oznako ženskih opravil so skrili v grobovih vijčke in svitke. Prav tako pa so občasno v grobovih našli zobovje domačega goveda in prašičev. V ženskih grobovih so bili pridatki še številčnejši, kar kaže na družbo z izrazitejšo vlogo žene.

Žarna grobišča so značilna tudi za obdobje prazgodovine (konec bronaste in začetek železne dobe med 5. in 1. tisočletjem pr. n. št.). Prostor Maribora in okolice je bil vedno naseljitveno zanimiv. Delimo ga na ravninski (ob Dravi), gričevnat (Slovenske gorice) in sredogorski svet (Pohorje), v katerega spada tudi arheološko najdišče v Radvanju na Lackovi cesti. V tem predelu se kaže klasična podoba poselitve značilne za žarna grobišča, kar pomeni, da so se naši predniki naseljevali v nižinske predele vzdolž večjih rek in potokov (Radvanjski potok). Prve najdbe žarnih grobišč so bile najdene v letih 1899–1907, ko so tam izkopavali glino za opekarno. Najdene so bile manjše posode, različni bronasti predmeti ter raznovrstne skodelice. Pridali so tudi nakit: ovratnice, zapestnice, prstane in okrasne igle. Uporabni predmeti so bile šivanke, noži in britve; od kulturnih predmetov pa obeski in obročki. Lončenina (žare) kaže na razvito lončarsko dejavnost tistega časa. Ta se je razvijala kot domača obrt. Posodje iz grobov, žare, so bile poprej večinoma v hišni rabi kot posode za kuho. Zadnja pomembnejša arheološka raziskovanja na tem prostoru so se odvijala v letih 2007–2008 (trasa zahodne mariborske obvoznice, s krožiščem v Radvanju). Odkrili so prazgodovinsko naselbino v velikosti 10 000 m² iz 5. oz. 4. tisočletja pr. n. št. Najdene so bile večje jame, ostanki lesenih nosilnih stebrov, ostanki sledov sten, žganine, kurišča, dva vodna zbiralnika, delavnica kamnitega orodja in keramično posodje prostoročne izdelave. Na obrobju naselja so odkrili tudi žarno grobišče, ki nam govori, da je bilo območje stalno naseljeno dalj časa. Prostor Maribora in okolice je bil v obdobju prazgodovine selitveni prostor, ki so ga poseljevali Veneti, Iliri, Ranoiliri, Panoni ..., zato ne moremo z gotovostjo trditi, komu pripadajo ta žarna grobišča. Jasno je samo to, da so do leta 300 pr. n. št. plemena ta prostor zapustila in se preselila na višje ležeče prostore ob vznožju Pohorja (Poštela).

V Sloveniji so arheologi odkrili le grobišča iz mlajše in pozne bronaste dobe. Takrat so tudi ljudje na območju, kjer je danes Slovenija, začeli pokojne pokopavati v žarah. Ko je nekdo umrl so ga sežgali v ognju ter zbrali pepel, ki je ostal od njega. Ta pepel so spravili v žaro ter ga nekaj tudi posuli po njegovem grobu. Te žare so postavili v grobove (več grobov je nato tvorilo grobišče), ki so bili večinoma okrogle oblike, včasih pa so imeli ovalno obliko. Grobovi so bili večinoma nepokriti, nekaj primerov pa je bilo pokritih s kamnitimi ploščami. Grobovi so se včasih prepletali, a ljudje so se zelo trudili, da z novejšimi grobovi niso uničili starejših. Tako so jih večinoma dokaj dobro ohranili. V grob so položili žaro ter zraven nje (sploh pri ženskah) še nakit, ki ga je oseba velikokrat nosila. V grobove so položili še določene kosti, vretenca, v nekaj primerih tudi bronaste predmete, ki so se najverjetneje žgale z mrtvo osebo, ker so v več primerih že začele izgubljati prvotno obliko (zaradi taljenja). S tem so ljudje dosegli, da mrtveci v zemlji čez nekaj časa niso kar razpadli in se je od njih ohranil vsaj pepel.

Obsežna zemeljska dela pri gradnji cest in drugih večjih objektov pogosto odkrijejo dotlej neznane ostanke starih kultur. Ostanke predzgodovinskega naselja so našli tudi na gradbišču bodoče mariborske zahodne obvoznice tik ob Lackovi cesti. Nahajališče so nemudoma zavzeli arheologi, ki po nekajdnevnem premoru zaradi neprimerneга vremena (vodo, ki se je nabrala zaradi padavin, so morali celo izčrpavati) spet zelo hitijo z odkrivanjem in dokumentiranjem podrobnosti ter izkopavanjem predmetov.

LITERATURA IN VIRI:

1. Stanko Pahič, Arheološka obdobja Maribora, *Maribor skozi stoletja – Razprave I* (ur. Jože Curk, Bruno Hartman, Jože Koropec), Založba Obzorja, Maribor 1991
2. Vesna Koprivnik, Mira Strmčnik Gulič, Mihela Kajzer Cafnik, *Aktualna arheološka odkritja: Iz muzejskih depojev*, Pokrajinski muzej Maribor, Maribor 2009
3. Biba Teržan: Oris obdobja kulture žarnih grobišč na Slovenskem, *Arheološki vestnik*, 50, Ljubljana 1999, str. 97-143
4. <http://www.hervardi.com/novice/2007/09/25/odkrito-raziskano-in-dokoncno-zakopano/>
5. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 2005

* Metka Belcl, Domen Flakus Bosilj, Jan Rajh in Pia Roškarič Duh, *učenci OŠ borcev za severno mejo, mentorica: Danica Kladošek*

NAJDBE IZ POZNE BRONASTE DOBE NA POBREŽJU

Niko ŠETAR *

Že od malih nog so me zanimala stvari povezane z arheologijo, bolj od dela arheologa celo sama odkritja, podatki o izkopaninah. Nikoli do sedaj pa nisem razmišljal o tem, da je tudi mariborski prostor bogat z arheološkimi najdbami. Živim na Pobrežju, a do sedaj nisem veliko vedel o obsežnosti najdišč, ki se nahajajo le dober kilometer od mojega doma. Z učiteljico sva si ogledala razstavo Aktualna arheološka odkritja v Pokrajinskem muzeju v Mariboru, v šoli pa imamo tudi delčke lončenine, ki so jo našim učencem pred leti podarili arheologi pri izkopavanju najdišča ob Zrkovski cesti in pripadajo tej zanimivi dobi, ki je poleg žarnih grobov zdaj dobila tudi pripadajoče naselje.

Obdobje bronaste dobe na Slovenskem sodi med najmanj poznana in raziskana. Kljub temu nam najdbe iz tega obdobja dokazujejo, da naš prostor v tej dobi ni bil prazen.

Obdobje kulture žarnih grobišč označuje prehod bronaste v železno dobo. To dobo označuje predvsem nov način pokopavanja sežganih trupel ter pokopavanje v žarah ali brez njih na večinoma obsežnih žarnih grobiščih.

STAREJŠA BRONASTA DOBA

V Sloveniji o pogrebnih običajih iz starejše bronaste dobe ni veliko znanega, saj niso odkrili niti ene nekropole, groba ali gomile iz tistega obdobja. Poznavanje grobišč srednje bronaste dobe ni kaj boljše, drugod v srednji Evropi pa je bilo takrat najbolj razširjeno pokopavanje v gomilah. Na Slovenskem so do sedaj dodobra raziskali samo eno gomilo, in sicer v Brezju pri Zrečah, izkopali pa so jo delavci Pokrajinskega muzeja Maribor. Omenjajo se še gomile v Turnišču pri Ptujju in Morju pri Framu ter skoraj nepoznane kamnite gomile na območju Krasa.

MLAJŠA BRONASTA DOBA

Bolj poznana so grobišča mlajše bronaste dobe in takrat se je tudi na Slovenskem razširila kultura žarnih grobišč. Mrtve so sežigali, sežgane ostanke pa pokopavali v žarah. Kultura žarnih grobišč se je v kratkem času razširila po velikem delu Evrope.

KULTURA ŽARNIH GROBIŠČ IN POBREŽJE

Obdobje kulture žarnih grobišč predstavlja prehod bronaste dobe v železno. V knjigi Arheološka najdišča Slovenije iz leta 1975 sem zasledil zapis »naključje je hotelo, da ob Dravi h grobiščem ne poznamo še nobene ustrezne naselbine.« Najnovejša izkopavanja v bližini mojega doma ob gradnji avtoceste pa so dodala nova spoznanja o naselbini, ki so jo odkrili in tako zapisali novo zgodbo o tej dobi. Verjamem pa, da bo morda čez čas o tej dobi morda nastala še kakšna zgodba, seveda na osnovi novih spoznanj.

Prve grobove je pri izkopu gramoza ob Vzhodni ulici leta 1939 odkrival lastnik, ki je najdbe oddajal v muzej. Načrtno izkopavanje se je pričelo v letih 1952–1964. Ugotovljenih je bilo 180 grobov. Po najnovejših odkritjih je bilo okrog 200 najdenih grobov, mnogo jih je bilo uničenih ob izkopavanju gramoza. Najdbe so v Pokrajinskem muzeju v Mariboru. Najdbe so trenutno v depojih, saj arheološka zbirka trenutno še ni na ogled.

Groba pa ni sestavljala le žara, temveč se je socialni status pokojnega izražal v predmetih, ki so bili priloženi v grob. Marsikateri grob ima k žari pridano le posodo, približno tretjina pa ima pridani tudi nakit in ostalo okrasje. Nakit so sicer pogosto sežgali na grmadi skupaj s truplom pokojnika, obstajajo pa tudi grobovi, v katere so predmete položili po sežigu.

Grobovi so bili običajno okrogle oblike in prekriti s kamnitimi ploščami, včasih pa so čez žaro položili glinasto skledo. Grobišča niso bila majhna, saj je bilo na enem grobišču pokopanih po več sto ljudi. Nekatera grobišča so se širila z enega konca na drugega, na ta način pa so verjetno želeli izraziti socialni status pokojnika. Določena grobišča so sestavljala nekakšne družinske parcele, saj so grobovi bili postavljeni v obliki posameznih jeder. Loči-

mo več vrst predmetov, ki so jih položili v grob. Prevladoval je nakit (ovratnice, zapestnice, prstani, očalaste fibule, igle), najdemo pa tudi uporabne predmete (šivanke, britve) ter kulturne predmete, kot so obeski in obročki.

Izkopavanja na lokaciji Pobrežje 1 so potekala med letoma 2000 in 2001, na lokaciji Pobrežje 2 pa v letih 2005 in 2006. Glavnina najdb je iz pozne bronaste dobe (kultura žarnih grobišč). Našli so več kot 10000 kosov lončenine iz mlajše bronaste dobe. Odkrili niso le grobišča, temveč celotno pripadajočo mu naselbino. Prav zaradi te redkosti je najdba na Pobrežju nekaj posebnega. Naselbino so odkrili šele z gradnjo avtoceste, žarno grobišče pa je bilo izkopano že pred več desetletji. Le-to je sestavljalo več kot dvesto grobov. Starost ocenjujejo na tri tisoč sto in dva tisoč osemsto let. V naselbini so odkrili sledove dvorišč, dobro vidna pa je tudi različna velikost stavb in njihova namembnost (stanovanjske, gospodarske). Naselbino in grobišče je najvernetneje povezovala tudi s kamni tlakovana pot. V starejši literaturi sem prebral, da so prebivalci tega obdobja prebivali v lesenih kočah, zgrajenih iz navpičnih soh z vmesnimi stenami in protja ali pa iz vodoravnih brun.

ZAKLJUČKI

Do sedaj nisem vedel, kakšen je bil moj domači kraj v času bronaste dobe. Samo na mariborskih tleh se nahajajo tri najdišča iz pozne bronaste dobe, ki kažejo na prisotnost kulture žarnih grobišč. Najdbe na Pobrežju so postale še posebej dragocene po zadnjih izkopavanjih na trasi avtoceste, saj so grobišču, ki je bilo znano že več desetletij, dodale še pripadajočo naselbino. V učbeniku za zgodovino sem videl fotografijo najdb sončnega kolesa, fibule z obeski in britev v obliki polmeseca. Izdelal sem fibulo, sodeloval bom tudi pri načrtovanju učilnice na prostem pri naši šoli s poudarkom na arheologiji iz tega obdobja.

LITERATURA IN VIRI:

1. Lojze Bolta, *Arheološka najdišča Slovenije*, DZS, Ljubljana 1975
2. Stanko Pahič, *Arheološka obdobja Maribora, Maribor skozi stoletja-Razprave I* (ur. Jože Curk, Bruno Hartman, Jože Koropec), Založba Obzorja, Maribor 1991
3. Vesna Koprivnik, Mira Strmčnik Gulič, Mihela Kajzer Cafnik, *Aktualna arheološka odkritja: Iz muzejskih depojev*, Pokrajinski muzej Maribor, Maribor 2009
4. *Zakladi tisočletij* (ur. Dragan Božič et al.), Založba Modrijan, Ljubljana 1999

* Niko Šetar, *učenec OŠ Draga Kobala Maribor, mentorica: Marjetka Berlič*

ŽARNA GROBIŠČA V RUŠAH

Špela MERNIK, Žanet BREŠKI *

Zanimivo je, da sta bili v Rušah odkriti kar dve veliki žarni grobišči. Prvo je ležalo nad železnico, kjer je bila včasih Marinova gramoznica. Izkopanih je bilo približno 200 grobov; ostaja možnost, da jih je še več vendar so ostali v zemlji. Odkrili so jih v drugi polovici devetnajstega stoletja. Najdbe so shranili v:

- Štajerski deželni muzej,
- Naravoslovni muzej na Dunaju,
- Muzej v Kopenhagenu na Danskem.

Najdbe iz tega grobišča so še vedno zelo pomembne za razumevanje pozne bronaste dobe. Ime ljudstva, ki naj bi živelo v Rušah, še vedno ni znano. Vendar jih v arheološkem žargonu poimenujemo kot nosilce kulture žarnih grobišč, ker so svoje mrtve sežigali. Niso bili niti Iliri niti Kelti, kot je zapisano v sekundarni literaturi. Ruše so bile zadnja postojanka tega ljudstva, kjer so prebivali dobrih 300 let. Nato pa na našem ozemlju dolgo ni živelo nobeno ljudstvo.

Drugo grobišče so odkrili v petdesetih letih dvajsetega stoletja. Odkrili so ga, ko so začeli graditi gasilski dom nasproti osnovne šole. Veliko grobov je bilo takrat izgubljenih vendar so jih izkopali kar nekaj desetih. Izkopavanja je takrat vodil arheolog Stanko Pahič. Izkopanine so pozneje prišle v last Pokrajinskega muzeja Maribor, kjer so še danes. Vendar so pred nekaj leti spet obnavljali gasilski dom in pozabili, da so na tem mest 3000 let stara grobišča in so jih spet poškodovali.

Tovrstne najdbe so v Sloveniji redke, vendar so presenetljivo podobne z najdbo v Ivančni gorici, kjer so našli 3000 let star glinen kipec ženske. Najdba spada v bronasto dobo. Po besedah arheologov je morala kipec na območje pod domnevno naselbino naplaviti voda, našli pa so tudi precej ostankov keramičnih posod in ostalega naselbinskega gradiva. Seveda je podobnost med najdbo v Rušah in v Ivančni gorici precej velika; ali obstaja možnost, da je bilo tudi isto ljudstvo?

* Špela Mernik in Žanet Breški, *učenki OŠ Janka Glazerja Ruše, mentorica: Melita Kladnik*

RAZVANJE PRED TISOČLETJI. ARHEOLOŠKE NAJDBE V RAZVANJU S POUDARKOM NA GOMILAH

Alen PREPELIČ, Tjaša MUMLEK *

Povirje Razvanjskega potoka sodi med najbogatejša arheološka območja v mariborskem okolišu. Starinoslovci so ga pričeli raziskovati že pred dobrimi 150 leti. Dosedanje najdbe kamnitega orodja, sekire, kopače, kladiiva in dleta govore, da so se prvi ljudje naselili tod najbrž ob koncu mlajše kamene dobe pred 4000 leti. Našli so jih tako na pohorskih grebenih kot ob vznožjih pobočij v Razvanju in Pivoli. Zlasti na začetku 1. tisočletja pred n. št. so se na ravninah ob Dravi naselila nova plemena, ki so svoje mrtve sežigala in pokopavala v glinastih žarah. Žal pa h grobiščem še ne poznamo naselbin. Zato je poznavanje žarnogrobiščne naselitve na tem območju še enostransko, saj ob tem, da ne vemo za lego in velikost naselij, ne moremo ugotavljati, kje in v kolikšnem obsegu so izkrčili gozdove za polja in pašnike. Kaže, da so se ljudje naselili v razvanjskem okolišu šele v 8. stoletju, ko so zaradi pritiska novih ljudstev morali zbežati v varnejše kraje. Takšno naselje je Poštela. Naseljenci na Pošteli so mrtve pokopavali na ravnici Lepa ravna. V 7. stoletju pr. n. št. so prebivalci Poštele pričeli nasipavati nad žganimi grobovi svojih rajnih velike gomile, ki so še danes ohranjene okrog domovanj Robnikovih (pri Habakuku). Raziskovalci so našli v njih s kamenjem obdane grobove, med pepelom pa lončene posode in bronaste izdelke, večinoma zapestnice. Gomile iz starejše železne dobe so glavna arheološka znamenitost tudi ob vznožju Pohorja v Razvanju in Pivoli. Posebnost razvanjsko-pivolskih gomil je njihova nenavadna velikost, saj so nekatere, kot tako imenovana Kosova gomila sredi Razvanja ter dvoje še preostalih gomil na pivolskih travnikih pod Pohorskim dvorom, že pravi hribčki.

Pod gradiščem Poštela je dvoje gomilnih grobišč iz železne dobe. Najbližje grobišče na Lepi ravni ob vznožju Poštele je nastalo že v 2. polovici 8. stoletja, ko so novi priseljenci svoje mrtve pokopali še po starem načinu. Doslej je bilo na jugozahodnem obrobju ravnice in vznožju pobočja h gradišču izkopanih 15 grobov, v katerih so bile tudi velike žare. Takšni žarni grobovi v jami so značilni za starejšo stopnjo gomilnih pokopov in po dosedanjih podatkih jih je bilo nekaj v osrednjem delu Lepe ravne, kjer so gomile po izkrčenju gozda že razdejali. Od približno 50 prvotnih gomil jih je bilo 16 odkopanih. Najdbe v teh grobovih so bile po številu dokaj skromne; predvsem so našli razbito lončenino (žare, skodelice), ki pa je večinoma založena ali izgubljena. Od kovinskih izdelkov so najpomembnejši v istem grobu najdeni ostanki v ognju prežganih narebrenih bronastih zapestnic, ki so v gomilnih grobovih na Slovenskem redkejši in sodijo tu v 6. stoletje. Izjemno redki pa so v istem grobu pobrani bronasti členki v obliki vijugastih palčic in obročkov, ki so bili očitno oprema nekega pasu.

Drugo gomilno grobišče ob vznožju Pohorja se razprostira na 600 × 1300 m velikem prostoru v Pivoli in Razvanju ter se po obsežnosti in velikosti gomil precej razlikuje od tistega na Lepi ravni. Poleg osrednje skupine v gozdu leže druge gomile v skupinah in posamič. Med temi je nekaj prav velikih, širokih do 60 in nekoč visokih prek 5 m, v kakršnih so drugod ugotovili tako imenovane knežje grobove. Zares je bil tudi tu v Pivoli na travnikih pod Pohorskim dvorom pri razvažanju ene od velikih gomil v prvih povojnih letih odkrit grob, sestavljen iz 9,5 × 9,6 m velike grobnice z 2 m širokimi in enako visokimi stenami iz zloženega kamenja. Na tleh, tlakovanih s kamnitimi ploščami, je bila plast žganine z ostanki koščic in grobnimi pridatki. To so bile razmetane črepinje raznih posod, glavice bronastih igel in drobci patine drugih predmetov iz brona, koščki kosti z rezljanim okrasom, dvoje steklenih biserov ter koščki zlata v obliki lističa in cevč. Posebnost tega groba je bil 7,6 m dolg in 5,7 m širok, hodniku podoben prizidek iz obsutega, a ob robovih zloženega kamenja.

Morebiti je bil podoben grob z grobnico tudi v 60 m široki in kljub poznejši izravnavi še vedno 5 m visoki »Kosovi« gomili pri Rečnikovih sredi Razvanja. Tam so pred letom 1878 izkopali vanjo 15 m dolgo jamo za klet in pri tem zadeli na 1 m debelo plast velikih lomljenih kamnov, proti sredini gomile pa na žganino z ostanki kosti ter obilo črepinj razbite lončenine. Ta je spominjala na posode iz žarnih grobov, zato je pivolsko-razvanjsko grobišče očitno sočasno s tistim na Lepi ravni. Možno bi bilo, da so tudi tam spodaj najprej pokopavali v planih grobovih, kakršne naj bi bili pred dobrimi 100 leti uničili pri izravnavanju tal ob cesti tik pod Pohorskim dvorom.

Iz razvanjsko-pivolskih gomil so ohranjene še nekatere najdbe: lončenina, tulasta bronasta sekira, večglava bronasta igla ter ostanki bronastega kotliča. V mariborskem muzeju hranijo še dele očalastih fibul. Izvor mnogih

predmetov je še dvomljiv. Mnogi, nekoč najdeni in celo popisani predmeti, so se izgubili: sulične osti, tulasta sekira, obročka, prstan ...

Nekatere gomile z grobnicami sodijo v rimsko dobo, rimske grobove pa potrjujejo tudi ostanki marmornih nagrobnih spomenikov. Dvoje takih že razbitih kamnov je sedaj skritih v zidovju Pohorskega dvora, tretji pa še stoji kot mejnik na polju pri Bohovi. V Pivoli so baje našli celo marmorni sarkofag, a ga je neki kamnosek razbil še preden so ga utegnili pridobiti za muzej. Na nobenem teh kamnov pa ni sledov nekdanjih napisov, zato ne poznamo imen rimskih prebivalcev teh krajev.

Arheološko dediščino razvanjskega kraja potrjuje današnji cerkveni patron sv. Mihael, ki so ga navadno častili v krajih s starimi poganskimi najdišči. Vsekakor lahko rečemo, da je bilo Razvanje z okolico z vmesnimi nekaj stoletnimi prekinitvami naseljeno nepretrgoma že od mlajše kamene dobe pred 4000 leti do jubilejne letnice 985, ki je tako mejnik med arheološko in zgodovinsko preteklostjo tega kraja.

LITERATURA IN VIRI:

1. Stanko Pahič, Razvanje pred tisočletji, *Razvanje skozi 1000 let*, Krajevna skupnost Razvanje, Razvanje 1985, str. 4–5
2. Stanko Pahič, Arheološka obdobja Maribora, *Maribor skozi stoletja-Razprave I* (ur. Jože Curk, Bruno Hartman, Jože Koropec), Založba Obzorja, Maribor 1991, str. 43, 48, 50

* Alen Prepelič in Tjaša Mumlek, učenca OŠ Franceta Prešerna Maribor, mentorica: Mirjana Colnarič

STAREJŠE ŽELEZNODOBNO NAJDIŠČE POŠTELA

Manja POTRČ, Nina ZADRAVEC *

Bilo je sončno sobotno jutro, ko sva se odpravili na sprehod. Pot naju je zanesla na arheološko najdišče Poštela. Našli sva različne table in zanimalo naju je, kaj se je dogajalo tukaj pred leti. Odločili sva se, da se bova poglobili v raziskovanje. Učiteljica nama je povedala, da bo letos potekala prireditve Mali simpozij, ki se tematsko navezuje na arheološka najdišča v Mariboru. Zato sva se odločili, da bova sodelovali.

Nad Razvanjem na pobočju Pohorja leži gradišče Poštela. To prazgodovinsko gradišče je veliko 6 hektarjev in ga obdaja kilometer dolg nasip.

Proti koncu drugega stoletja pred našim štetjem so v naše kraje prišli Kimbri. Tedaj so bili Kelti prisiljeni bežati pred njimi na varno. Znova so napadli prvotne Ilire po gradiščih, kolikor jih še niso zavzeli. Tako tudi Poštelo, ki je bila poprej bolj redko poseljena. Leta 113 pred našim štetjem so Kimbri odšli proti sedanji Franciji. Od takrat ni več sledu o njih, Kelti pa so gradišče na Pošteli še bolj utrdili, napravili prečne nasipe in močne ograje iz kolov. Prebivalstvo v naselbini se je odtlej precej pomnožilo. Kmalu nato so zavladali v naših krajih Rimljani, kljub temu pa življenje na Pošteli ni izumrlo. V tem času je začela mogočna rimska država razpadati in divja ljudstva so drvela preko naše domovine proti današnji Italiji in Rimu. Ta ljudstva, med njimi tudi Huni, so porušili in oplenili velika in cvetoča rimska mesta pri nas. Prav tako so razdejali gradišča na obronkih Pohorja, ki so od takrat skoraj popolnoma izumrli. Kmalu nato so zemljo poselili stari Slovenci, naši predniki. Poštelo so uporabljali le še kot zatočišče pred napadi Obrov. Kmalu nato pa Poštela ni bila več stalno naseljena.

Ne le da nam pogled na strmine pod nasipom poudarja njihovo takratno pomembnost, temveč je obetavna vaba tudi za arheologe. V nasipu je namreč kot v knjigi razgrnjena zgodovina te naselbine. Zato se raziskovalci utrjenih gradišč najprej lotijo kopanja nasipov. Črepinje v prvotnih tleh so dokaz, da so naselbino obdali z nasipom šele nekaj časa po naselitvi. Prvotni nasip ni bil posebno visok, zato so nanj postavili še ogrado. Ob koncu najstarejše poselitve je vse zgorelo in nastala je plast žganine. Tudi zemlja novega nasutja je bila polna najraznovrstnejših najdb: črepinj posodja, glinastih uteži, izdelkov iz kamna (sekire, krogle). Vse to je prišlo v nasip iz odkopanih tal ob njem. Nekatere črepinje so bile ostanki posod iz poznega keltskega časa, zato nasip ni mogel biti obnovljen v času naselitve Keltov na Pošteli, temveč šele v rimski dobi ali celo pozneje. Neznani obnovitelji so nasip na zunanji površini obložili s kamni, vmes pa nasuli manjše kamenje in celo prodnike. Nasip na Pošteli je še vedno velika uganka.

Pot nas pripelje do mesta, kjer še danes curlja majhen potoček. Njegov izvir je prav blizu, zato bi bilo mogoče, da so prebivalci gradišča hodili v to skrito globel po vodo. Za vodo pa so poskrbeli še drugače. Tik pod manjšim nasipom je v zelenju skrit zbiralnik za vodo. V skalna tla sega 3,6 m globoko. Ker se še danes v njej zbira kalna voda, so ji domačini nekoč pravili kar Črna mlaka. Kdaj so jo izklesali, ni znano.

Po najboljšežnejših raziskavah je znano, da so bile lesene koče na Pošteli zgrajene na dva načina. Starejše koče so v zemljo imele vkopane sohe, mlajše pa so bile brunarice na kamnitih temeljih. V notranjosti stavb so se nahajala iz kamnov zložena ognjišča. Najstarejše stavbe iz brun so iz 4. stoletja pred našim štetjem, druge segajo še v antično obdobje od prvega do četrtega stoletja. Poleg temeljev štirinajstih hiš so najdeni tudi ostanki svetišča. Svetišče je bilo posvečeno najbrž kakšnemu keltskemu božanstvu.

Med obilico razbitin je bilo kovinskih izdelkov zelo malo. Iz železa je bilo marsikaj, iz brona pa le sponke. Med orodjem je bilo največ nožev iz različnih dob, železnodobne sekire, tudi rezila in črtala za plug. Iz železa je bil tudi keltski nakit, poskrbeli so tudi za orožje.

Ob množici razbitin pa najdemo tudi mnogo oblik lončenega posodja. Lonci raznih mer in skled, latvice in skodelice so bile pri tem najštevilčnejše. Uporabljali so tudi večje posode za shranjevanje hrane in vode. Izdelovali so jih kar domači lončarji. Na Pošteli se je našlo tudi precej pokrovov. Iz keltsko-rimskega časa je bilo posod presenetljivo malo.

Prvi je v zgodovinskem glasilu omenil Poštelo G. Mally leta 1837. Za njo pa se je zanimal tudi opisovalec mariborske zgodovine profesor Puff že ob polovici 19. stoletja. On je v zgodovinskem časopisu tudi objavil opis skico gradišča. Za prva izkopavanja se je šele na začetku 20. stoletja odločil zgodovinar Ferk, graški profesor. Tik pred prvo svetovno vojno pa je ljubiteljski raziskovalec, Mariborčan Schlosser, o svojih odkritjih, nastalih na podlagi meritev in kopanj na Pošteli, poročal v časopisu Urania. V izkopavanjih je z njim sodeloval tudi arheolog Schmid, Avstrijec, ki je leta 1915 na Dunaju objavil svoje izsledke. S tem je Poštela postala znana tudi v Evropi. Nato pa je zanimanje zanjo nekako zamrlo vse do osemdesetih let 20. stoletja, ko je prof. dr. Teržanova ponovno preverjala to področje, svoja odkritja in dognanja pa je objavila leta 1991.

Na Pošteli danes ni več videti skoraj nič, razen glavnega in prečnega nasipa, črne mlake in kolovoza. Na območju se nahajajo table, ki pa so nenazorne in z njih težko razberemo, kje se nahajamo in kje se nahajajo ostanki stavb. Raziskovanje tega gradišča nama je bilo zanimivo in v veselje. V Mariboru pa bi lahko organizirali še več takšnih projektov.

LITERATURA IN VIRI:

1. Stanko Pahič, *Poštela v sliki in besedi*, Pokrajinski muzej Maribor, Maribor 1990
2. Stanko Pahič, Arheološka obdobja Maribora, *Maribor skozi stoletja-Razprave I* (ur. Jože Curk, Bruno Hartman, Jože Koropec), Založba Obzorja, Maribor 1991
3. http://www.zveza-zpm-mb.si/attachments/sl/285/Po_poteh_stare_Postele.pdf (26. 9. 2009)
4. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Gradišče> (26. 9. 2009)
5. http://www.pine-grove.org/stare_stranice/mesta_moci/postela.htm (26. 9. 2009)

* Manja Potrč in Nina Zadravec, *učenki OŠ Maksa Durjave Maribor, mentorica: Bojana Cingerli*

POSKUS REKONSTRUKCIJE ŽIVLJENJA NA POŠTELI

Gregor JECL, Filip JURIČ, Miha LIKAR *

V referatu bomo predstavili poskus rekonstrukcije življenja in dejavnosti na Pošteli v času železne dobe. Življenje bomo predstavili na podlagi arheoloških najdb na Pošteli in njenih pripadajočih grobiščih. Najdbe, ki jih hranijo v Pokrajinskem muzeju Maribor in na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor, smo dokumentirali in jih s pomočjo strokovne literature dodatno proučili. Opravili smo tudi terensko delo na samem gradišču.

Poštela je najpomembnejša naselbina iz železne dobe v severovzhodni Sloveniji. Obdana je bila z 900 m dolgim varovalnim zemeljskim okopom. Prvič je bila poseljena v poznem 9. oziroma zgodnjem 8. stoletju pr. n. št. V tem času je bila utrjena z zemeljskim nasipom, ki je bil tlakovčan z manjšim kamenjem, predvsem z rečnimi oblicami in z leseno palisado. Palisada je bila narejena iz zapičenih kolov, prepletenih z vejevjem in premazana z ilovico ter postavljena na nasipu. V naselbino je vodilo dvoje, morda celo troje varovanih vhodov-vrat. V okviru gradišča so do danes odkrili temelje petnajstih stavb, ki se raztezajo od železne do rimske dobe.

Kot model za ponazoritev enega izmed bivališč vzemimo stavbo B, katere temelje je narisal Paul Schlosser leta 1912. To je podolgovata stavba, ki ima dva prostora. V sredini večjega prostora je bilo ognjišče, ki je služilo tako gretju kot pripravi hrane. Ob njem se nahaja žarilnik, pripadajoče najdbe in rekonstrukcijo pa hranijo v Pokrajinskem muzeju Maribor. V neposredni bližini ali na ognjišču samem so ljudje uporabljali kozice, koze ali kozle; to so arheološka poimenovanja za podolgovate glinaste podstavke za posode na odprtem ognju. Kozice so bile vedno v parih in so bile tudi okrašene. Na Pošteli so jih v fragmentih našli kar nekaj različnih, od povsem preprostih in gladkih do različno okrašenih. Kozice so se lahko zaključile tudi z glavo kakšne živali. Arheologi sklepajo, da so imele bogato okrašene kozice še kakšen drug pomen, ne le podstavek za kuhanje. Dokazi za to so, da niso vse ožgane od ognja. Ob ognjišču je stal tudi kamen za žrnje, to je ročni ali domači mlin oziroma naprava z dvema kamnoma za ročno mletje žita. Fragmente tega so našli tudi na Pošteli.

Opremljenost prostora v hiši je bila skromna, nekaj lončenine za gospodinjstvo in preproste statve. Da so se prebivalci železnodobne Pošte ukvarjali s tkalstvom in predilstvom, dokazujejo najdbe, povezane z njima: svitki, piramidalne uteži, motki in izvorni ostanki kozic, narejenih iz gline. Prejna vretenca (vijčke) so uporabljali kot uteži na manjših statvah oziroma za obteževanje preslice, kar naj bi dokazovalo, da so gojili ovce in predli volno. Svitki so bili dveh velikosti: okoli 5 in 10 cm. Arheologi domnevajo, da so jih morda uporabljali tudi za uteži na statvah, večje pa kot podstavke na ognjišču. Motke so prav tako uporabljali za navezovanje niti. Bili so lepše oblikovani kot svitki in arheologi jih imenujejo tudi špulce.

Ob hiši so arheologi našli ostanke kovaške peči, vignja z železno žlindro, kar naj bi bil dokaz keltskega kovaštva. V neposredni bližini hiš je bila peč za žganje keramike. Keramične posode so bile različno okrašene in pobarvane, seveda glede na to komu so pripadale in v kakšen namen so se uporabljale. Ena izmed bolj zgornjih je posoda iz 7. stoletja pr. n. št. Ima stožčast vrat iz rdeče prebarvane gline, okrašena pa je z grafitiranim spiralnim ornamentom, s cikcakasto črto pri dnu in s črnim pasom na vratu ter ustju. Poleg manjših posod so uporabljali tudi večje, ki so bile namenjene shranjevanju živil in vode. Izdelovali so jih domači lončarji, nekatere pa so »uvozili«. Uporabljali so trebušaste čebre in vrečaste lonce s pokrovi. Iz keltskega in rimskega časa so ohranjeni delci loncev z rebrasto odebeljenim robom in žlebičastim okrasom, skodele ter posode z ozkim vratom. Na lončarskem vretenu izdelane posode pa so manj pestrih oblik.

V neposredni bližini so arheologi odkrili zbiralnik za vodo. Globok je približno 3,6 m in v njem se še danes nabira kalna voda. Domačini so ta vodnjak nekoč poimenovali »Črna mlaka«. Na severnem robu so naloženi kamni, ki so po vsej verjetnosti služili kot čistilo za pritekajočo vodo. Na južni strani pa je bilo nekoč iz kamenja zgrajeno stopnišče, ki je prebivalcem omogočalo dostop do vode.

Arheologi so na Pošteli in v grobiščih našli tudi številne fragmente tako moškega kot ženskega nakita, orodja in orožja, iz česar lahko sklepamo na razslojenost družbe. Pridatki v grobovih govorijo o fibulah, med zapestnicami, ki so jih našli v grobovih na Lepi ravni pri Habakuku, sta zastopani dve vrsti, železni sklenjeni zapestnici in bronaste sklenjene zapestnice, okrašene z vrezanim ornamentom.

K Pošteli spadajo tudi obsežna grobišča. Gre tako za plane kot gomilne grobove. Leta 1989 je arheološka ekipa mariborskega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine pod vodstvom Mire Strmčnik Gulič začela z izkopavanji v Pivoli. Grobna kamra meri v tlorisu 4,5 x 5,5 m, preko sredine pa je potekala sled prečnega trama, ki je delil prostor na dve enaki polovici. Poleg posod so se v grobni kamri nahajali pridatki, kot so kosi orožja, konjske opreme, voza in noše.

Med najdenimi fragmenti orožja največjo pozornost zbujejo fragmenti meča. Arheologi sklepajo, da so bili takšni meči namerno uničeni že pred pogrebom ali pokopom, kar je bilo značilno za pokopavanje v zgodnji železni dobi. Drugi del bojevnikove opreme je bila bimetalna tulasta sekira. Ohranili so se tudi posamezni kosi konjske opreme (dva fragmenta železnih žval, štiri razdelilni gumbi za jermenje ter bronast obroček). To pomeni, da je pokojni pripadal vodilnemu sloju bojevnikov, konjenikom. Ohranjen je tudi bronast tulec s krovno ploščico, ki je bila del okovja za voz. Strokovnjaki sklepajo o možnosti, da je bil pivolski vojak pokopan na vozu ali z vozom, ki pa je bil verjetno po večini iz lesa in se zato ni ohranil. Verjetno je, da so voz na grmadi zažgali skupaj s pokojnikom in da so v grob priložili le izbrane, razpoznavne dele v ognju uničene pokojnikove lastnine. Štirikolesni voz je značilen predvsem za zahodno halštatsko kulturo, kjer je služil kot mrtvaški voz in je bil del knežjih grobov. V gomili se je ohranilo le nekaj delcev oblačila, predvsem njegovih kovinskih dodatkov (bronast ščitnik za iglo).

Denarno trgovanje so s seboj, tako kot lončarsko vreteno in izboljšano kovaštvo, prinesli Kelti. Najden keltski novc je imel na eni strani upodobljeno glavo vladarja, na drugi pa korakajočega konja. Izhaja iz 1. stol. pr. n. št in je dokaz denarnega trgovanja na Pošteli. Keltski novc s Poštele je danes, tako kot veliko drugih najdb, izgubljen.

Arheološke najdbe, povezane s Poštelo, nemo pripovedujejo zgodbo o ljudeh, ki so nekoč tu živeli, se preživljali, bojevali, skrbeli za družine in svoje pokojnike. Precejšnje število najdb s Poštele je zaradi pohlepa, malomarnosti in neznanja izgubljenih ali uničenih. Na nas pa je, da se naučimo ceniti, negovati in varovati našo kulturno dediščino ter jo zapustiti našim zanamcem.

LITERATURA IN VIRI:

1. Stanko Pahič, Sprehod na Poštelo, *Planine ob meji 1972–1973*, Planinsko društvo Maribor Matica, Maribor 1973, str. 110-134
2. Stanko Pahič, *Poštela v sliki in besedi*, Pokrajinski muzej Maribor, Maribor 1990
3. MIRA Strmčnik Gulič, Biba Teržan, O gomili halštatskega veljaka iz Pivole pod Poštelo, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Letnik 75-Nova vrsta 40, 2-3. zvezek, Maribor 2004, str. 217-238
4. Biba Teržan, *Starejša železna doba na slovenskem Štajerskem*, Narodni muzej, Ljubljana 1990
5. Žrmlje (b. d.). Pridobljeno dne 28. 1. 2009. Dostopno na http://www.burger.si/MuzejiInGalerije/SlovenskiEtnografskiMuzej/SEM2000/TekstSEM_1.html.

* Gregor Jecl, Filip Jurič in Miha Likar, učenci OŠ Prežihovega Voranca Maribor, mentorici: Mojca Lipošek Zrim in Klavdija Šipuš

KELTSKI GROB S POBREŽJA PRI MARIBORU

Sara GORIČAN, Špela POLAK *

Območje današnjega Maribora je bilo poseljeno že v prazgodovinski dobi. O tem pričajo najdbe orodja, bronastih predmetov in žarnih grobov. Med prazgodovinske prebivalce Maribora lahko zanesljivo določimo Kelte, zaradi etnične pripadnosti.

Najdbe pa so bile najdene na Pobrežju pri Mariboru, kjer se je ohranilo veliko materialnih virov. Tukaj se je nahajalo predvsem veliko žarnih grobišč. Žarno grobišče leži v vzhodnem mejnem delu Pobrežja, natančneje na severnem robu terena z imenom Groblje, 750 m južno od Drave.

Tukaj so arheologi preiskali 200 m² žarnih grobišč, pri tem pa so odkrili 162 žarnih grobov. Celotno število se giblje med 200 in 230 najdenimi grobovi. Skoraj polovica grobov je imela male žare, po večini je bila samo ena, redkeje je bilo več žar.

Vsaki žari so dodali kakšen bronast predmet ali kakšno posodo. Jame grobov so bile globoke 1,1 m, okrogle oblike, izjemoma pa tudi večje in ovalne oblike. Nekateri grobovi so imeli velike žare, ki so bile kar položene v jamo; nekatere so bili pokrite s kamni. Velike žare so bile obogatene z bronastimi predmeti.

V vseh grobovih so bile kosti v žari, kjer so bile močno pomešane z žganino. Večinoma vsi grobovi pa so imeli pridevno keramiko v žari, najpogosteje 2 do 4 posode, redkeje eno ali 5 do 7 posod. Manj kot polovica grobov je imela bronaste pridevke, ki so ležali v žari. Največkrat so bili v žari 1 do 3 predmeti.

Nekaj grobov je imelo samo črepinje, bronaste predmete ali samo pepel. Ti so imeli jame globoke le 0,8 m, bile so manjšega obsega in brez izbranih kosti. En grob sploh ni imel kostnih ostankov.

V jamah je bil pokopan večinoma en pokojnik, le izjemoma sta bila dva; kot pri dvojnem pokopu.

Ženske grobove so prepoznali po tem, da je bilo v njihovih grobovih najdeno veliko fibul, ovratnic, zapestnic, obročkov, obeski, šivanke, vretenca in svitki. Med ženskimi je več grobov z majhnimi žarami, pripada pa jim tudi polovica grobov z velikimi žarami. Moških grobov po kovinskih predmetih in keramiki ni mogoče določiti. Enako velja tudi za otroške grobove.

Grobovi z velikimi žarami so bili bogatejši z bronastimi predmeti. Iz njih izvira največ ovratnic, zapestnic in harfastih fibul. Iz grobov z malimi žarami, kjer je bilo manj bronastih predmetov, izvirajo: igle, skoraj vse očalaste fibule, precej šivanke in obročkov. V grobovih, kjer ni bilo keramike je bilo tudi malo bronastih najdb, po ena igla, obroček ali šivanke. V splošnem so imeli grobovi malo bronastih predmetov.

Med sežiganjem umrlega so bili predmeti na njihovih oblačilih, zato je bilo veliko predmetov zlomljenih. Samo nekatere so po sežigu položili v grob. Nekateri so bili zelo verjetno med sežigom tudi namerno zlomljeni.

Grobovi so bili razporejeni v nekakšnih skupinah, saj so bili na enem prostoru samo grobovi z velikimi žarami in na drugem prostoru samo z majhnimi, ponekod pa so bili tudi pomešani.

Prve grobove je odkril Ivan Jugovec na svoji parceli leta 1936, ko je na robu gozda odprl gramozno jamo in pri tem našel na keramične in kovinske predmete. Leta 1944 je pričel Franc Kaube kopati gramoz v gozdu na parceli blizu keltskega grobišča. Pri kopanju gramozja je v letih 1944–1947 našel na vsaj 20 grobov in veliko bronastih predmetov, ki so danes shranjeni v Pokrajinskem muzeju Maribor.

KELTI

V mlajši železni dobi, se je razširilo novo ljudstvo, to so bili Kelti. Kelti so živeli na ozemlju današnje Slovenije in Avstrije, kjer so ustvarili Noriško kraljestvo. Kelti, ki so se ukvarjali s trgovanjem, rokodelstvom ter z iskanjem rud niso živeli na podeželju; znani so bili po tem, da so gradili mestne naselbine. Poznali so tudi denar. Ukvarjali so se tudi s poljedelstvom. Bilo je naprednejše, saj so zemljo obdelovali s pomočjo rala, ki je predhodnik današnjega pluga. Na naše ozemlje je segalo keltsko kraljestvo, ki je imelo središče na današnjem avstrijskem Koroškem. Keltsko prebivalstvo se je delilo na bogati in revnejši sloj. Plemena so imela svojega vojaškega poveljnika. Kelti so imeli tudi veliko vojščakov, kar danes dokazujejo arheološke najdbe.

V tistem času so razvijali različne tehnike. Znali so tavširati, izdelovati najtanjše kovinske pločevine pred izumom valjanih naprav. Pridobivali so tudi mehke železne litine. Iznašili so vrsto medenine, cinka niso poznali v celotni obliki, zato so uporabljali cinkovo svetlico. Kelti so prvi na svetu z živim srebrom srebrili. V začetku prvega tisočletja našega štetja, je keltska kultura postala omejena na britansko območje; imenovali so ga otočje Celtic.

Keltski jezik so nehali širše uporabljati okoli šestega stoletja. Kelti so močno cenjeni kot obdelovalci železa. Potomci Keltov živijo še danes. Natančneje na zahodu Evrope: na Irskem, Škotskem, in v Franciji.

LITERATURA IN VIRI:

1. Olga Janša-Zorn, Darja Mihelič, *Stari in srednji vek : zgodovina za 6. razred osnovne šole*, DZS, Ljubljana, 1996
2. Stanko Pahič, *Pobrežje*, Narodni muzej, Ljubljana 1972
3. <http://incentraleurope.radio.cz/pictures/c/ice/kelt.jpg> (18. 6. 2009)
4. <http://www.anarheologija.org/clanci/sladic/kelti-09.jpg> (8. 6. 2009)
5. <http://www.geocities.com/morna666/kelti.JPG> (18. 6. 2009)
6. <http://www.geocities.com/ausslokon/6prihodkelt.jpg> (18. 6. 2009)
7. <http://ris.vecer.com/RISStorage1/links/01/39/52/58/01395258-300.jpg> (19. 18. 6. 2009)
8. <http://www.geocities.com/ausslokon/5oklep.jpg> (20. 6. 2009)
9. http://www.farbklecks.net/portfolio/images/Germanen_Titel.jpg (20. 6. 2009)
10. http://www.dolenjskolist.si/media/objave/slike/v/reportaze_in_zanimivosti/2009/07/10/dl_1___izkopavanje_kne_jega_groba.jpg (1. 7. 2009)
11. http://lh3.ggpht.com/_FfA6NYgLEu0/RtAXgaiJ4kI/AAAAAAAAADZw/HIaH8g5xuOQ/IMG_5527.JPG (1. 7. 2009)
12. http://img.rtvlo.si/_up/upload/2009/07/10/64603219_dsc_1780_show.jpg (2. 7. 2009)
13. <http://www.lifeteen-si.com/slike/davinci2.jpg> (2. 7. 2009)
14. <http://uciteljska.net/kvizi/HotPot/DanMrtvih/k3.jpg> (2. 7. 2009)
15. http://www.snaga.org.yu/Ilustrovana_istorija_srba/slike/01/31_2.jpg, (2. 7. 2009)
16. http://www.snaga.org.yu/Ilustrovana_istorija_srba/slike/01/30_1.jpg, (2. 7. 2009)
17. http://www.dolenjskolist.si/media/objave/slike/v/reportaze_in_zanimivosti/2009/07/10/dl_11___nano_nici_druaga_skupina_kerami_nih_posod_in_bronast_kro_nik.jpg, (2. 7. 2009)
18. <http://www.sta.si/getfoto2.php?id=1408581>, (2. 7. 2009)
19. http://www.javno.info/gn/slike/gn_slike_3/r1/g2008/m07/x23542175913426849488.jpg, (11. 7. 2009)
20. <http://www.kpm.si/modules/catalog/products/slika7.jpg>, (11. 7. 2009)
21. http://sl.wikipedia.org/wiki/Nori%C5%A1ko_kraljestvo, (11. 7. 2009)
22. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Kelti>, (11. 7. 2009)
23. <http://en.wikipedia.org/wiki/Celts>, (12. 7. 2009)

* Sara Goričan in Špela Polak, *učenki OŠ borci za severno mejo Maribor*, mentorica: Daša Žula

PRISOTNOST KELTOV NA MELJSKEM HRIBU

Tadej KLOJČNIK, Tea ŠIMAT *

Izkopavanja ob izgradnji deviacije malečniške ceste so dokazala prisotnost Kelto v naših krajih.

Kelti so ljudstvo, ki se je v naše kraje priselilo iz severa že od 4. stoletja pred našim štetjem. Znani so bili kot izurjeni in zelo bojeviti vojaki. V očeh antičnih piscev so bili divji, krvoločni in neustrašni. Po videzu so bili svetle polti, lase pa so si belili z apnenim lugom. Zanimivo je, da so bili oblečeni v hlače, ki jih niti Rimljani pozneje niso poznali. Bojevali so se kot konjeniki, pešci in vojaki na vozovih.

Kelti so kovali železo, uporabljali bron in baker, se krasili z jantarjem, steklom, izdelovali lončeno posodo. Delo v skupnosti so imeli razdeljeno na moško in žensko. Moški so bili vojaki, bili so glava družine. Ženske so skrbele za otroke, dom in družino, vodo, hrano. Izdelovale so lončene izdelke, oblačila, predle, tkale, krojile in šivale.

Kako so ljudje nekoč živeli, izvemo z odkrivanjem grobišč.

Pri izkopavanjih na Meljskem hribu so našli sledove bivališč. Ti sledovi so večslojni (v različnih obdobjih so gradili na istem mestu). Najdišče v našem kraju je pomembno, ker so arheologi dobili pomembne podatke o bivanju in tehniki (orodje, orožje, nakit). Kelti so nekatere predmete, ki so jih položili mrtvemu v grob, uvil; predvsem nože, meče in sulice, ščite so zmečkali.

V Pokrajinskem muzeju v Mariboru je ta čas razstavljenih nekaj keramičnih in železnih izdelkov, ki so jih našli v našem kraju. Škoda, da ni več takšnih izkopavanj. Verjetno bi izvedeli še kaj več.

LITERATURA IN VIRI:

1. <http://zrss.si/pdf/ZGO> Arheološke najdbe ob gradnji avtocest dr.Djurić. pdf (22. 9. 2009)
2. *Zakladi tisočletij* (ur. Dragan Božič et al.), Založba Modrijan, Ljubljana 1999
3. Vesna Koprivnik, Mira Strmčnik Gulič, Mihela Kajzer Cafnik, *Aktualna arheološka odkritja: Iz muzejskih depojev*, Pokrajinski muzej Maribor, Maribor 2009

* Tadej Klotnik, Tea Šimat, *učenca OŠ Malečnik, mentorica: Marija Gerlič*

PRAZGODOVINSKO IN RIMSKO GOMILNO GROBIŠČE, ARHEOLOŠKI TERENSKI SPOMENIK V BENEDIKTU V SLOVENSКИH GORICAH

Barbara BERNJAK, Špela MARČIČ, Barbara ROŠKAR *

Z Odlokom o varovanju zgodovinske in kulturne nepremične dediščine se gomilna grobišča v Slovenskih goricah, ki so po številu gomil med največjimi pri nas in tudi zunaj slovenskih meja, ohranjajo neokrnjena in v prvotni legi kot arheološki terenski spomeniki materialnega in kulturnega življenja prednikov ter v spoštovanju do pokojnih staroselcev na tleh iz prazgodovinskega in rimskega obdobja.

Gomile, arheološki terenski spomeniki v prvotni legi, so bile v davnini ena izmed oblik pokopov na našem ozemlju. Časovno jih ločimo na prazgodovinske in rimske gomile. Ostanke upepeljenega pokojnika so dali v žaro, ki so jo položili v prosto vkopano jamo ali grobno konstrukcijo, zgrajeno iz lomljenih kamnitih ali opečnih plošč, ki so bile v rimskem obdobju velikokrat vezane z apneno malto. Ob žaro so položili pokojniku ljube predmete, ki so ga spremljali vse življenje (nakit, orožje, orodje), v lončenih posodah pa priložili hrano za popotnico v onostranstvo, nato pa vse skupaj zasuli z zemljo. V prazgodovinskih gomilah so žare lončene, medtem ko so v rimskih lahko tudi steklene. Tako nastale gomile so se do danes ohranile predvsem v gozdovih, kjer niso bile izpostavljene izravnalnemu posegom, zato pa toliko bolj nestrokovnim izkopom iskalcev zakladov, ki so izkopane predmete prodajali zbiralcem starin. Nekaj jih je prišlo tudi na police arheoloških zbirk v muzejih, vendar skoraj brez dragocenih najdiščinskih podatkov, ki bi opredeljevali posamezne pokope in njihovo pripadnost.

V Benediktu ohranjeni gomilni pokopi pripadajo prazgodovinskim prebivalcem v času zgodnje železne dobe (750 - 700 pr. n. št.) ter avtohtonemu romaniziranemu prebivalstvu 1. in 2. stoletja našega štetja oz. času rimske kolonizacije naših krajev, ki spet oživijo in ohranjajo tradicijo žganih pokopov pod gomilo.

Prvi zapisi o gomilah iz Benedikta v Slovenskih goricah so bili znani že v 19. stoletju. Redke ohranjene predmete iz gomil je izkopal kaplan Franc Vrbnjak v letih 1835-1843; leta 1903 jih je omenjal benediški župnik Franc Zmazek, po letu 1903 pa jih je, kolikor se jih je še ohranilo, benediški kaplan J. Munda podaril muzeju Zgodovinskega društva v Mariboru. V letih 1954-1962 je benediške najdbe opisal in opredelil arheolog Stanko Pahič, kustos Pokrajinskega muzeja v Mariboru.

Občina Benedikt je v projektu Celostni razvoj podeželja in obnova vasi v sodelovanju s Pokrajinskim muzejem Maribor in Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije - enota Maribor leta 1998 uredila gomilna grobišča nekdanjih prebivalcev ob severovzhodnem robu naselja Benedikt za ogled širši javnosti in vključitvijo v pedagoško izobraževalne programe z mladinskimi arheološko raziskovalnimi tabori.

Železnodobne najdbe iz gomil so predvsem žare, lonci, skodele na nogi, ki so okrašene z zarezi različnih linij.

Rimsko obdobje zastopajo dva trinožnika, pokrovka, krožnik, tri skodelice in trije lonci-žare, od katerih ima eden na zunanji strani vodoravni in navpični metličasti ornament. Vsa ohranjena lončenina iz gomil je črna, sivo in rjava žgana ter izdelana iz dobro prečiščene gline. Vidni so sledovi rdečega in črnega premaza ter glajenja.

Vse te najdene predmete hrani Pokrajinski muzej Maribor. Obiskovalcem so ob gomilnem grobišču na voljo table z informacijsko vsebino in slikovnim gradivom v slovenskem in nemškem jeziku.

V bližini Benedikta je znanih še več pomembnih arheoloških najdišč. Eno od teh je Ženjaj, kjer so že leta 1811 izkopali 26 "negovskih" čelad iz časa 450-300 let pred n. št. Ostanke rimskih zidanih stavb z gomilnimi grobovi v Drvanji, Ihovi, Obratu, na vznožju južnega pobočja Sv. Treh Kraljev in v Oseku, kjer so v bližnjem kamnolomu že takrat lomili apnenec za gradnjo ter številne gomile na Trsteniškem grebenu in največje grobišče v Trotkovi s šestdesetimi gomilami pričajo, da je uvajanje rimske uprave in življenje z gospodarskimi in kulturnimi tokovi od sredine 1. stoletja n. št. naprej, ki jo je pogojevala tudi stara jantarna cestna povezava od Ptuja (Poetovio) proti Radgoni, v dolini Drvanje pustilo močne sledove.

Upamo, da bo naš Benedikt ponosno zaživel s svojo dediščino, mladim pa dal možnost spoznati jo ter ohranjati naprej, kajti le tistemu narodu, ki ve za svojo preteklost in z njo živi, se ni treba bati prihodnosti.

LITERATURA IN VIRI:

1. Ivan Tušek, *Projekt: celostni razvoj podeželja in obnova vasi*, Benedikt 1998

* Barbara Bernjak, Špela Marčič, Barbara Roškar, *učenke OŠ Benedikt*, mentorica: Milena Salobir

RIMLJANI SO GRADILI CESTE TUDI ČEZ DANAŠNJE SLOVENSKO OZEMLJE

Petra JAMŠEK, Sara KREN*

V prazgodovini so se ljudje selili zaradi življenjske nuje preživetja. Kasneje so utrjevali cestne povezave za lažja potovanja, ki jih je pogojevala trgovina in cilji vojaških osvajanj. Vse pomembneje je postalo zavedanje o potrebnih osnovnih prometnih oseh, ki združujejo državo. O obstoju najstarejših prometnih povezav čez današnje slovensko ozemlje govorijo legende, ki so bile ohranjene pri antičnih piscih. To so legende o Hiperborejcih, ki so preko našega ozemlja pošiljali dragocena darila Apolonu; legendi o grškem junaku Diomedu, ter o trojanskem Antenorju. Najbolj znana je legenda o Argonavtih, ki so z ladjo Argo pluli po Donavi, Savi in Ljubljanici. Pri Vrhniku (Nauportus) so si Argonavti ladjo naprtili na ramena in jo odnesli do Jadranskega morja.

Preden so naše kraje zavzeli Rimljani, so tu bile le blatne kolovozne poti. Pomen in vrednost cest se je povečala, ko so Evropo zavojevali Rimljani. O gradnji in obstoju rimskih cest pričajo različne arheološke najdbe. Med njimi lahko izpostavimo ostanke same trase poti v posameznih odsekih, nasebine, mejne kamne–miljnike, jantar iz katerega so izdelovali ženski nakit in po katerem je poimenovana ena glavnih rimskih poti–Jantarna pot.

ZAKAJ SO RIMLJANI GRADILI CESTE

Veliki imperiji, kot je bil rimski imperij, so za obveščenost in varnost najbolj oddaljenih krajev potrebovali hitre povezave, ki so jih omogočili z gradnjo kvalitetnejših cest. Tako so omogočili hitro komunikacijo, trgovci so lažje tovorili blago, hitreje so se premikale vojaške čete, sli so hitreje razpošiljali ukaze in navodila. Lahko trdimo, da so ceste omogočile širjenje rimske kulture po Evropi.

KDO JE GRADIL CESTE

Ceste so gradili vojaki ter sužnji. Sužnji so bili pripeljani iz drugih dežel, nato so jih prodali na dražbah in tako so postali last svojega kupca oziroma gospodarja. Pri gradnji cest so sužnji opravljali težja dela, kot so kopanje, teptanje ter prinašanje materiala. Vojaki so delo večinoma nadzorovali ali pa so pomagali pri lažjih delih kot so merjenja širine in preverjali ali so ceste zgrajene v skladu z navodili. Za cestno omrežje je skrbela posebna cestno-prometna služba.

KAKO JE POTEKALA GRADNJA

»Najprej so odmerili traso (smer) ceste. Nato so vojaki in sužnji na obeh straneh trase izkopali jarek ter vanj postavili cestne robnike. Prostor med jarkoma so poglobili in ga zasuli. Cestno podlago so sestavljale tri do štiri plasti raznovrstnega kamene drobirja (strata). Čez vrhnji strat so položili tlak iz kamnitih plošč. Rimska cesta je bila rahlo izbočena, tako da je voda lahko odtekala v obcestne jarke.« (Eva Kocuvan, *Rimljan sem*, stran 28.)

Pri gradnji so uporabljali različne naprave, med njimi potomer; to je bila merilna priprava v obliki voza, s katero so merili dolžino cest. Ob vsaki pretekli milji, ki je merila 1000 čevljev ali približno 1478 m, so z njegovo pomočjo v okroglo posodo iz kovine spustili kamen. Potomer je bil neke vrste voz s posebnimi kolesi s premerom 3 rimske čevlje. Za eno rimsko miljo se je moralo kolo zavrteti 400-krat. Uporabljali so tudi instrument imenovan groma. Podoben je kotomeru, sestavljen je bil iz opornega droga in križa na vrhu. Iz vsakega kraka križa so visele svinčene vrvice na katerih so bile uteži. Ko so bile uteži povsem vzporedne z odpornim drogom na sredini, je groma stal pravokotno na podlago. Na ta način so lahko Rimljani naredili popolnoma ravne temelje za utrditev ceste.

MILJNIKI

Miljniki so okrogli kamniti stebri, ki so bili visoki od 1,5 m do 2,5 m. Z njimi so označevali razdalje med mesti. Rimska dolžinska enota je bila milja, ki je merila 1481,5 m. Na miljnikih so vklesane črke, ki nam ponavadi povedo imena cesarjev z njihovimi naslovi in razdaljo v miljah do prvega velikega mesta v isti regiji.

Zanimivo je, da so v okolici Krškega našli miljnik, ki je danes shranjen v Narodnem muzeju v Ljubljani. Na njem piše: Vladar Cezar Mark Aurelij Antonin Avgust, petnajstič s tribunsko oblastjo, trikrat konzul in vladar Cezar Lucij Aurelij Ver Avgust, s tribunsko oblastjo, drugič konzul, sinova božanskega Antonina, vnuka božanskega Hadrijana, pravnuka božanskega Trajana Partika, pra-pravnuka božanskega Nerve.

MREŽA RIMSKIH CEST NA SLOVENSKEM

Rim se je povezal s svojimi provincami, ceste so povezovale vsa večja mesta. Prečkale so reke preko mostov, doline preko viaduktov, gorovja skozi predore, spretno pa so jih znali speljati tudi preko barij in močvirij.

Preko slovenskega ozemlja sta potekali dve pomembnejši cestni osi. Izhodiščno mesto v smeri proti severovzhodu je bila Akvileja. Glavna prometna magistrala Ilirik je tekla od Akvileje čez Hrušico do Emone in Siscije, zgrajena je bila v času cesarja Avgusta. V času cesarja Tiberija so nadaljevali z gradnjo od Emone proti Celeji, Petovioni, nekaj kasneje še iz Celeje proti Virunu in Teurniji. Vzpostavljena je bila tudi povezava proti Flaviji Solvi, današnji Lipnici. Slednja cesta je potekala mimo današnje Slovenske Bistrice, predvidoma v smeri proti Kamnici, v Rošpoh in Morski jarek, proti Zg. Kungoti; čez pobočje Plačkega vrha se je spustila v nižino, ki jo je naplavila Mura. Ob cestah so bile postojanke v katerih se je nahajala pošta, gostilna s hlevi (za zamenjavo konj), kopalnice in skladišče. Ceste delimo na:

- vojaške, po katerih so se premikale vojaške čete ,
- konzularne za ves ostali promet.

Zaradi napadanja in ropanja na glavnih cestah so začeli graditi in vedno bolj uporabljati stranske ceste.

Tudi današnji slovenski avtocestni križ uporablja podobne smeri, kot so jih Rimljani. Še danes pri grajenju odkrivajo ostanke starih cest; torej lahko sklepamo, da so Rimljani ceste gradili na zelo ugodnih relacijah.

LITERATURA IN VIRI:

1. Renzo Rossi, *Potovanja ljudi, stvari in idej*, ARK, Izola 2007
2. Eva Kocuvan, *Rimljan sem*, DZS, Ljubljana 1994
3. Janez Globočnik, Milena Globočnik, Adrijana Segalla, *Zgodovina na maturi 2009*, Intelego, Ljubljana 2008
4. Eva Holz, Andreja Peklar, *S kočijo od Alp do morja*, Mladika, Ljubljana 1997
5. *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovencev od neandertalcev do Slovanov* (ur. Dragan Božič et al.), Modrijan, Ljubljana 1999
6. J. Espinós, P. Masiá, D. Sánchez, M. Vilar, *Kako so živeli Rimljani*, Karantanija, Ljubljana 2000
7. http://www.prevalje.si/kd/Monografija/Arheoloska_dediscina (8. 9. 2009)
8. http://www.pudgura.com/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=29 (8. 9. 2009)]
9. http://www.dars.si/Dokumenti/O_avtocestah/Avtocestne_zanimivosti/Rimska_cesta_92.aspx (8. 9. 2009)

* Petra Jamšek, Sara Kren, *učenki OŠ Kungota, mentorica: Marica Čerič*

RIMSKI VODOVOD NA FRAMSKEM

Tilen BERGLEZ, Christian FLUHER, Patrik KORPER *

Arheologija je ena od samostojnih zgodovinskih znanstvenih ved, ki preučuje človeško preteklost. Od drugih zgodovinskih ved jo loči predvsem način pridobivanja in preučevanja virov. Podoba preteklosti namreč gradi predvsem s preučevanjem materialnih virov, do katerih pride s pomočjo izkopavanj.

Na Štajerskem je zelo veliko arheološko bogatih prostorov, le da ti niso še dovolj dobro raziskani. Do leta 1907 so našli precejšnje število rimskih naselbin in jih tudi izkopali. V novejšem času se je inštitut za arheologijo lotil obširne akcije arheološke topografije. Do zdaj pridobljena podoba je impresivna in le upamo lahko da bodo sistematična raziskovanja in izkopavanja izpopolnila sliko o arheološki Štajerski.

Arheološko zanimiv je tudi Fram, katerega jedro gručastega naselja je v dolini Framskega potoka, ki je vrezana v vznožje Pohorja. V preteklosti je bilo v Framu več vodnih mlinov in žag. Framski potok, ki se mu pridruži Širbočki potok, se v spodnjem delu Frama deli na Framski potok in na Reko. Voda ima torej na Framskem že od nekdaj velik pomen.

Dolgo je že plug po Dravskem polju od Hajdine na severozahod proti Pohorju odkrival sledove zidanega kanala iz rimskega časa. Po podatkih ljudi, ki so te razvaline poznali, so arheologi domnevali, da je kanal ostanek rimskega vodovoda. Izvir pitne vode za rimsko Poetovio je bil *zlati studenec*.

Pred drugo svetovno vojno sta kanal z izkopavanji raziskovala tudi V. Šmid in B. Saria. Ugotovila sta, da je to res vodovodni gravitacijski kanal, zgrajen dokaj standardno po rimskih načelih za tako gradnjo. Ugotovila sta, da vodi od Frama do Hajdine malone v ravni črti. Pri Hajdini so naleteli tudi na v steno kanala vzdano opeko z žigom opekarne 13. Gemine legije, vojaške enote, ki je bila v Poetoviu v drugi polovici 1. stoletja. Ko so začeli pripravljati gradnjo hitre ceste med Mariborom in Celjem, je bilo jasno, da bo med Framom in Račami zemeljsko delo uničilo tudi nekaj desetimetrov rimskega vodovodnega kanala. Da bi arheološke sledove dokumentirali, so leta 1970 zaščitno izkopavali in našli na nekaj mestih kanal še dobro ohranjen.

Razvaline kanala so našli mestoma še kot 1 m široko plast proda, kosov lomljenca in ožganih drobcev ilovice in to v globini 0,6 do 0,7 m. Graditelji so v ilovnata tla vkopali jarek in na dno nasuli tanko plast proda, nato pa iz lomljenca sezidali obodne stene kanala. Pri tem so pazili na enakomeren in površini primeren padec dna, na pravilnost in tesnost stikov kamnov in na to, da je bila tudi notranja stena kanala kar najbolj gladka. Dno kanala so tlakovali z drobnejšimi ploščatimi lomljenci, pokonci tesno zloženimi na prodno podlago. Ponekod so odkrili, da so špranje in neravnine zamazane z glino, ki so jo ožgali. Povrhu so kanal pokrili s približno 5 cm debelimi kamnitimi ploščami, ki so slonele na obodnem zidovju. Lomljenec iz sten je bil zrnat, sivo bel, bolj ali manj rumen. Pomembna je bila tudi ugotovitev, da je bil padec kanala minimalen. Vodovod je potekal zalomljen v topem kotu in nikoli zaokrožen. To je omogočalo najbolje ohranjati enakomeren padec. Terenskim preprekam so se izogibali z odkloni od ravne linije in so gradili sifone. Gradnja kanala je bila pretežno kamnita, proti Hajdini pa bolj opečna in tudi dopolnjena z glinastimi cevmi. Edino mere so ostale ves čas enake.

Rimljani so bili dobri graditelji, ki so s pridom združili vse tehnične pridobitve Sredozemlja. Pravilo rimskemu vodovodu je bilo s stavbo in še z dodatnimi obzidavami zavarovano zajetje in na mostnih konstrukcijah zgrajeni gravitacijski kanali, ki so ustvarili primeren padec in pritisk vode po ceveh. Pri načrtovanju obsega vodovoda in moči zajetja so Rimljani računali po več kot 100 l vode na dan na prebivalca.

Profesor Saria se je ukvarjal z raziskovanjem rimskega vodovoda, ki je vodil od Zlatega studenca v Framu do Ptuja. Ugotovil je, da se na črti med Framom in Ptujem pojavljajo na njivah plošče iz skrilavca, ki so morale biti v te kraje prinesene od drugod, saj na Dravskem polju nimamo takega primarnega nahajališča. Pri tem so mu pomagala tudi pripovedovanja ljudi o »starem vodovodu«, ki naj bi bil še iz rimskih časov. Prve oprijemljive dokaze za to trditev pa je slučajno našel kmet Čelofiga iz Brezul, ko je kopal meter globoke luknje za vsaditev češenj na svoje vrtu in pri tem naletel na zloženo kamenje. O najdbi je obvestil profesorja, ki se je lotil ko-

panja v smeri proti Ptuju na več krajih vse do Brunšvika. Na mnogih krajih je našel še dokaj dobro ohranjene dele vodovoda.

Po mnenju prof. Sarie je bil vodovod dolg 22 km. Vodovod je bil podoben strugi malega potoka, širok dva rimska čevlja (okrog 60 cm). Dno je bilo prevlečeno s posebno zmesjo, ki jo je tvorilo apno in stolčena opeka, stranski zidovi struge pa so bili obdani s kamenjem širokim 45 cm. Verjetno je bil vodovod s skrilavcem tudi pokrit.

Pisati o arheološki podobi je težka in zanimiva naloga. Zanimiva zato, ker lahko z najdbami rekonstruiramo življenje ljudi, ko sestavljamo kamenčke v mozaik. Z najdbami rimskega vodovoda lahko vidimo pomen vode za ljudi že od nekdaj. Pomembno je tudi to, da je naš Fram nosil pomembno vlogo v preteklosti.

LITERATURA IN VIRI:

1. <http://sl.wikipedia.org/arheologija> (21. 1. 2009)
2. Iva Mikl Curk, Rimski vodovodi Ptuja, *Ptujski zbornik*, 4, Maribor 1975, str. 59-61
3. Franc Pajtler, *Rače in okolica*, Mladinska knjiga, Ljubljana 2000

* Tilen Berglez, Christian Fluher, Patrik Korper, *učenci OŠ Fram, mentorica: Tanja Ajd Krامل*

ANTIČNE GOMILE IN POKOPI

Tajda TRIPKOVIČ, Martina MARKOVIČ, Mojca ANTOLINC *

UVODNA BESEDA

Naša Zemlja obstaja že kar nekaj milijonov let. Najprej je bila pusta, dokler se ni na njej začelo razvijati življenje. Pred nekaj milijoni let nazaj smo se pojavili prvi ljudje. Človek se je razvijal skozi čas in se učil novih stvari ter nam s tem omogočil življenje, ki ga poznamo in živimo danes. Mnoge stvari so se ohranile a tudi mnoge izgubile. Pod našimi nogami se skriva še veliko skrivnosti, ki jih v svojem razvoju in obstoju (še) nismo uspeli najti ali dokazati njihovega obstoja. Po svetu kroži na tisoče vznemirljivih mitov in legend, ki burijo človeško domišljijo, npr. o Atlantidi, Nessie iz škotskega Lock Nessa... Čeprav za te mite nimamo dokazov, pa imamo dokaze in približno predstavo o tem, kako so živeli naši daljnji predniki ter jih lahko spremljamo skozi celoten razvoj. Pod plastjo zemlje se skriva še mnogo starodavnih ostankov, ki samo čakajo na odkritje. Na arheološka najdišča se nanaša mnogo tem; ker sem nam zdi arheologija dokaj zanimiva, smo se tudi prijavile na Mali simpozij. Tema, o kateri boste brali v nadaljevanju referata, se nanaša na antične gomile in pokope, kot je tudi naslov tega referata. V nadaljevanju bomo predstavile načine pokopavanja na splošno in se potem dotaknile gomil, najdenih v območju Limbuša in Peker. Želimo vam prijetno listanje po tem referatu!

ANTIČNA GROBIŠČA OZ. GOMILE

Ljudje smo si med seboj različni in tako so si bili tudi včasih. Različne kulture so imele različne navade, v našem primeru različne obrede in načine pokopavanja ljudi oz. mrtvih.

Poznamo različne vrste grobov. Najbolj znana vrsta grobov so piramide (velika, lepa grobnica v starem Egiptu, običajno polna labirintov, v njih pokopani faraoni, najbolj znani Keopsova in Kefrenova piramida...).

Prav tako so ljudje postavljali nagrobne stele ali spomenike, na katerih so upodobljeni pokojniki. Iz teh stel lahko izvemo, kako so se takrat ljudje oblačili, kakšna pokrivala in nakit so nosili... Takšni spomeniki so bili dokaj dragi in se kažejo predvsem v času starega veka, torej obdobju starih Grkov in Rimljanov. Vsaka religija je imela tudi svoje načine verovanja v posmrtno življenje; Grki in Rimljani so verovali, da je prehod na oni svet plačljiv, zato so svojim mrtvim vedno polagali novce (obol) v usta, da bi plačal brodniku.

V zgodnjem srednjem veku, času mnogih plemen in vladarjev, so imela nekatera ljudstva navado, da so umrlega pokopali skupaj s konjem. V grob so položili tudi osebne predmete, ki pričajo ali je šlo za bojnika ali ne. Pridali so predvsem orožja in bojnikovo jahalno opremo. Včasih so ljudi polagali v grobove brez glav; zakaj, bomo predstavili v poglavju o pokopih.

Ljudstva so svoje ljudi oz. člane plemena ali družine pokopavali na različnih mestih. Nekatera grobišča so na pobočnih grebenih, druga imajo nasipe ali pa kakšno ograjeno gradišče.

Razlikujemo skeletne in žgane grobove. Žgani grobovi so običajno grobovi s preprosto grobno jamo, v katero so nasuli žganino in prdatke; nekateri imajo posebno konstrukcijo, zgrajeno iz tegul, kamor so nato položili žganino s prdatki. Veliko grobov ima na dnu oz. tleh tudi kamnito dno. Skeletni grobovi imajo lahko dve smeri, V-Z in S-J. Tudi v teh grobovih so bili načini pokopa različni, pokopi v preprosto grobno jamo, lesene krste (od njih so ostali le žebliji, kajti les trohni), sarkofagi in konstrukcije, zgrajene iz tegul.

POKOPI

Ljudje so, kot smo omenile že prej, imeli različne poglede in verovanja glede prehodov na oni svet. Grki in Rimljani so verjeli v plačilo, Egipčani so verjeli, da ti bo demonski pes pojedel srce na tehtnici pravice, če bo težje od peresa, kar je pomenilo, da si bil poreden v prejšnjem življenju. V zgodnjem srednjem veku so nekatere ljudi pokopavali tudi brez glav, a v redkih primerih. Vzrok je bila preprosta vraževernost. V grobu konjenika so umrlega položili na hrbet, roke je imel ob telesu, redko prekrizane na prsih. Zraven konja so v grobu konjenika našli tudi ostanke svinj, koz, telet in psov ter tudi jajčne lupine.

Čas srednjega veka je bil čas vraževernosti. Verjeli so v čarovnice, demonske sile in vampirje. Verjetno so verjeli, da je umrli bil obseden z demonom ali pa je bil vampir ipd. Zagotovo pa so z odsekom glave želeli preprečiti vrnitve, ki so se je bali.

Ljudi pa niso samo položili v grob, temveč so poznali tudi druge načine. Eden izmed njih je sarkofag. To je kamnita skrinja, narejena iz marmorja ali apnenca, ki pa je hitro razžrl meso pokojnika, pokopanega v njem.

Sarkofagi so bili priljubljeni že pri starih Egipčanih, ki so svoje pokojnike zavijali v več ovojev platna (postopek mumificiranja). Sarkofag je v bistvu spomenik v obliki groba, krsta iz kamna s pokrovom, ki je za veke vekov zakril pokojnika.

V grobove pa niso polagali le trupel, torej človeškega telesa, temveč tudi pepel pokojnika. Sežiganje mrtvih je bilo najpogostejše v 1., 2. in 3. stoletju n. št. Ostanke so shranili v žare (urne). Poznali so glinene in celo steklene. Prav tako so obstajale žare v obliki hiš in sicer gre za žare, podobne hišam, v katerih so takrat živeli. V pozni bronasti dobi je obstajala tudi kultura žarnih grobišč. To pomeni, da so našli več žar na enem mestu. Žare, ki so jih našli v Veliki Gorici, imajo na steni posode odprtine, imenovane »odprtine za dušo«. Namen je duši umrlega omogočiti izhod, kar je duši omogočalo povezanost s hišo in plemenom in jim je lahko nudila zaščito.

V grobove so ljudje polagali tudi pokojnikove stvari. Tako lahko tudi ugotovimo ali je v grobu pokopan človek ženskega ali moškega spola. K ženskam so običajno polagali nakit, k moškim pa orožje. Prav tako nam stvari povedo več o življenju pokojnika npr. opremljenost. Zagotovo je bil pokojnik bogat, če je imel v grobu veliko stvari, ki so bile zraven tega še dragocene. Kako se je ritual oz. obred odvijal ne moremo natančno trditi, kajti manjkajo določeni elementi kot so plesi, besede, zvoki, mogoče celo darovanje kakšnih žrtev (človeških ali živalskih)...

Mrtve so pokopavali v različnih položajih. Eden izmed njih je skrčenec, ki spominja na položaj nerojenega otroka. Verjetno so že takrat vedeli kako so se otroci nahajali v maternici. Lahko, da so ga tako položili v položaj ponovnega rojstva, v speč položaj, morda so želeli prihraniti prostor ali pa so ga dali tako, da bi mu preprečili vrnitev. To bodo vedno vedeli zgolj oni.

LIMBUŠKE IN PEKRSKE GOMILE

Prazgodovinski ljudje so se, ko so naseljevali mariborsko območje, držali zlasti robov Drave in med njimi je tudi Limbuš. Leta 1944 je bilo pod grajskim gričem Z od vasi najdenih nekaj antičnih gomil, katerih skodela, črepinje in zapestnice so shranjeni v Pokrajinskem muzeju Maribor. Prav tako je raziskovalec W. Schmid med Limbušem in Laznico odkril z nasipom obdano pravokotno gradišče, ki ga je opredelil kot zavetišče pred nevarnostjo in znotraj odkril le ognjišče in halštatsko-latensko-antične črepinje. Najdbe so v graškem muzeju Joanneum. Prav tako sta W. Schmid in R. Puff kopala blizu železniškega postajališča v gozdu in našla razkopane antične gomile. V njih sta našla keramiko, steklene posode in novce. Na »polju med Limbušem in Radvanjem« so odkrili obokan grob s sarkofagom in pridevkom. Na območju Limbuša so našli 28 antičnih gomil, več halštatskih grobov in zgoraj omenjeno, z nasipom obdano pravokotno gradišče.

Na območju Pekar so na območju bivšega Reiserjevega posestva pri vasi našli 14 antičnih gomil, ki so bile l. 1892 zravnane pred kultiviranjem zemljišča, dve pa je raziskal Gurlitt. V teh gomilah so bili žgani grobovi s kamnito oblogo in tlakom iz opeke. Našli so keramiko, steklene posode, bronaste in železne predmete ter novce. W. Schmid je opisal tudi, da je v ravninskem gozdu med Radvanjem in Pekrami okrogel okop z jarkom in kamnitim tlakom v sredini, ki pa ga pripisujejo zgodnesrednjeveški utrdbi.

ZAKLJUČEK

To je bila tudi zadnja tema v našem referatu. Kot kaže se tudi pod tlemi majhnih krajev skrivajo bogate stvari iz preteklosti. Ljudje se moramo še mnogo naučiti in odkriti, a ob vsak dan vedno bolj napredujoči tehnologiji to ne bo tako težko, kot je bilo včasih. Prav zanimivo bi bilo, če bi se naši daljni predniki znašli v našem času. Zagotovo bi se bili močno prestrašili. To se ne bo zgodilo in čeprav z nami ne morejo biti ne telesno ne duhovno, so nam zapustili najdragocenejše, svoje delo in spomin. Pokazali in razkrili so nam svoj način razmišljanja in načina gradnje grobov. Prav tako so bili iznajdljivi tudi pri pokopih; žare so zagotovo zasedle manj prostora kot pa en velik sarkofag ali pa telo samo, čeprav je to odvisno od velikosti žare. Naši predniki so nam zapustili kulturno dediščino in ostanke svojega časa, ki samo čakajo, da znova pokukajo na plan in da so znova tarča občudovanja, kot so bili to morda včasih.

V pisanju tega referata smo uživale in se tudi nekaj naučile. Upamo, da vam je referat všeč in boste v branju njega uživali tako, kot smo me v pisanju.

LITERATURA IN VIRI:

1. Franjo Šauperl, *Limbuš in Pekre v ogledalu časa*, Slomškova družba, Maribor 2009
2. Mila Škarić, *Kuća za svagda*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb 2002
3. <http://maribor.uni-mb.si/pohorje/1250/turistic/pohorje/najdbe.htm> (29.09.2009)
4. <http://www.arctur.si/blog/2008021211464866/> (29.09.2009)

* Tajda Tripkovič, Martina Markovič, Mojca Antolinc, *učenke OŠ Rada Robiča Limbuš*, mentor: Stojan Lukman

RIMSKÉ ARHEOLOŠKE NAJDBE V OBČINI DUPELEK

Timotej REMS, Tim KRAJNC, Žan FLEIŠAKER *

UVOD

Rimska najdišča v Sp. Dupleku in okolici so zelo skromna in neraziskana. Ena od glavnih in največjih najdb rimskega časa je kamnolom v Reberci. Omenjen je tudi rimski medaljon s portretom Noričanke, ki je vzidan v cerkveno obzidje na Vurberku. Najden je bil tudi del napisa na marmorni plošči v cerkvi Sv. Martina. Danes se hrani v Pokrajinskem muzeju Maribor.

KAMNOLOM REBERCA

Kamnolom iz Reberce leži v dolini Korenskega potoka, od koder so nekoč Rimljani, danes pa tudi domačini, odvažali kamen, litovski apnenec, ki je v preteklosti služil kot gradbeni material v rimski Petovioni (Ptuj). Nedvomno so kamnite bloke litovskega apnenca spravljali po pobočju Reberce v dolino in do Drave, kjer se domneva nakladališče na odplavljene terene pri Dvorjanah, nato pa s čolni ali splavi po reki do obrtnika ,kamnoseka, v kamnoseški delavnici (officina). Druga pot je lahko vodila po levem bregu Drave do danes le še deloma ohranjenega obrežnega pasu pod gričevjem ali pa severno mimo gradu in skozi Grajsko dolino do Petovione.

Do danes še nismo odkrili mesta nakladanja ob Dravi in ne poti prevoza po kopnem do Petovione. Naloga bodočega arheološkega raziskovanja je razjasnitev problema tvorjenja kamna do mesta obdelave, saj 1 m³ kamna tehta približno 2700 kg. Ob tem je potrebno poudariti, da apnenca iz Reberce v Petovioni niso uporabljali za izdelavo kakršnihkoli spomenikov (nagrobnikov in posvetnih oltarjev). Uporabljali so ga za izdelavo grobnih skrinj ali grobnic iz kamnitih plošč v rimskih gomilah (že v 1. stoletju n. št.). Apnenec so obdelali kot kamniti material namenjen predvsem gradnji stanovanjskih in svetiščnih kompleksov. Ob tem naj omenimo, da so leta 1979/80 pri gradnji novega Doma učencev na Ptujju izkopali rimski sarkofag iz rumenega »svetobarbarskega apnenca«, ki je sedaj predstavljen v zelenici pred novo zgrajenim Domom učencev.

Še vedno pa je odprto vprašanje poti, po kateri so tvorili kamnite bloke od kamnolomov do Drave in naprej. Pozimi, se pravi v času, ko je bilo zaradi mraza delo v kamnolomu onemogočeno, so jih lahko tvorili po pobočju na saneh. Prevažali pa so jih tudi po dobro utrjenih poteh s pomočjo preprostih vprežnih vozov. Obe obliki tvorjenja sta se v naših krajih uporabljali v srednjem veku pa tudi v bližnji preteklosti. Za lomljenje kamna sta v antiki obstajala dva postopka, lomljenje blokov v odprtem kamnolomu in lomljenje blokov v rovih. V Reberci je bil kamnolom odprtega tipa. Kamnolomi so bili večinoma vsekani v pobočja in postopoma so na zgornji meji kamnoloma nastale visoke navpične stene z značilnimi vodoravnimi sledovi lomljenja, po katerih rimske kamnolome še danes z lahkoto prepoznamo. Glede na vrsto kamnine (tuf, peščenjak, apnenec, marmor, granit, itn.) so izbrali najustreznejši način izločanja, načinom pa so bila prilagojena tudi orodja. Orodja, ki so jih pri tem poslu uporabljali, so bila dokaj preprosta in so se ohranila v kamnoseštvu vse do 20. stoletja. Ta orodja so bila predvsem večji in manjši krampi na dolgih lesenih držajih, lomilni drogovi, sekire, kladi, klini oz. zagozde in raznovrstna dleta. Kamnolomi so bili pomemben dejavnik romanizacije prebivalstva.

RIMSKI MEDALJON S PORTRETOM NORIČANKE

Prisotnost Rimljanov na Vurberku in njegovi okolici dokazujejo najdeni napisi v reliefni in napisni rimski marmorni plošči.

V vzhodnem obzidju cerkve Marije Device je danes vzidan rimski marmorni medaljon z reliefno upodobitvijo Noričanke v domači obleki in z noriško čepico na glavi. Kljub močni romanizaciji domačega prebivalstva se je noriško–keltska tradicija oblačenja in nošnja nakita še ohranila, kakor je upodobljeno na rimskih nagrobnikih, kjer so žene oblečene v tradicionalno nošo in nakit (ovratnice, sponke–fibule) ter z značilnim noriškim pokrivalom. Takšna je tudi upodobitev Noričanke na Vurberku. Portret lahko primerjamo s podobnimi upodobitvami na medaljonih v Flaviji Solvi (današnja Lipnica). Časovno jih umeščamo v 1. in 2. stoletje n. št.

RIMSKI NAPISNI KAMNI

Že v 19. stoletju so v arheološki literaturi omenjena najdišča rimskih napisnih kamnov, ki so izgubljeni ali pa so shranjeni v muzejih izven Slovenije. Pokrajinski muzej v Mariboru hrani del nagrobnega spomenika, ki je bil prej v cerkvi sv. Martina v Dvorjanah kot talna plošča. Del napisa na marmorni plošči:

Romani fil(ius) an(norum) LX
testamento fieri
iusit et Suro f(ilio) vivo sic!

Napisno polje, ki je zgoraj odbito, je bilo na obeh straneh omejeno s poševno nažlebljenima stebroma. Pomen napisa je zaradi odebeljenega zgornjega dela nagrobnika težko razbrati, verjetno pa je bil najden nekje v bližini, čeprav lahko le slutimo poselitev in prometno povezavo tega prostora v rimskem času in s tem tudi rimsko naselbino. V odbitem delu napisa je bila verjetno omenjena ženska, ki je bila, po značilnih predmetih na podnožju reliefa, predica. Oblika črk v napisu na nagrobniku in poševno nažlebljeni stebri, ki omejujejo napisno polje, so značilni za obdobje ob koncu 1. in 2. stoletja n. št. Primerjamo jih lahko s podobnimi nagrobniki iz Flavije Solve ali današnje Lipnice.

ZAKLJUČEK

V raznih virih so omenjene neraziskane ceste oz. naselja, ki naj bi vodile pod Vurberkom čez Dvorjane vse do Reberce. Potrebno bo še veliko arheoloških raziskav o poteku rimske ceste od Korene proti Vurberku. Glede tega je naš kraj z okolišem zelo skopo raziskan. Posamezna najdišča so spomeniki, ki pričajo, da je bilo dupleško območje poseljeno v vseh arheološko zgodovinskih obdobjih. Rimska arheologija je na tem območju še nedorečena. Kamnolomi v občini Duplek imajo ugledno tradicijo in spoštljivo zgodovino. Dupleški litovski apnenec je bil najtrši apnenec na območju Slovenskih goric. To lastnost so poznali že Rimljani.

LITERATURA IN VIRI:

1. Stanko Pahič, Arheološki spomeniki v Slovenskih goricah, *Ptujski zbornik*, Ptuj 1962
2. Ivan Tušek, Duplek od prazgodovine do Slovanov, *V ogledalu časa. Zbornik občine Duplek* (ur. Marjan Toš), Občina Duplek, Duplek 2006, str. 30-35
3. Rudolf Bratanič, Nove najdbe iz Ptuja, *Arheološki vestnik*, 5/2, Ljubljana 1954, str. 361-377
4. Bojan Djurić, V Saksanovem svetu, *Rimljani: steklo, glina, kamen* (ur. Irena Lazar, Pokrajinski muzej Celje, Pokrajinski muzej Maribor, Pokrajinski muzej Ptuj, r. k.), Celje-Maribor-Ptuj 2004, str. 147-203

* Timotej Rems, Tim Krajnc, Žan Fleišaker, *učenci OŠ Duplek, mentorica: Marjetka Bezjak*

ARHEOLOŠKE NAJDBE V STARŠAH

Patricija SEDMINEK, Maša SELINŠEK, Rene GERŠAK *

Rimljani so na slovensko ozemlje prinesli novo, naprednejšo civilizacijo. V letih 35-33 pr. n. št. so po hudih bojih osvojili prostor južno od Drave. Ko so leta 11 porazili panonska plemena, so dokončno zavzeli celotno Panonsko nižino. Vzhodni del Slovenije je sodil v sklop rimske province Zgornje Panonije, deloma pa je pripadal keltskemu noriškemu kraljestvu. Meja med obema upravnima enotama je potekala preko Dravskega polja med Zgornjo Polskavo in Mariborom. Rimljani so na meji province ustanovili mesto Poetovio z močno vojaško posadko.

Starše ležijo med Ptujem in Mariborom, ki naj bi ju povezovala rimska cesta iz Poetovie proti Flaviji Solvi. Domnevo, da je rimska cesta tekla mimo Starš, potrjuje najden milnik, vendar ostankov cestišča doslej še niso odkrili, neznan pa je tudi njen podrobnejši potek. F. Baš je menil, da je rimska cesta tekla po desnem bregu Drave do Starš, tam prestopila reko in se nadaljevala proti Flaviji Solvi. J. Šašel je določil smer rimske ceste čez Slovenske gorice po levem bregu Drave, S. Pahič pa domneva, da je cesta tekla po desnem bregu.

V Staršah najden milnik potrjuje, da je bila tu obcestna postaja, katere ime nam je neznano. Nekateri zgodovinarji domnevajo, da je bila rimska nekropola za uslužbence in rimske vojake tamkajšnje *mutatio*, drugi pa menijo, da je tu stal Mitrov tempelj. Glava Jupitra Amona, ki jo hranijo v graškem deželnem muzeju, predstavlja državni kult, ki za postojanke ob cestah, kjer so prebivali bogati italjski priseljenci, ni nič nenavadnega. Ohranjeni rimski kamni kažejo, da grobišče ni imelo le preprostih grobov ampak tudi grobnice, saj so ohranjeni deli njihovega ovršja z ostanki napisov. Tudi kipi levov in kamniti bloki z reliefi dokazujejo, da so bili v grobovih pokopani bogati ljudje. Kdo so bili drugi prebivalci kraja, iz ostankov napisov ne moremo razbrati, poznamo pa nekatera njihova imena, ki so rimskega izvora.

Rimski kamniti spomeniki so bili leta 1836 v Staršah odkriti po naključju, ko je reka Drava odplavila del pašnika in jih odkrila. Ker je bila gladina reke nizka, so skozi čisto vodo na dnu opazili različne like ljudi in živali ter plošče z napisi. Takratni šentjanški župnik Vračko, učitelj Maurus in vaški župan so o najdbi obvestili pristojno zemljiško gospostvo na Ravnem polju. Iz vode so rešili 67 kamnov, 2 leva in 8 stebrov. Medtem je Drava narasla, tako da nadaljnje delo ni bilo več mogoče. Najdene rimske kamne so prenesli v vas, na vurberški grad, v Pokrajinski muzej na Ptuju ter graški deželni muzej Joanneum, večino kamnov pa je Drava ponovno zalila. V strugi reke se gotovo še skrivajo rimski ostanki, vendar območja ni nihče temeljiteje raziskoval.

Kamni v vasi so danes povečini izgubljeni. Na severnem zidu šentjanške cerkve se je ohranila vzdana plošča z reliefom žare in akantovega lista. Dva visoka marmorna stebra sta do leta 1896 ležala v kotu pred vhodom v zakristijo cerkve. Župnik Janez Simonič ju je prodal kamnoseku, ki je iz njih naredil nagrobne spomenike. Eden od njih je stal na starškem pokopališču kot spomenik pokojnemu Lovrencu Turku, sedaj pa stoji na južni strani cerkve. Trije od rimskih kamnov, ki so ostali v Staršah, so dolgo časa ležali na zahodni strani cerkve in služili za branje razglasov. Danes ti kamni ležijo za župniščem.

Nekaj rimskih kamnov je bilo prepeljanih čez Dravo na grad Vurberk, kjer so ob koncu druge svetovne vojne izginili. Ohranil se je del nagrobnika z ženskim oprsjem, ki je vzdan v cerkveno obzidje. Nagrobni kamen, ki je bil kasneje predelan v grajski grb, so odkrili šele po drugi svetovni vojni.

Na Ptuj prepeljane rimske kamne iz Starš je dal ptujski župnik Simon Povoden leta 1830 vzdati v mestni stolp. Ta najstarejši lapidarij na prostem na Slovenskem so poimenovali po njegovem ustanovitelju Povodnov muzej. Na južni strani mestnega stolpa je vzdano ovršje nagrobnika z Venero, začetek stopnišča pa krasita kamnita kvadra. Na desnem je reliefno upodobljen genij jeseni, na levem pa genij pomladi in Hora, boginja poletja. Fragment kamna z reliefom psa je vzdan v stopnišče, ki vodi od cerkve svetega Jurija na Mestni trg. Ostanek nagrobnika v ptujskem lapidariju naj bi pripadal veteranu rimske vojske Successusu. Tudi v Mariboru naletimo na rimske najdbe iz Starš. Ob mariborski stolnici ležeči lev je krasil grobnico premožnega prebivalca kraja.

Iz Drave pobrani kamni pa niso bili prva takšna najdba v Staršah. Najstarejše kamne so leta 1818 prepeljali v graški muzej. Med njimi je bila glava Jupitra Amona, razbit miljnik, fragmenti nagrobnikov in posvetitvenih kamnov. Večina rimskih kamnitih spomenikov je iz belega pohorskega marmorja.

Rimski kamni pa niso edini ostanki rimske poselitve v Staršah. Pokrajinski muzej v Mariboru hrani uvoženo grško posodico in leta 1928 na njivah najdeni antični bronasti zapestnici.

K ohranitvi rimskih najdb je pripomoglo zanimanje zanje v prvi polovici 19. stoletja ter njihovo načrtno zbiranje in vgrajevanje v zunanje stene cerkva. Spomeniki so na prostem, izpostavljeni najrazličnejšim vremenskim vplivom, zato počasi, vendar vztrajno propadajo.

LITERATURA IN VIRI:

1. Mihovil Abramič, *Poetovio. Vodnik po muzeju in stavbnih ostalinah rimskega mesta*, Muzejsko društvo, Ptuj 1925
2. *Arheološka najdišča Slovenije* (ur. Stane Gabrovec et al., Državna založba Slovenije), Ljubljana, 1975.
3. Blaž Jevremov, *Vodnik po lapidariju*, Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 1988
4. Stanko Pahič, *Uničujoča Drava, Ptujski zbornik VI/1*, Ptuj 1996
5. Polona Selinšek, *Naši kraji po sledovih iz rimske dobe, Glasilo občine Starše, Starše 2001, str. 25-26*

* Patricija Sedminek, Maša Selinšek, Rene Geršak, *učenci OŠ Starše, mentorica: Leonida Babič*

ARHEOLOŠKE NAJDBE IZ ZGORNJE VOLIČINE

Nataša BRUNČIČ, Saška KURNIK, Špela PESERL, Karin PETKO, Rebeka ŠNOFL*

Poglavitne značilnosti arheološke dediščine Voličine so zelo skromne prazgodovinske najdbe, več je antičnih gomil. Gomile so gotovo že zelo zgodaj zbudale zanimanje prebivalstva, saj so v njih iskali zaklade. Po gomilah so brskali domačini, študenti in drugi radovedneži. Strokovni poseg v gomilna grobišča v Zg. Voličini je bil leta 1956, ko je Stanko Pahič raziskal šest gomil, ker jih je ogrožal kamnolom. Maja 1962 je mizarški pomočnik A. Mošič iz Maribora po naključju izvedel za voličinske gomile. Razkopavati je začel gomili števila 1 in 8. Pri tem delu je našel nekaj bronastih predmetov, ki jih pozneje oddal mariborskemu muzeju, črepinje posod pa je zavrzel. Ko je bil poučen o spomeniški vrednosti gomil, je s tem delom prenehal.

Gomile v Zgornji Voličini so v gozdu južno od Hrastovca in so edine odkrite gomile v okolici. Ohranjenih je še sedemnajst, razvrščene pa so v gruči. Deloma so bile uničene pri gradnji srednjeveške stavbe (hrastovške smodnišnice), ki je stala na severnem delu grobišča. Od zahodne strani jih je deloma uničilo širjenje kamnoloma v 20. stoletju, posledično pa je to uničenje privedlo do zaščitnih izkopavanj mariborskega muzeja.

Grobišče v Zg. Voličini leži približno 270 m visoko na hrbtu grebena, ki se na jugozahodnem obrobju hrastovških gozdov zaključuje tik nad cesto proti Koreni. Pobočje nad cesto je strmo, na severu se greben polagoma dviga, na vzhodu ga od ostalega masiva loči plitva kraška kotanja, na jugu pa se iz doline zajeda v greben strma prečna globel. Ta od treh strani zavarovana lega daje mestu ugoden položaj nad 25 m nižjo dolino, kar so, sodeč po bronastodobni keramiki, izkoristili že prazgodovinski prebivalci teh krajev.

Po obliki in velikosti sodijo voličinske gomile k povprečnemu tipu gomil z nekoliko sploščenim vrhom, ki je bil v antiki za te kraje značilen. V gomilah so bili žgani grobovi pod kamnito oblogo, zloženi v obliki kupole. Med gomilami so razlike v opremljenosti grobov, prav tako so tudi precejšnje razlike v velikosti. Premeri gomil znašajo od 390 do 400 cm, višine pa od 20 do 520 cm. Časovno se najdbe uvrščajo v čas mirnega razvoja Norika in Panonije do vdora Markomanov leta 169, torej v obdobje, ko je bilo pokopavanje v gomilah tudi v tej pokrajini v polnem razmahu.

Pri zaščitnih izkopavanjih grobišča v Zg. Voličini leta 1956 so bili najdeni različni keramični predmeti, ki so izdelek lončarskih delavnic iz obeh, največ 30 km oddaljenih mestnih središč Poetovije in Flavije Solve. V gomili številka 4, katere je polovica manjkala, so bili najdeni deli stene rjavkaste posode z rahlo izvihanim ostrim robom, pod katerim so ostanki nazobčanega rebra in del ravnega dna, verjetno iste posode. Ta posoda bi naj bila iz prazgodovinskega obdobja, najbrž iz bronaste dobe.

Gomila številka 5 je bila nepoškodovana. Vanjo so bili vkopani do 50 cm debeli kamni, lomljenci iz apnenca, ki so tvorili približno okrogel venec. Po vsej površini tal v grobu in večinoma tudi preko kamnov je ležala od 5 do 8 cm debela, v sredini na 15 cm zdebena plast žganine s pepelom. Vmes so bile pomešane nedogorele koščice, posamezne črepinje različnih posod, tudi železen prstan, železni žebelj in dve skodelici položeni ena vrh druge. Prstan je narejen iz ovalne, 1×4 mm debele železne žice, na vrhu ovalno razširjen in poglubljen. Predvidevajo, da ga je nekoč krasil še medaljon. Je preprosta inačica zgodnjemirskih pečatnih prstanov iz 1. stoletja. Najden je bil tudi železen žebelj ogletega preseka 4,5×6 mm z zapognjenim in zatolčenim zaključkom. Železni žebli so bili najdeni še v gomili številka 13 in sicer štirje veliki in dva mala. V gomili številka 5 so bili najdeni še siv in črn krožnik, črepinje vrča ter rjavkastega grobega lonca. Črn in siv krožnik sta zvrst fine antične keramike. To je bila priljubljena zvrst posodic, ki niso manjkale skoraj nikjer med uvoženim posodjem. Razširjene so bile (po Schörgendorferju) predvsem na emonskem področju in so italškega porekla. Časovno izvirata iz druge polovice 1. stoletja in sta bili še v 2. stoletju močno razširjeni. Oba krožnika se družita po eni strani s fragmenti domače grobe keramike, izdelane deloma iz porozne gline, po drugi strani pa tudi s posodami iz fine sive gline.

Gomila št. 9 je bila tudi nepoškodovana. V njej je bilo poleg številnih nedogorelih kosti tudi nekaj črepinj različnih posod in koščkov steklenega vrčka. Fragment vrčka nima ohranjenega trupa, zato lahko le domnevamo njegovo okroglo ali oglato obliko. Vrček najbrž sodi v 2. stoletje. Stekleni predmeti so v slovenjegoriških gomilah redki.

V gomili številka 8 so bili poleg črepinj najdeni naslednji kovinski predmeti:

- štiri bronaste fibule, ki najverjetneje spadajo v pozno drugo polovico 1. stoletja; tri od teh sodijo k splošno razširjeni panonski obliki ločne fibule z dvema vozloma na locnu in trikotno predrto nogo, ki je tu še nekoliko podaljšana in enkrat okrašena z vrezanim motivom,
- železni nož z oglatim trnastim nastavkom za ročaj, ki je izvrstno ohranjen; nož je očitno italške oblike in datira enako kot fibule in novci v drugo polovico 1. stoletja,
- trije bronasti novci neznanega vladarja, velikosti 27 mm, 25 mm in 26 mm.

Takoimenovana domača keramika, ki v svojih oblikah kaže najočitnejše znake predrimске tradicije, zajema tudi tod predvsem domačo uporabno posodje, ki je ob pokopu dobilo novo, kulturno funkcijo. Mednje sodijo lonci z grobno funkcijo, žare, trinožne skodelice in pokrovi. Njihova skupna lastnost je izdelava iz gline, mešane z grobim peskom, črnkasto in rjavkasto pečene, s pretežno hrapavo površino, kar jih loči od ostale tipično antične keramike. Take posode so visoki lonci jajčaste ovalne oblike. Najden je bil tudi lonec z izrazito jajčasto ovalno linijo trupa nad konkavno upognjenim spodnjim delom, ki je bil okrašen s črtami oglatih jamic kot izrazito poznokeltskim okrasnim motivom. Ta posoda predstavlja očitni izdelek poetovijskih delavnic.

V Zg. Voličini so bile najdene trinožne skodelice in skodelica s štirimi nogami. Ta je izjema v slovenjegoriških gomilah, saj so bile drugod najdene le trinožne. Štirinožne skodelice imajo očitno prazgodovinsko poreklo, vendar pa se pojavljajo skupaj z drugimi oblikami še vso 2. stoletje. Trinožnik, ki je bil najden v grobu št. 13, sodi po novcih najbrž v konec 1. stoletja, iz istega časa pa je tudi fragment sodčastega lonca z vodoravnim profiliranim robom.

LITERATURA IN VIRI:

1. Stanko Pahič, *Antične gomile v Slovenskih goricah, Časopis za zgodovino in narodopisje*, Nova vrsta 1, Maribor 1965, str. 10-63

* Nataša Brunčič, Saška Kurnik, Špela Peserl, Karin Petko, Rebeka Šnofl, *učenke OŠ Voličina, mentorica: Zdenka Ekselenski*

STAROSLOVANSKO GROBIŠČE V ZGORNJEM DUPELEKU

Saša BRADAŠKJA, Špela KRESNIK, Karmina SUŽNIK *

UVOD

Plano staroslovansko skeletno grobišče v Zgornjem Dupleku lahko umestimo med grobišča naših prednikov iz 8. in 9. stoletja n. št. Najdba ni le krajevnega pomena ampak vseslovenskega, saj nam kaže na slovansko poselitev teh krajev ob prihodu naših prednikov in jasno govori o najzgodnejši poselitvi Slovanov v predalpski prostor.

ODKRIVANJE IN RAZISKOVANJE

Leta 1932 so za domačijo Jerneja Purgaja, Zgornji Duplek 175, na travnatem pobočju našli okostje »skrčenca« ali pokojnika v sedečem položaju s pridanim loncem iz gline, mešane s kremenčevim peskom. Pri izkopu peska so domačini leta 1975 na tem mestu ponovno naleteli na skeletne grobove. Zaščitne ukrepe sta izvršila arheolog in kustos Stanko Pahič iz Pokrajinskega muzeja Maribor in konservatorka Marija Strmčnik Gulič iz Zavoda za spomeniško varstvo Maribor. Nato sta arheologa Slavko Ciglencečki iz Inštituta za arheologijo SAZU in Timotej Knific iz Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani opravila zaščitno izkopavanje na ogroženem arheološkem najdišču.

LEGA GROBIŠČA

Staroslovansko grobišče leži za domačijo Purgaj, Zgornji Duplek 175 (8 km JV od Maribora), na travnatem pobočju z vidnimi sledovi peskokopa. Raziskano je bilo vzhodno in severno obrobje peskokopa v širini 4 m, kjer je bilo vkopanih pet skeletnih grobov s pridatki. Grobovi so ležali plitvo vkopani v peščeno osnovo. Najdbe iz grobov so shranjene v Pokrajinskem muzeju Maribor.

OPIS GROBOV

V tlorisu ovalne in banjaste grobne jame so bile vkopane skozi tanko humusno plast v peščeno osnovo do globine enega metra, v njih pa ni bilo zaznati ostankov lesenih skrinj ali desk. Pokojniki v grobovih so bili usmerjeni z manjšimi odkloni proti vzhodu. Ob pregledu kostnega gradiva na Biotehnični fakulteti v Ljubljani je bilo ugotovljeno, da so od osmih izkopanih skeletov štiri otroški, eden je moški in trije so ženski. Skeleti so ležali na hrbtu v smeri Z-V, povečini z rokami stegnjenimi ob telesu. V enem primeru se v otroškem grobu pojavlja levica upognjena na medenico. Obstaja verjetnost, da so bile osebe pokopane na grobišču v Zg. Dupleku v sorodu.

GROBNI PRIDATKI

V vseh grobovih so bili pridatki. Med njimi prevladuje lončenina z značilnim ornamentom, pojavlja pa se tudi orožje in nakit.

LONČENINA

Lončenino sestavljajo lonci z izvihanim ustjem in ojačanimi robovi. Keramika je bila v večini rdeče rjavo do črno žgana, predvsem v notranjosti. Zunanja površina je v večini primerov zglajena. Posode so izdelane iz gline, pomešane s kremenčevim peskom, ki je služil za vezivo, večinoma rjave do temnosive oziroma črne barve. Lonci so visoki od 8 do 20,6 cm in se delijo na dve skupini; v prvi so lonci, narejeni na počasnem vretenu, v drugi skupini pa lonci, ki kažejo znake izdelave na hitrejšem vretenu. Le-ti so imeli zunanjo površino bolj zglajeno in so bolj rdeče rjavo žgani. Na dnu treh loncev so odtisnjeni lončarski znaki v obliki plastičnega križa v krogu ali plastičnega kolesa z osmimi plastičnimi naperki. To nedvomno pomeni, da so bili lonci izdelani na lončarskem kolesu. Imajo vrezan okras, v glavnem valovnice, redkeje vodoravne žlebiče, kratke navpične vreze in vbode. Na notranji strani so sledi navpičnih potegov prstov lončarja. Lonci so bili priloženi v treh primerih k stopalom in k nogam pokojnika, po enkrat pa k levi roki in za glavo. V dveh grobovih so bile po tri posode, v treh po dve, v enem ena.

OROŽJE IN NAKIT

Med orožje spada 22,2 cm dolg železen nož, ki ima na obeh straneh rezila kanal za odtok krvi. Nakit je zastopan z dvema uhanoma (par, vendar uhana nista enaka) iz srebrne žice in z visečima grozdoma, ki sta izdelana v tehniki granulacije.

ZAKLJUČEK

Grobišče še ni v celoti izkopano, saj lahko grobove pričakujemo še zahodno od že dokumentiranih v širini vsaj 10 m in vsaj 30 m široko v smeri S-J. Najbližji primerjavi grobišča v Zgornjem Dupleku sta nekropoli v Turnišču pri Ptujju (primerjava keramičnega gradiva, uhanov in višine pokopanih oseb) in v Brezju nad Zrečami (primerjava železnega bojnega noža). V Sloveniji so poznani posamezni grobovi s keramičnimi pridatki v Dobovi, na Rojah pri Moravčah, Puščavi pri Starem trgu in na Gorenjskem. Zunaj slovenskega ozemlja so sorodna grobišča razširjena še na Moravskem, v Spodnji Avstriji, v Posavski Hrvaški in Dalmaciji.

Plano staroslovansko grobišče v Zgornjem Dupleku se uvršča v skupino staroslovanskih grobišč s keramičnimi pridatki in obveznim ter prepoznavnim ornamentom valovnice na zunanji površini keramičnih posod. Umestimo ga lahko med grobišča s predkrščanskim pogrebnim obredom, ki ga s pridatki v grobovih časovno opredeljujemo deloma v drugo polovico 8. , pretežno pa v 9. stoletje.

LITERATURA IN VIRI:

1. Slavko Ciglenčki, Timotej Knific, Staroslovansko grobišče v Zgornjem Dupleku, *Arheološki vestnik*, XXX, Ljubljana, 1979, str. 473-480
2. *Zgodnji Slovani, Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp* (ur. Mitja Guštin), Narodni muzej, Ljubljana 2002, str. 124-125
3. Ivan Tušek, Duplek od prazgodovine do Slovanov, *V ogledalu časa, Zbornik občine Duplek, Duplek*, 2006, str. 24-29

* Saša Bradaškja, Špela Kresnik, Karmina Sužnik, *učenke OŠ Duplek, mentorica: Marina Herman*

MIOCENSKI KIT, ČELADE V ŽENJAKU IN RIMSKE GOMILE

Dona GOLOB, Nuša GOSARIČ *

1. MIOCENSKI KIT

V davnini je bil ta prostor obrobje Panonskega morja, kar dokazujejo kamnine in usedline na dnu morja. Iz kamnolomov na tem območju se pridobiva predvsem rumeni peščenec (rimski kamnolom v Oseku), v katerem vidimo polno apnenčastih ostalin morskih polžkov in školjk.

Še starejša pa je najdba 12 do 13 milijonov let starega miocenskega kita, katerega fosilno okostje so našli v lapornati plasti ob rekonstrukciji ceste pri Benediktu malo pred drugo svetovno vojno. Vodstvo Pokrajinskega muzeja v Mariboru ga je v študijske namene, strokovno obdelavo in shrambo odstopilo Katedri za geologijo in paleontologijo Univerze v Ljubljani.

ŽENJAŠKE ČELADE

Ena od najzanimivejših najdb so tudi bronaste čelade, ki so jih našli v Ženjaku pri Benediktu. Novembra leta 1811 je Jurij Slaček na svojem posestvu v Ženjaku, ki leži 1 km jugozahodno od Benedikta v slovenskih gorica, pri krčenju gozda našel na enem kupu 26, eno v drugo vtaknjenih bronastih čelad, ali kot so jim najprej rekli vojaških kap. Vse so bile prazgodovinske bronaste čelade z žlahtno zeleno patino. Eno je najditelj z motiko takoj raztolkel ker je mislil da so iz zlata. Vendar je hitro ugotovil, da so iz bron. Kasneje so jih poimenovali »negovske čelade«, ker je bil posestnik podložnik negovskega gradu. Nastale so pred več kot 2000 leti, še posebej zanimivi sta dve, z verzni napis. Za enega od njih strokovnjaki pravijo, da je najstarejši germanski napis. 21 jih je v muzejih na Dunaju, Gradcu in Ljubljani, pet pa jih je izgubljenih ali v zasebni lasti.

GOMILNA GROBIŠČA V NAŠI OBČINI:

Arheologi so na območju Benedikta odkrili ostanke železnodobnih gomilnih grobišč in ostanke grobišč antičnih prebivalcev ter ostaline rimskih stavb:

-Benedikt v Slovenskih Gorica, gomila,
rimsko gomilno grobišče, visoko 0,8 m in premera 12,5 m,

-Benedikt v Slovenskih gorica, rimska gomila,
rimska sploščena gomila višine 1,6 m in premera 10,8 m,

-Benedikt v Slovenskih gorica, rimsko gomilno grobišče,
grobišče sestoji iz šestnajstih manjših rimskih gomil, ki so vse že delno razkopane; med njimi so možne tudi prazgodovinske; ohranjene višine gomil so od 0,4 do 1,9 m s premeri od 5,2 do 13,2 m,

-Drvanja, rimska gomila,
delno poškodovana rimska gomila višine 0,5 m in premera 7 m,

-Drvanja, rimska stavba,
odkriti temelji rimske stavbe, rimske gradbene ostaline in kulturna plast so že delno poškodovane, potrebna so nadaljnja proučevanja,

-Drvanja, rimsko gomilno grobišče,
osem rimskih gomil, ki so delno poškodovane zaradi kolovoza; gomile pripadajo ostalinam bližnjih rimskih stavb; višine so 0,2-0,7 m, premeri 7-11,5 m,

-Ločki Vrh, gomila,
neopredeljena, nepoškodovana gomila iz rimskega obdobja, višina 1,8 m, premer 18 m,

-Obrat, arheološko najdišče pod Tremi kralji,
vidne so še štiri prekopane rimske gomile, visoke 0,7-1,8 m, premeri 9-14 m; najdbe so izgubljene; odkriti so še ostanki rimske stavbe, ki so delno raziskani,

-Obrat, rimske stavbe,
najdeni so sledovi rimskih stavb z večinoma izkopanimi temelji; predvsem so pomembni za preučevanje podatkov o naselitvi tega območja, velikosti zaselka in njegovemu pomenu ob poti proti Panonski nižini,

-Obrat, rimski gomili,
dve manjši, verjetno rimski, delno poškodovani gomili; višina 0,4 in 0,7 m, premer 7 in 6 m,

-Obrat,
na območju Obrata se nahajajo štiri delno ohranjene rimske gomile ter ostanki dveh stavb iz rimskega obdobja, kar pričča, da je to področje bilo že zgodaj poseljeno; v listinah je Obrat omenjen leta 1445, takrat je bilo v kraju 8 kmetij,

-Spodnja Ročica, rimsko gomilno grobišče,
štirinajst rimskih, že delno prekopanih gomil; višine 0,7-1,3 m, premeri 5,5-11,5 m,

-Trotkova, rimsko gomilno grobišče,
največje rimsko grobišče s 60 gomilami, v eni je bila odkrita kamnita pepelnica; v večini so gomile prekopane; višine 0,2-2 m, premeri 5-12,8 m,

-Trstenik, rimsko grobišče,
skupina sedmih, še nepoškodovanih rimskih gomil, višine 0,6-1,7 m, premeri 8,7-13 m.

V novejšem času se Benedikt močno razvija. Gotovo bo njegovo ime potovalo v svet tudi po zaslugi izgradnje bodočega termalnega zdravilišča, za katerega so že ustvarili 1800 m globoko vrtino iz katere priteka okrog 70°C topla voda. Kraj je znan tudi po sloviti poznogotski romarski cerkvi Sv. Treh Kraljev ter po farni cerkvi sv. Benedikta, ki nosi letnico 853 in bi jo naj po ljudskem izročilu obiskala brata sv. Ciril in sv. Metod.

LITERATURA IN VIRI:

1. http://www.tvsrk-11.si/arh_novic_levo.asp?zs=2881 (24. 9. 2009)
2. *Stopinje življenja. Zbornik občine Benedikt* (ur. Marjan Toš et al.) Občina Benedikt, Benedikt 2001

* Dona Golob, Nuša Gosarič, *učenki Osnovne šole Benedikt, mentorica: Viktorija Kukovec Potrč*

ZGODOVINA OBČINE BENEDIKT IN ARHEOLOŠKA NAJDIŠČA V NAŠEM KRAJU

Katarina KOCBEK, Luka MLINARIČ FEKONJA, Sanja RAJTER *

NEKAJ O OBČINI BENEDIKT IN NJENI ZGODOVINI

Benediški kraj je prijazen svet gričev in dolin v osrčju Slovenskih goric in ob glavni cesti med Mariborom in Gornjo Radgono. To je tudi povodje potokov Ročice in Drvanje. Tako so občina in njeni zaselki vedno v središču živahnega dogajanja, kakor je to bilo tudi v preteklosti. Vse to in tudi svetovno znana gomilna grobišča ter negovske čelade iz Ženjaka še vedno burijo duhove arheologov pa tudi lingvistov (jezikoslovcev), ki se še danes srečujejo z vrsto vprašanj brez pravih odgovorov. Benediško območje se sicer povezuje z današnjim mestnim središčem Lenartom, ki ga v pradavnih časih sploh še ni bilo, vendar je najbolj odprto proti jugu, proti rimskim civilizacijskim tokovom in proti glavnemu središču na meji rimskih panonskih provinc, Petoviji (Ptuj).

ŠE NEKAJ O GOMILAH IN OSTALEM

Arheološki pregledi, notice in tudi strokovni članki v arheološki literaturi so se začeli resneje ukvarjati s tem področjem komaj po zadnji svetovni vojni. Učitelj iz Cerkvjenjaka, Vlado Lorber in kustos Pokrajinskega muzeja v Mariboru, arheolog Stanko Pahič, sta pričela domačinom in svetu razkazovati skrivnosti do tedaj še neznanih arheoloških najdišč v Drvanji, Ihovi in Obratu, pregledala pa sta tudi že do tedaj znana arheološka najdišča, predvsem pa gomilna grobišča v Benediktu, Trsteniku in Trotkovi. Arheološko najdišče Ženjaka z negovskimi čeladami je strokovno obdelal arheolog in profesor na Univerzi v Ljubljani, dr. Stanko Gabrovec, ki jih je leta 1983 podrobno strokovno obdelal in tudi objavil.

CERKEV SVETEGA BENEDIKTA

Cerkev sv. Benedikta leži v središču Benedikta. Zgrajena je bila v 11. stoletju.

Cerkev sv. Benedikta sodi med najstarejše cerkve v slovenjgoriškem območju. Stavba je bila zgrajena v romanskem stilu. V naslednjem stoletju so ji prizidali stolp v gotskem stilu. Notranjost cerkve najbrž v nobenem zgodovinskem obdobju ni kazala posebnega umetniškega blišča in razkošja, tako pa je ostalo vse do danes. Kamen z izbočenim napisom, ki naj bi pričal o prvi postavitvi cerkve leta 853, so nevedni zidarji okrog leta 1886 uporabili pri gradnji južne ladje. K cerkvi so bile prizidane še štiri kapele, Roženvenška kapela, Kapela sv. Janeza Nepomuka, Kapela sv. Frančiška Ksaverja in Kapela sv. Mihaela.

Kapelo sv. Frančiška Ksaverja so v prvi polovici 19. stoletja uporabljali za šolo. Leta 1866 so jo podrli, saj je število učencev naraščalo in so morali zgraditi novo, večjo šolo nasproti župnišča.

Ostale tri kapele so bile najverjetneje porušene prav v letih 1885 in 1886, ko je njihovo mesto zasedla južna ladja cerkve.

Čeprav v 20. stoletju cerkev ni več bistveno spremenila svojega videza, se je še zmeraj veliko sredstev vlagalo v njeno vzdrževanje in opremljanje. V letu 1903 je bilo potrebno porušiti zid med Križno kapelo in njej nasproti stoječim prezbiterijem. Za časa župnika Gomilška v 20-ih in 30-ih letih so bila v cerkvi napravljena nova lesena tla, obhajilna miza, zvonovi. Prenovili so nekatere kipe, orgle in oltar. Od leta 1970 pa do danes je bila deležna obnove fasade in zvonika, dobila je ozvočenje (1976), nove orgle (1977), peči za ogrevanje (1982), nova tla z ustrežno izolacijo (1992), posodobljeno električno napeljavo in električno zvonjenje (1994) ter obnovljene klopi.

V današnji portal župnijske cerkve sv. Benedikta je vzdano pet spominskih obeležij. Tisto nad vhodnimi vrati nosi domnevno letnico postavitve prve cerkve na tem mestu.

Obstoječi glavni cerkveni oltar sv. Benedikta sta v neogotskem stilu izdelala mojstra iz Sv. Trojice, blagoslovljen pa je bil ob otvoritvi prenovljene cerkve leta 1886. Takrat je bil umaknjen njegov dotrajan predhodnik, s katerega je vse do danes v cerkvi ostala ohranjena lepa starinska slika.

Za časa župnika Jurija Miklavža Krabatha je bila leta 1758 ta kamnita prižnica odstranjena, na njeno mesto pa postavljena lesena. Ob koncu 19. stoletja je tudi ta prižnica dotrajala, tako da so jo zamenjali za novo, izdelano prav tako iz lesa, tokrat pa v neogotskem slogu. Prestavitev oltarne mize med prezbiterij in glavno ladjo v letu 1971 je terjala odstranitev že precej propadle prižnice, tako da gre danes v primeru župnijske cerkve za eno redkih cerkva pri nas brez prižnice!

Za časa župnika Jurija Miklavža Krabatha je bila leta 1758 ta kamnita prižnica odstranjena, na njeno mesto pa postavljena lesena. Ob koncu 19. stoletja je tudi ta prižnica dotrajala, tako da so jo zamenjali za novo, izdelano prav tako iz lesa, tokrat pa v neogotskem slogu. Prestavitev oltarne mize med prezbiterij in glavno ladjo v letu 1971 je terjala odstranitev že precej propadle prižnice, tako da gre danes v primeru župnijske cerkve za eno redkih cerkva pri nas brez prižnice!

CERKEV SVETIH TREH KRALJEV

V Benediški občini se nahajata dve cerkvi. Ena od njiju je cerkev Svetih treh kraljev. Ta cerkev je največja gotška cerkev v Slovenskih goricah. Začeli so jo graditi leta 1521 ter jo dokončali leta 1558. Zavleklo se je zaradi pomanjkanja gmotnih sredstev. Cerkev leži visoko nad Benediktom, je mogočna, z dvokapno streho pokrita triladijska stavba. Cerkev ima zvonik, ki je še za nadstropje višji od strehe ladij. Zvonik ima prizidan stolpič s krožnim stopniščem.

OLTARJI

Notranjost je skladen prostor z bogato likovno opremo. V cerkvi sta tudi dve oltarni sliki iz 17. stoletja, na katerih sta upodobljena sv. Janeza Krstnika v Judejski puščavi in zadnja večerja v Emavsu. Ob vzhodni steni stoji Marijin oltar. V cerkvi se nahaja še glavni oltar, ki je na koncu glavne ladje. Najdemo še več stranskih oltarjev, ki so prav tako zanimivi in predstavljajo kulturno in umetniško bogastvo.

V KAKŠNE NAMENE NAM SLUŽ CERKEV

Velikokrat jo uporabljamo za večja praznovanja, kot so birme, obhajila ter podobno, saj je zelo prostorna. Svoj praznik pa cerkev praznuje 6. januarja, ko godujejo Sveti trije kralji. Na ta dan je cerkev prepolna raznih romarjev iz celotne Slovenije in tudi iz tujine.

KAKO IZGLEDA

Zdaj cerkev od zunaj že malenkost razpada, kar nam priča o tem, da je narejena iz apnenčastega kamna. V njem lahko vidimo školjke ki so ostanek nekdanjega panonskega morja. To pa je že druga tema.

LITERATURA IN VIRI:

1. *Stopinje življenja. Zbornik občine Benedikt* (ur. Marjan Toš et al.), Občina Benedikt, Benedikt 2001
2. http://www.benedikt.si/o_obcini/znamenitosti (20. 9. 2009)

* Katarina Kocbek, Luka Mlinarič Fekonja, Sanja Rajter, *učenke OŠ Benedikt, mentorica: Mirjana Lebreht*

MALI SIMPOZIJ 2010

Pokrajinski muzej Maribor
19. oktober 2010

MEDICINA IN LEKARNIŠTVO V STAREM EGIPTU

Anej IRGOLIČ *

UVOD

V starem Egiptu sta bili religija in medicina tesno povezani. Bog zdravja je bil Thot, boginja čaranja pa Iris. Za bolezni so menili, da so nastale zaradi zli duhov, ki so obsedli bolnika. Ozdravljanje je bilo torej očiščenje telesa pred zli duhovi. Zato je bilo zdravstvo izključno v rokah svečnikov. Z zdravljenjem so se ukvarjale tri osebe, zdravnik, čarodej ali vrač in svečenik. Svečenik je bil hkrati tudi kirurg.

MEDICINA V STAREM EGIPTU

Kljub temu, da so verovali, da lahko bolnika obsede demon, pa so bili prepričani, da nekatere bolezni nastanejo po naravni poti. Tako so npr. trdili, da nekatere bolezni povzročajo črvi, ki so se naselili v bolnikovem telesu. Za zdravljenje so pri tem uporabljali bljuvala, klistirje, diuretike, znojila, puščanje krvi in predvsem odvajala. Bolezni pa lahko povzroča tudi preobilna ali preslaba hrana.

Zdravljenja so se lotevali s konkretnimi pripomočki. Skozi nos, ušesa, danko in zlasti skozi usta so pacientu dajali prekuhane sokove in izcedke, ki naj bi premagali hude duhove, zato so bili ti sokovi pogosto neokusni. Mnoga zdravila niso bila po navadi nič drugega kot močna bljuvala. Za kolcanje so menili, da je dobro, ker se tako iz želodca odstranjuje slab zrak. Z bljuvali, rastlinskimi odvajali, sredstvi za izločanje urina in znoja ter puščanjem krvi so hoteli kri očistiti škodljivih primesi.

Egipčanski zdravniki so prvi znanstveno preučevali telo, čeprav so bili postopki povezani z vražami; npr. vsak telesni organ je imel tudi svojega boga, priprošnjika. Čeprav so bili večji v balzamiranju, pa je bilo njihovo znanje anatomije pomanjkljivo, saj je prednjačila magična miselnost. Tako so npr. živce, žile in mišice imeli za en sam pojem oziroma organ. Gibanje krvi, krvni obtok, so primerjali s plimo in oseko Nila.

Najdbe dokazujejo, da so znali zdraviti zlome, opravljati razne operacije, celo na glavi, in da so posameznikom vstavljali umetne zobe. Znali so preveriti srčni utrip in oskrbovati rane. Za narkozo so uporabljali opij in Cannabis indica, za lokalno anestezijo pa krokodilovo mast; namazali so tisti del kože, ki so ga nato prerezali. Uporabljali so tudi Memfisov kamen, ki so ga s kiso vred vtirali v kožo. Marmor je zaradi kisa izločal ogljikovo kislino, ki je povzročala neobčutljivost na bolečino.

Zanimivo je, da so se egipčanski zdravniki izogibali zdravljenju bolnikov, pri katerih je bilo to brezupno, saj so imeli stroge kazni, če bi zdravnik pri zdravljenju zagrešil bolnikovo smrt.

Najbolj znan zdravnik je bil polbog Imhotep, iz časa okoli 2880 pr. n. št.. Z njim je povezana tudi legenda o tem, kako je ženo ozdravil egiptovske slepote.

BALZAMIRANJE IN MUMIFICIRANJE

Postopka sta se razvila zaradi verovanja Egipčanov v posmrtno življenje. Posebni svečeniki so pripravili mumijo. Najprej so uporabili ostre nože, da so iz trupla odstranili notranje organe. Jetra, pljuča, želodec in črevesje so spravili v posode, ki se imenujejo kanopične ali kanopske žare in so bile pokopane skupaj z mumijo. Srce, za katerega so verjeli, da je središče inteligence, so pustili na njegovem mestu, možgane so običajno zavrgli. Telo so za 40 dni položili v sodo. Tako pripravljeno telo so zavili v zavoje in takšne mumije so se ohranile do danes.

ZOBOZDRAVSTVO V STAREM EGIPTU

Zobozdravstvo je poklic, ki se je začel v starem Egiptu pred več kot pet tisoč leti. Zobozdravstvene preglede so si lahko privoščili samo bogatejši. Nekatere mumije pričajo o umetnem zobovju, pritrjenem z zlato sponko na zdrave zobe. Glede na prepričanja nekaterih egiptologov, npr. Hoffmana in Reymonda, naj bi bila stomatologija v starem Egiptu medicinska veja, ki je bila najmanj razvita. Staroegiptovski papirusi navajajo, da so stari Egipčani kljub vsemu le poznali zobozdravnike, ki so jih v staroegiptovskem jeziku imenovali ibhy, nekateri od teh pa so imeli celo naziv swnw, kar je pomenilo, da so bili "splošni" zdravniki in zobozdravniki hkrati. Ena izmed najbolj

pogostih nadlog je bila obraba zobne sklenine, kar je v največji meri povzročalo uživanje kruha, ki je vseboval ogromno delcev peska, saj so pšenico in koruzno moko za peko kruha pridobivali z mletjem na prostem z navadnimi kamni.

OČESNE BOLEZNI V STAREM EGIPTU

Bolezni oči so bile prisotne skozi celotno človeško zgodovino in tudi stari Egipt pri tem ni bil nobena izjema. Kar je težko pri preučevanju očesnih obolenj starih Egipčanov, je dejstvo, da ni nobenih arheoloških dokazov o očesnih boleznih. Vsem pokojnim so namreč večinoma ob mumificiranju prave oči zamenjali z umetnimi. Tako se pri študiju opisanih bolezni lahko opiramo le na številne dobro ohranjene medicinske papiruse in na upodobitve na grobnicah faraonov in dvornih uradnikov.

FARMACIJA IN ZELIŠČARSTVO

V Egiptu se je razvijala tudi farmacija, veda o pripravi zdravil. Pomembno vlogo pri ozdravitvah so pripisovali brinovim jagodam in česnu. Iz medu so pripravljali mazila za razjede, z nektarjem so razkuževali rane. Od sredstev rastlinskega izvora so uporabljali encijan, seneno listje, ricinusovo seme, granatna jabolka proti živalskim parazitom, morsko čebulico, od sredstev živalskega izvora pa npr. jetra, ki so jih uživali proti kurji slepoti. Za bljuvala so uporabljali mešanico soli, medu in kisa. Proti črevesnim zajedavcem so uporabljali granatna jabolka, česen in čebulo.

ZAKLJUČEK

Egipčanski zdravnik je bil torej hkrati duhovnik in čarovnik, ki je poznal čudežne napoje in zdravilne obrazce, s katerimi je izganjal vse zle duhove.

Za zaključek vam ponujam egipčanski recept, ki preprečuje izpadanje las: "Prosimo vašega zdravnika za zvarek iz žganega oslovega kopita, hrbtenice poljske vrane in masti črnega gada. S tem si ponoči namažite lasišče. Naj vas ne odvrne strašanski smrad, odgnal bo zle duhove, ki so se naselili v vaši glavi."

LITERATURA IN VIRI:

1. Peter Borisov, *Zgodovina medicine*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1985
2. Zahi A. Hawass, *Prekletstvo faraonov*, Rokus, Ljubljana 2004
3. Olga Janša Zorn, Ana Kastelic, Gabrijela Škraba, *Spoznajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne Osnovne šole*, Modrijan, Ljubljana 2004
4. Scott Steedman, *Egipčanske novice*, Učila, Tržič 1998
5. Helena Verdev, *Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole*, Rokus Klett, Ljubljana 2008
6. http://www.egipt-slo.net/clanki.php?subaction=showfull&id=1109318865&archive=&start_from=&ucat=3& (27. 9. 2010)
7. Hönigsfeld-Adamič, M. (ur.). (2001). *Velika ilustrirana otroška enciklopedija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
8. <http://www.s-gimorm.mb.edus.si/Projektne/2006/Egipt/katja/mumificiranje1.html>. (28. 9. 2010)
9. http://www.egipt-slo.net/clanki.php?subaction=showfull&id=1109318927&archive=&start_from=&ucat=3& (28. 9. 2010)

* Anej Irgolič, učenec OŠ Prežihovega Voranca Maribor, mentorica: Klavdija Šipuš

GRŠKA MEDICINA NEKOČ

Zoja GOSTENČNIK *

Grška medicina se je začela hitreje razvijati že v 6. stoletju pr. n. št. Osnovne ideje so nastale že takrat in so se ohranile do danes. Prva zdravljenja so potekala v svetiščih oz. templjih. Vzdrževali so jih svečeniki oz. asklepijevci. Bolniki so pri vstopu v svetišče darovali nekaj svojega imetja bogovom. Najprej so se okopali v posebni kopeli in izvajali gimnastika v vodi, hidrogimnastiko. Nato so se odpravili na spanje v abaton, prostor med dolgim stebriščem, dostopno zraku, kjer so dobili "zdravilno" pijačo opij, in nato zaspali. Med spanjem so jim bila dana zdravstvena navodila in bila je opravljena tudi manjša operacija, npr. šivanje rane. Svečeniki so simptome, potek bolezni in način zdravljenja zapisovali na glinaste ali pivoščene ploščice, ki so jih hranili v svetiščih. Poleg svečnikov so se z zdravljenjem ukvarjali tudi vojaški zdravniki, ki so zdravili vojake na pohodih in laični, potujoči zdravniki. Zdravniki so se šolali v dveh velikih šolah. Prva je bila Knidska šola, ki je ugotavljala posamezne bolezenske znake. Druga je bila šola na Kosu, ki je opisovala medicino kot umetnost, ki se je ni mogoče naučiti in je prirojena. Pozornost je posvečala poteku bolezni. Zdravnik je lahko postal vsak odrasel moški, ki ni bil v suženjskem razmerju. Zdravnik si je moral sam priskrbeti zaposlitev in se preživljati. Grki so poznali tudi porodne pomočnice. Zdravniki so kaj hitro začeli predpisovati zdravila, puščati kri in prevezovati rane. Že takrat so uporabljali skalpele, lancete, igle za puščanje krvi, kljuge za rane, klešče za kosti, zobne klešče, dleta, sonde ... Kača je simbolizirala moč prerokovanja, sčasoma pa je postala znak zdravja. Kače so povezane tudi z legendo o Asklepiju.

H grški medicini je veliko pripomogel Hipokrat, ki velja za očeta medicine. Šolal se je v šoli na Kosu, kjer so veliko časa posvečali poteku bolezni. Velikokrat je odšel tudi na potovanja v Egipt in Azijo. Bil je prvi zdravnik, ki je ločil magijo in praznoverje od zdravljenja. Pri zdravljenju je odklanjal amulete in verižice. To je pomenilo začetek medicinske znanosti. Imel je dva sinova, oba sta bila zdravnik. Njegovi učenci so ob zaključku šole prisegli ob Hipokratovi prisegi. Zdravniki še danes, v nekoliko spremenjeni obliki, zaprisežejo na Hipokratovo prisego.

HIPOKRATOVA PRISEGA (v prevodu Antona Sovreta)

"Prisežem na Apolona Zdravnika in Asklepija in Higieio in Panakeio in na vse bogove in boginje ter jih kličem za priče, da bom to prisego in to pogodbo izpolnjeval po možnosti in presodnosti:

1. Da bom moža ki me je izučil v zdravniški vedi, spoštoval kakor lastne starše in delil z njim svoj prežitek ter mu pomagal če bo v stiski.
2. Da bom njegove sinove cenil kot rodne brate in jih naučil svoje umetnosti, če si jo bodo želeli pridobiti, in to brez plačila in pismene pogodbe.
3. Da bom strokovna navodila in predavanja in sploh vso učno snov posredoval svojim sinovom, sinovom svojega učitelja in učencem, ki so pogodbi zavezani in zapriseženi na zdravniški zakon, drugemu pa nikomur.
4. Da bom dietična načela po svoji vesti in vednosti uporabljal v prid bolnikom ter od njih odvrčal vse, kar bi jim utegnilo biti škodljivo in nevarno.
5. Da ne bom nikomur - tudi ko bi me prosil - zapisal smrtne droge ali z nasvetom napeljal na tako misel, prav tako ne bom dal nobeni ženski pripomočka za uničenje telesnega ploda.
6. Dal bom svoje življenje vedno varoval vseskozi in neomadeževano in pošteno.
7. Da ne bom rezal ljudi, ki trpe za kamni, marveč jih bom prepuščal delovnim možem, ki jim je ta stvar poklicno opravilo.
8. Da bom v sleherno hišo, kamor me bodo klicali, stopil samo zaradi koristi bolnikov ter da se bom vzdržal kakršnekoli zavestne ali pogubne krivice, posebno pa spolnega občevanja z ženskimi in moškimi osebami, svobodnimi in sužnji.

-
9. Da bom molčal o vsem, kar bom pri izvrševanju prakse ali tudi izven nje videl ali slišal o življenju in vedenju ljudi in česar ne gre obešati na veliki zvon, ker sem mnenja, da je take reči treba ohraniti zase kot (poklicno) skrivnost.
Če bom torej to prisego vestno izpolnjeval in je ne bom prelomil, naj mi bo dana sreča in blagoslov v življenju in poklicu, da me bodo vsi ljudje imeli zmeraj v čisljih, če pa jo bom prekršil in postal krivoprisežnik, naj me zadane nasprotno!"

Že takrat so razmišljali, da so bili vzroki bolezni letni časi, temperatura zraka in klima. Poznali pa so tudi štiri elemente, zemljo, zrak, vodo in ogenj. Vsak element naj bi predstavljal tekočino v našem telesu ter tudi dele našega telesa. Voda predstavlja sluz in vse tekočine v telesu. Ogenj je kri ter notranja vročina metabolizma, presnove,. Zrak je rumeni žolč in prsni koš ter kosti. Zemlja je črni žolč in predstavlja sklepe. Do bolezni naj bi prišlo, ko vsi štirje elementi ne bi bili v ravnovesju. Odnos med pacientom in zdravnikom je bil zelo pomemben. Zdravnik se je pogovarjal s pacientom o njegovem počutju. Med seboj sta bila enakovredna. Vsa ta medicina se je razvijala več tisočletij. Brez nje današnja medicina ne bi bila to, kar je.

LITERATURA IN VIRI

1. Peter Borisov, *Zgodovina medicine*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1985, str. 54-72
2. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Hipokrat> (27. 9. 2010)
3. <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=17211> (29. 9. 2010).

* Zoja Gostenčnik, *učenka OŠ Prežihovega Voranca Maribor*, mentorica: Klavdija Šipuš

ZGODOVINA MEDICINE

Aleš GERMIČ, Nejc Petek *

Referat je bil predstavljen s pomočjo računalniške projekcije in je zajemal:

ZGODOVINO ALTERNATIVNE MEDICINE

- medicina vzhodnih kultur,
- idijska medicina,
- kitajska medicina.

MEZOPOTAMSKA MEDICINA

- diagnoza, prognoza, pregled, recept,
- empiričnost, logika in racionalnost,
- povoji, kreme in tablete.

EGIPTOVSKA MEDICINA

- preprosti, neinvazivni kirurški postopki in naravnavanje kosti
- zelo obširna farmakopeja,
- uroki in pripravki
- papirus Edwina Smitha
- Imhotep,
- "hiše življenja".

PERZIJSKA MEDICINA

- preprečen razvoj perzijske znanosti,
- prve znanstvene metode,
- prva operacija na glavi,
- ginekologija,
- poznavanje anestezije.

Ibn Sina (Avicenna):

- uvedel karanteno za nalezljive bolezni, da bi tako omejil njihovo razširjanje,
- uvedel medicinske evidence,
- uvedel klinično farmakologijo
- spoznal pomembnost dietetike,
- ločil medicino od farmakologije.

ISLAMSKA MEDICINA

- bolnišnice, imenovane bimaristani
- prva psihiatrična bolnišnica,
- prvi dokazali obstoj kužnosti.

INDIJSKA MEDICINA

Ajurveda:

- življenje in veda,
- duša, um, čustva in telo,
- turistični produkt.

JOGA

- raja joga,
- bhakti joga,
- karma joga,
- kryya joga
- jnana joga.

KITAJSKA MEDICINA

- 4000 letna tradicija,
- napredovanje kitajske medicine,
- osnovni principi kitajske medicine

LITERATURA IN VIRI :

1. [http://users.volja.net/martelnena/7.ZDRAVILSTVO 1.pdf](http://users.volja.net/martelnena/7.ZDRAVILSTVO%201.pdf) (25. 9. 2010)

* Aleš Germič, Nejc Petek, učenca OŠ Janka Glazerja Ruše, mentorica: Melita Kladnik

RAZVOJ MEDICINE SKOZI ČAS

Patricija SEDMINEK, Maša SELINŠEK, Rene GERŠAK *

Če so bolezni stare kot človeštvo, je medicina sorazmerno mlada veda, ki je bila pri prvih civilizacijah tesno prepletena z religijo. Ljudje so verjeli, da jih z boleznijo kaznujejo bogovi, ki jih lahko tudi ozdravijo.

V starem Egiptu so bili zdravniki svečeniki. Imhotepa, najslavnejšega med njimi, so častili kot boga zdravilstva. Ohranjeni zapisi na papirusu pričajo, da so Egipčani znali dobro opazovati in določati bolezni, čeprav vseh niso znali pozdraviti. V Hamurabijevem zakoniku so zapisani predpisi, ki urejajo dobro organizirano zdravstvo. V Vedah, indijskih svetih knjigah iz 2. tisočletja pred n. št., so opisi številnih zdravilnih zelišč.

Grška medicina je bila razumska in znanstvena ter jasno ločena od religije. Za "očeta sodobne medicine" velja grški filozof Hipokrat. Njegov nauk je zbran v tako imenovanem Hipokratovem korpusu. Prepričan je bil, da je zmernost v vseh stvareh ključ do dobrega zdravja. Hipokratova prisega je etični kodeks zdravnikov še danes. Empedokles in Aristotel, začetnika teorije o štirih prvinah in štirih telesnih sokovih, sta vse do 17. stoletja vplivala na podobo medicine. Zdravje naj bi bilo odvisno od pravilnega ravnovesja teh prvin v telesu. Grški zdravnik Galen iz Pergamona je v času rimskega cesarstva seciral živali. Ker pa nikoli ni seciral človeškega telesa, je bilo v njegovih anatomskih opisih veliko napak.

Po padcu rimskega cesarstva so grško znanje razvijali arabski učenjaki. Najbolj znana med njimi sta bila Razes in Avicenna. Po letu 1000 se je starodavno znanje začelo vračati na zahod. Na novih univerzah v Bologni v Italiji in Montpellierju v Franciji so v 14. stoletju na predavanjih iz anatomije javno raztelesali trupla. V tem času je moral imeti zdravnik akademsko izobrazbo, zato je dobil naziv "doktor". Ker je cerkev prepovedala prelivanje krvi, na srednjeveških medicinskih univerzah niso poučevali kirurgije, zato so se študentje usposabljali pri kirurških praktikah. Srednjeveška medicina je bila mešanica antične fiziologije, znanja o zdravilnih rastlinah in vraževerja. V tem času je bilo v Evropi že na tisoče bolnišnic.

V pravilnost Galenove teorije so dvomili že v srednjem veku, vendar so šele z izumom tiska postali dvomi širše znani. Na napake v Galenovi teoriji je v 16. stoletju prvi opozoril flamski anatom Andreas Vesalius v svoji knjigi O zgradbi človeškega telesa, ki je prvi pravilni anatomski opis, saj je napisana na osnovi raztelesanja človeških trupel. V istem času je k razvoju kirurgije veliko prispeval Francoz Ambroise Paré, ki se je uprl žganju ran z razbeljenim železom ali vrelo vodo. Italijan Girolamo Fracastoro je domneval, da epidemije povzročajo drobne klice, ki so s prostim očesom nevidne. Trdil je, da vsaka vrsta klic povzroča drugo bolezen. Njegova teorija je bila dokazana šele v 19. stoletju. Švicarski zdravnik in alkimist Philippus Aureolus Paracelsus je zagovarjal stališče, da je različne bolezni potrebno različno zdraviti. V zdravljenje je uvedel uporabo kemičnih snovi, kot je živo srebro.

Angleški zdravnik William Harvey je v 17. stoletju odkril, kakšna sta v resnici srčni utrip in krvni obtok. Njegova knjiga O gibanju srca in krvi je temelj sodobne fiziologije, čeprav še ni znal razložiti kroženja krvi. K razvoju medicine je veliko prispeval izum mikroskopa. Nizozemec Antony van Leeuwenhoek je s tem osnovnim raziskovalnim pripomočkom opazoval krvničke in celo mikrobo. V 18. stoletju je bilo ustanovljenih veliko pomembnih medicinskih fakultet. Znanstvene temelje sodobne kirurgije je postavil Škot John Hunter. Začetnik nevrologije je bil švicarski fiziolog Albert von Haller s teorijo, da živčna vlakna povzročajo gibanje telesa. Italijanski anatom Giovanni Battista Morgagni je trdil, da je bolezen omejena le na del telesa. Francoski zdravnik René Laennec je izumil stetoskop. Zdravljenje je bolnikom pogosto povzročalo več škode kot koristi. Pomemben korak v preprečevanju bolezni je bilo cepljenje, potem ko je angleški zdravnik Edward Jenner konec 18. stoletja odkril, da cepljenje z virusom zagotavlja odpornost proti kozam. V naslednjih dvesto letih so uvedli še cepljenja proti drugim boleznim.

19. stoletje v medicini označujemo kot stoletje velikega napredka. Med največja odkritja štejemo dokaz Roberta Kocha in Louisa Pasteurja, da bolezni, kot so steklina in druge, povzročajo mikroorganizmi, imenovani bakterije. Bakteriologom je tako v drugi polovici 19. stoletja uspelo razviti cepiva proti boleznim, ki so zahtevale največ življenj. Ker so v tem času izvajali različne operacije, je veliko bolnikov umrlo zaradi okužb. Madžar Ignaz Semmelweis je dokazal, kako pomembno je sterilno okolje v porodnišnicah. Kirurg Joseph Lister je bakterije uničeval z razkuževanjem mesta operacije. Te so povzročale tudi veliko bolečin, saj so potekale pri polni zavesti. Začetnika anestezije sta Američana Horace Wells in William Morton. Splošno anestezijo pa je uvedel škotski

kirurg James Young Simpson. V 19. stoletju so izboljšali zdravstvo s številnimi preventivnimi ukrepi. Pojavijo se tudi nove veje medicine, kot sta dermatologija in otorinolaringologija.

20. stoletje je obdobje tehnološkega razvoja. Wilhelm Konrad Röntgen je odkril rentgenske žarke. Pomembna izuma z začetka stoletja sta še elektrokardiograf in elektroencefalograf. Ultrazvočno slikanje v 70. letih omogoči natančnejše slike kot rentgen. Emil Fischer je z raziskovanjem kemije prehrane postavil temelje biokemije, ki je danes osnovni način dela v medicini. Njegovo delo je nadgradil Frederick Gowlands Hopkins, ki je odkril, da so vitamini v prehrani nepogrešljivi. Začetnik kemoterapije, zdravljenja s kemičnimi snovmi, ki napadajo povzročitelje bolezni, je bil Paul Ehrlich. Preučeval je tudi obrambni sistem človeškega telesa. Z antibiotiki, ki jih je po naključju odkril Alexander Fleming, so lahko ozdravili številne bakterijske okužbe. Kirurgija je napredovala z uporabo laserja. Raziskave v delovanju obrambnega sistema pa so omogočile presajanje organov. Prvo presaditev srca je leta 1967 opravil kirurg Christian Bernard. Danes so takšne operacije vsakodnevne.

LITERATURA IN VIRI:

1. *Družinska enciklopedija* (ur. Martin Žnideršič), Slovenska knjiga, Ljubljana 1996
2. Wilkinson, Philip, *Znanstveniki: spremenili so svet*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1995
3. <http://en.wikipedia.org/wiki/Medicine> (5. 9. 2010).

* Patricija Sedminek, Maša Selinšek, Rene Geršak, *učenci OŠ Starše, mentorica: Leonida Babič*

IZUMI IN ODKRITJA V MEDICINI

Karin PETKO, Rebeka ŠNOFL, Špela PESERL, Saška KURNIK, Nataša BRUNČIČ *

Medicina je znanstveno preučevanje človekovih bolezni. Obsega vzroke, preprečevanje, diagnozo (spoznavanje) in zdravljenje vseh vrst različnih bolezni. Za utemeljitelja medicine velja grški zdravnik Hipokrat. Preiskoval je bolnike in zapisoval simptome njihovih bolezni. Predpisoval je veliko zdravil, tudi čaj iz vrbovega lubja, za katerega se je kasneje pokazalo, da je vir aspirina. Toda medicina se ni mogla razviti kot znanost, dokler zdravniki niso razumeli, kako deluje telo.

Prvi, ki je pokazal, kje v telesu so kosti, mišice, krvne žile in organi, je bil v 16. stoletju belgijski anatom Andreas Vesalius, ki velja za utemeljitelja sodobne anatomije. V svojem delu *De corporis humani fabrica*, ki temelji na izsledkih dobljenih pri seciranju mrličev, je popravil vrsto napačnih mnenj o zgradbi človeškega telesa. Leta 1628 je britanski zdravnik William Harvey odkril, da srce črpa in potiska kri po telesu in tako prvi opisal krvni obtok. Ko so znanstveniki v 19. stoletju dokazali, da mikrobi lahko povzročijo bolezni, se je začela medicina razvijati kot moderna znanost.

Eden največjih bakteriologov sveta je Robert Koch, ki je zelo zaslužen za metodiko raziskovanja bolezenskih klic. Leta 1882 je odkril bacil tuberkuloze. Po njem je imenovan Kochov bacil in bacil antraksa, odkril je tudi povzročitelja kolere, raziskoval je malarijo in afriško spolno bolezen. Uvedel je zdravljenje s kininom.

Kirurgija je bila do iznajdbe anestetikov v 19. stoletju razmeroma neuspešna, ker je veliko pacientov umrlo zaradi šoka. Anestetiki, ki povzročajo neobčutljivost človeškega telesa v celoti ali deloma, so omogočali tudi izvedbo operacij, ki na pacientih pri zavesti niso bile možne. Leta 1846 je W. Morton v ZDA prvič uspešno prikazal uporabo etra za anestezijo. Naslednje leto je J. Simpson iz Velike Britanije prvič uporabil kloroform, da je zmanjšal bolečine pri porodu. V začetku je bila anestezija lahko tudi nevarna, ker še niso znali izračunati ustreznih količin anestetika za posameznega pacienta. Danes lahko te količine odmerjajo z veliko natančnostjo. Angleški kirurg Joseph Lister (1827-1912) je vpeljal v kirurgijo rabo razkužil in zmanjšal nevarnost bakterijske okužbe.

V Franciji je R. Laënnec leta 1816 naredil stetoskop, ki je imel samo eno slušalko. Čez 34 let je bil v Združenih državah Amerike narejen stetoskop z dvema slušalkama. Leto kasneje je H. von Helmholtz v Nemčiji naredil prvi oftalmoskop. To je priprava, s katero lahko pogledamo v človeško oko. Leta 1896 je bil v Italiji narejen prvi uporabni sfigmomanometer, s katerim merimo krvni tlak.

V 19. stoletju so izumili mnogo inštrumentov s katerimi so lahko opazovali notranje organe, ne da bi morali zato pacienta odpreti. Wilhelm Röntgen je leta 1895 odkril posebno vrsto elektromagnetnega sevanja, t. i. žarke x, ki so jih kasneje poimenovali po njem. Rentgenski žarki so nekakšno valovanje. Skozi meso rentgenski žarki z lahkoto prodrejo do kosti. Rentgenske žarke danes uporabljajo tudi za uničevanje rakavih celic, kar imenujemo radioterapija.

Leta 1903 je nizozemski fiziolog Williem Einthoven razvil zelo občutljiv galvanometer za merjenje srčnih električnih tokov (EKG) in velja za utemeljitelja elektrokardiografije. Elektrokardiografija je hitra, preprosta in neboleča preiskava, med katero se električni impulzi iz srca okrepijo in zapišejo na tekočem traku papirja. Elektrokardiogram (EKG) je grafični zapis električne aktivnosti srca. Kljub novejšim metodam velja EKG še vedno za zlati standard pri odkrivanju različnih obolenj srca. EKG danes predstavlja eno najpomembnejših, najbolj razširjenih in hkrati stroškovno dostopnih diagnostičnih preiskav v kardiologiji.

Kanadski fiziolog Frederick Grant Banting in študent Charles Herbert Best sta leta 1921 v Torontu izolirala prvi klinično uporabni inzulin. Na univerzitetni kliniki v Torontu so že naslednje leto prvič uspešno uporabili inzulin pri sladkornem bolniku. Inzulin je hormon, ki uravnava glukozo v krvi in je ključni hormon (polipeptidnega tipa) v regulaciji presnove ogljikovih hidratov, maščob in beljakovin v telesu.

Britanski bakteriolog Alexander Fleming je leta 1928 odkril antibiotično zdravilo penicilin, ki so ga šele leta 1942 začeli uporabljati na široko. Uspehi zdravljenja so bili tako veliki, da so spodbujali k iskanju in odkrivanju še drugih antibiotikov. Penicilin zdravi razna gnojna vnetja, pljučnico, spolne bolezni (kapavico in spolno kugo), vnetje možganske mrežnice, šen, angino itd.

Okrog leta 1940 je Karl Theo Dussik, zdravnik na Univerzi na Dunaju prvi uporabil ultrazvok (UZ) v diagnostične namene. Skupaj z bratom Friderikom, ki je bil fizik, sta skušala s transmisijo UZ valov skozi lobanjo locirati tumorje v možganih. Prišla sta tudi na idejo, da če je to možno, je možno z UZ tudi "gledati" v notranjost človeškega telesa. Leta 1955 je dr. Donald v Veliki Britaniji pregledal z ultrazvokom še nerojenega otroka v maternici. Danes je UZ druga najbolj pogosto uporabljena tehnologija slikanja takoj za rentgenskimi žarki. Ultrazvočno skeniranje predstavlja manj škodljivo, vendar zelo učinkovito metodo diagnosticiranja "v živo". UZ skenerji so v uporabi v mnogih medicinskih institucijah. Najbolj pogosta pa je uporaba UZ za pregledovanje zarodkov med nosečnostjo in pri pregledih srca. Stalni in izredno hitri tehnični razvoj s številnimi novostmi in izboljšavami je omogočil, da ta vizualna preiskava postaja vedno bolj natančna in zanesljiva. Med drugimi novostmi so se v zadnjih letih pričele tudi v ginekologiji in porodništvu postopoma uporabljati naprave, ki omogočajo tudi tridimenzionalno UZ preiskavo. V sredini devetdesetih let 20. stoletja so bila objavljena že prva poročila o rutinski rabi te vrste UZ preiskave v porodništvu.

Nizozemski zdravnik Willem Johan Koff je leta 1943 začel prve poskuse z umetno ledvico. Umetna ledvica oziroma dializno zdravljenje je edini umetni organ, s katerim je možno zadovoljivo preživeti leta in desetletja. Bolniki s končno odpovedjo ledvic bi brez nadomestnega zdravljenja umrli, ker se v telesu kopičijo strupeni presnovki, ki okvarijo vse organe. Običajno se količina izločenega seča postopoma manjša, dokler popolnoma ne presahne. V telesu se zato kopiči kalij, ki ga zaužijemo s hrano. Kalij in druge presnovke lahko iz krvi in telesa odstranimo s hemodializo.

James D. Watson in Francis C. Crick sta leta 1953 razkrila zgradbo deoksiribonukleinske kisline (DNK oz. DNA) kot dvojno vijačnico, kar je pomenilo rojstvo sodobne molekularne biologije. DNK prenaša dedne lastnosti. DNK oz. DNA je molekula, ki je nosilka genetske informacije v vseh živih organizmih. Pomembna je pri razvoju in delovanju večine živih bitij, z izjemo nekaterih virusov, ki imajo genetsko informacijo shranjeno v obliki molekule ribonukleinske kisline (RNK).

J. Gibbon je leta 1953 opravil prvo operacijo srca ob uporabi umetnega srca in pljuč. Naprava med operacijo opravlja nalogo srca, tako da poganja kri po telesu in poleg tega oskrbuje kri s kisikom. Leta 1966 je srčni kirurg Michael DeBakey priključil bolnika na umetno srce. Naslednje leto je Christian Bernard opravil prvo presaditev srca. Te operacije danes niso več redkost, čeprav še niso odpravili vseh problemov v zvezi z zavračanjem tujka v organizmu. Leta 1982 so zdravniki na univerzi Utah človeku prvič vsadili umetno srce.

Leta 1971 je v Veliki Britaniji Godfrey Hounsfield razvil računalniško vodeno tomografsko napravo, s katero je lahko naredil več posnetkov skozi različne prereze možganov.

Julija 1978 je v Oldhamu blizu Londona privekal na svet prvi dojenček iz "epruvete", prvi "nemški" otrok iz epruvete pa se je rodil 1982 v takratni Zvezni republiki Nemčiji. V Sloveniji je bilo od leta 1984 dalje s pomočjo zunajmaternične oploditve spočetih že več kot 3.000 otrok.

Leta 1980 so na inštitutu za molekularno biologijo v Zürichu izdelali umetni interferon, zdravilo za virusna obolenja in tumorje.

LITERATURA IN VIRI:

1. Struan Reid, *Iznajdbe in odkritja*, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana 1992
2. *Mala splošna enciklopedija, Prva knjiga A-G, Druga knjiga H-O, Tretja knjiga P-Ž* (ur. Franček Šafar in Jože Snoj), Državna založba Slovenije Ljubljana 1973
3. *Kronika 20. stoletja, 1900-1909, 1920-1929, 1940-1949, 1950-1959, 1960-1969, 1980-1989* (ur. Nada Voglar), Založba M ladinska knjiga, Ljubljana 1998
4. http://medfz.fmf.uni-lj.si/Leto06/Files/Sem_3DUZ_porocilo.pdf (16. 9. 2010)
5. <http://wiki.fkkt.uni-lj.si/index.php/Inzulin> (27. 9. 2010)
6. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Elektrokardiografija> (27. 9. 2010)
7. www.drmed.org/javne_datoteke/.../7287-EKG-predavanje.doc (11. 9. 2010)
8. http://www.obzornikzdravstvenenege.si/eng/Full_article.aspx?ID=69d18f74-17fa-42b1-bd5f-8be6fa1b2728 (27. 9. 2010)
9. http://sl.wikipedia.org/wiki/Deoksiribonukleinska_kislina (11. 9. 2010)
10. http://sl.wikipedia.org/wiki/Preiskava_z_ultrazvokom (26. 9. 2010)
11. www.dijaski.net/get/fiz_ref_ultrazvok_01.doc (28. 9. 2010)

* Karin PETKO, Rebeka ŠNOFL, Špela PESERL, Saška KURNIK, Nataša BRUNČIČ, *učenke OŠ Voličina*,
mentorica: Zdenka Ekselenski

VELIKE IN MALE BOLEZNI ČLOVEŠTVA

Rebeka DOBAJA, Larisa KOKOL *

Bolezen je neobičajno stanje telesa ali osebnosti, zaradi katerega prizadeta oseba ali osebe, ki jo imajo, čutijo bolečino, neugodje, disfunkcijo ali nesrečo. Včasih se ta izraz uporablja širše in vključuje tudi poškodbe, invalidnost, deviantna obnašanja in netipične različice strukture in funkcije, medtem ko v drugih kontekstih to obravnavamo kot posebne kategorije. V nadaljevanju bova predstavili izbrane velike in male bolezni, ki so in še pestijo človeško družbo.

MALARIJA

Malaria je nalezljiva parazitna bolezen, ki se pojavlja v mnogih tropskih in subtropskih deželah. Če bolezen pravočasno ne spoznamo in je ustrezno ne zdravimo, je lahko smrtna. Malarijo prenašajo ženski komarji iz rodu anopheles. Bolezenski znaki malarije so mrzlica, drgetanje, bolečine v sklepih, bljuvanje in krči.

Posebno pri povzročitelju *P. falciparum* je možno tudi ščemenje kože. Pri težjih oblikah se lahko pojavi koma in če bolezen ne zdravimo, končno smrt, posebej pri majhnih otrocih. Malaria je najstarejša in še danes najbolj razširjena bolezen med vsemi, ki jih pozna človeštvo. Pomorila je več ljudi kot vsaka druga bolezen. Ni ga kraja na zemeljski obli, kjer je ne bi bilo. Zdravniki mislijo, da za bolnika že veliko naredijo, če njegovo bolezen poimenujejo. Tako je bilo nekoč, tako je tudi danes. Danes klasificirajo malarijo po vrsti parazita, ki povzroča infekcijo. Bolezen je spremenila zgodovino stare Grčije in velikega dela sveta. Umorila je Aleksandra Velikega na vrhuncu njegovih moči. Potem ko je osvojil ves tedaj znani svet, se ga je lotila najhujša oblika malarije. Padel je v globoko komo in oglušel. Če bi človeštvo hotelo zares izkoreniniti to bolezen, bi bile akcije tako velikanske in tako drage, da bi moralo za več let prenehati z oboroževanjem.

GOBAVOST

Gobavost ali lepra je že od antike poznana nalezljiva bolezen. Danes jo z antibiotiki uspešno zdravimo. Inkubacijska doba traja tudi več mesecev ali celo leto. Za okužbo je potreben dolgotrajnejši stik z bolnikom. Gobavost povzroča značilne spremembe na koži, sluznici ter živčevju. Pri gobavosti so prizadete živčne celice, ki posledično odmirajo. Bolnik izgubi občutek za mraz, vročino in bolečino. Če bolnik ni deležen zdravljenja, nastopi smrt največkrat zaradi kakšne druge resne okužbe, npr. tetanusa. V nekaterih okoljih, posebno tistih, ki so bila prežeta z misticizmom, so gobavce slovesno razglašali za mrtve. V cerkvah so zanje brali žalne maše, zvonovi so zvonili kot ob pogrebi. Umirali so brez tolažbe. To pa je pri vseh umirajočih morda najbolj boleče. Ta pošastna bolezen ni privedla v Evropo s strahovito hitrostjo kakor kuga, ampak se je priplazila počasi, skoraj neopazno. Sprva je bilo le nekaj sto bolnikov v pristaniških mestih in okrog vojaških garnizij. Njihovo število je le počasi naraščalo.

KUGA

Kuga je huda nalezljiva bolezen, ki prizadene različne dele telesa. Okužba postane očitna po dveh dneh do enega tedna. Poimenovali so jo črna kuga. Začetni simptomi so mrzlica, vročina, glavobol. Če napredovanja ne zaustavimo, se bolezen razširi na krvni obtok (septična kuga) in kasneje na pljuča (pljučna kuga). Glede na prizadeti del telesa ločimo različne oblike te bolezni:

- pljučna kuga, ki prizadene pljuča,
- septična kuga, kjer bacili kuge preplavijo kri,
- kožna kuga, ki se pojavi ob gnojnih boljših pikih in opraskaninah,
- najobičajnejša oblika je manj nevarna bubonska kuga.

Bolezen je bila tako strahotna in smrtonosna, da so pandemije kuge od najstarejših časov pripisovali vplivu demonov, kasneje pa jezi bogov. Smrt je bila strašna in mrtvih je bilo brez števila. Takrat so tudi druge nalezljive bolezni (koze, pegavec) imenovali kuga. V 17. stoletju, ko je divjala smrtonosna kuga tudi na Štajerskem, so v spomin na umrle za to boleznijo postavili spomenik na glavnem trgu v Mariboru.

TUBERKULOZA

Drugo ime za tuberkulozo je jetika in je pljučna bolezen. Posledice tuberkuloze so močne bolečine v prsih, kašelj, pljuvanje krvi in pogosta smrt. Poznali so jo že stari Grki in Rimljani, ki so priporočali mlečno dieto, spremembo zraka in potovanje po morju. V srednjem veku so to bolezen zdravili zdravniki padovniki. Danes zaradi čistoče in dobre higijene te bolezn ni več. Otroci so preventivno cepljeni proti tuberkulozi. V revnih deželah je ta bolezen še venomer prisotna.

AIDS

Je sindrom pridobljene imunske pomanjkljivosti in je končna faza okužbe z virusom HIV. Počasi slabi obrambno sposobnost telesa. Prenaša se z neposrednim stikom sluznice ali krvi, s telesnimi tekočinami, ki vsebujejo virus HIV. Bliža se 1. december, ko beležimo svetovni dan boja proti AIDS-u, ki ga praznujemo od leta 1988. Vsako leto so na ta dan postavljene stojnice v večjih mestih z namenom, da opozarjajo someščane na razširjenost te krute bolezn ter preventivo pred njo. AIDS ni problem samo okuženih in bolnih, ampak se lahko dotakne vsakogar izmed nas in predstavlja grožnjo za milijone ljudi po svetu. Pred to nevarnostjo si ne smemo zatiskati oči. V današnjem svetu poznamo veliko najrazličnejših bolezn. Nekaterim se upremo lažje, drugim težje. AIDS je bolezen, ki povzroča pravo epidemijo, Zaradi njega je v zadnjih letih umrlo že na milijone ljudi. Med njimi je veliko mladih. Bolezen je pri okuženi osebi zelo težko prepoznati saj nima bolezenskih težav, čeprav prenaša virus. Zato se veliko ljudi okužbe sploh ne zaveda. Največ okužb je v slabo razvitih državah kjer imajo zelo slabo razvito zdravstveno oskrbo. Tudi naša država se zelo trudi, da bi čim bolj seznanjala mlade glede AIDS-a. Spolni partnerji niso nekaj, kar menjaš vsak dan, saj je verjetnost okužbe pri takih dejanjih največja. Tudi mediji in časopisi ozaveščajo ljudi z objavljenimi intervjuji z obolelimi za aidsom. Le-ti poučujejo ljudi o načinu širjenja aidsa, saj danes veliko ljudi ne ve, kako se aids prenaša. Pomembno je, da se zavedamo, da HIV in AIDS obstajata tudi v Sloveniji ne pa samo v Afriki. Tu je okuženih veliko ljudi, kasneje pa se ta okužba prenaša tudi na otroke. Tak otrok nima izbire, je okužen in navadno tudi nima denarja in zdravil za ustavitev te bolezn. Ali pa kar je še huje, ne more izbrati med življenjem in smrtjo. Dva do štiri tedne po okužbi se lahko pojavijo simptomi, podobni kot pri gripi (vročina, nočno potenje, zatečene bezgavke, slabost ...). Zaradi nespecifičnosti jih bolniki bodisi spregledajo, bodisi zamenjajo za gripozno obolenje, pri nekaterih pa se akutna faza sploh ne izrazi. Vsak okužen lahko prenaša bolezen, celo v primeru, ko pri sebi še ni opazil njenih simptomov. Ženske, ki so zbolele za aidsom, po vsej verjetnosti prenašajo bolezen med nosečnostjo. Tudi ženske lahko inficirajo svoje partnerje.

In za konec:

"Vse kar vemo, je tako nekoč v primeri s tem, kar je treba še storiti." (*René Descartes*)

LITERATURA IN VIRI:

1. Vladimir Utvič, *Velike in male bolezni človeštva*, Prešernova družba, Ljubljana, 1989
2. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Bolezen>
3. <http://www.google.si/imghp?client=firefox-a&rls=org.mozilla:sl:official&hl=sl&tab=wi>
4. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Aids>
5. <http://www.zzv-ce.si/unlimitpages.asp?id=279>
6. <http://www.zdravinapot.si/nalezljive-bolezni/bolezni--ki-jih-prenasajo-insekti--komarji--bolhe-in-drugi-insekti--in-zoonoze/malarija>
7. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Gobavost>
8. <http://www2.arnes.si/~ljsszs/mainweb/gradiva/kuga/index.html>

* Rebeka Dobaja, Larisa Kokol, učenki OŠ Benedikt, mentorica: Milena Salobir

KUGA IN KUŽNA ZNAMENJA V NAŠEM KRAJU

Maja MARKSL, Maša Šrbinek, Larisa KULOVEC, Katja LAZAREVIĆ *

KUGA

Bolezen, ki je ostala globoko v zavesti Evropejcev, je povzročila vsaj 200 milijonov smrtnih žrtev. Najhujši izbruh kugea je bil okoli leta 1349, ko je prišla 'črna smrt', kot so bolezen pozneje poimenovali, v Evropo. Evropejci so verjeli, da kugo prenašajo mačke in so jih začeli množično pobijati. S tem so se resnični prenašalci (podgane) tako namnožili, da so ponekod iztrebljali cele vasi in mesta.

V 17. stoletju je kuga, ali katera izmed kužnih bolezní, kar osemdesetkrat razsajala na Slovenskem. V kraje je pogosto prišla predvsem z vojskami iz Vojne Krajine in iz Beneške republike. V Mariboru se v 17. stoletju kuga prvič pojavi spomladi leta 1624. Najhuje pa je po mestu pustošila v drugi polovici leta 1680, ko je zaradi kuge umrlo 483 ljudi ali približno tretjina vsega prebivalstva.

V spomin na številne umrle in v zahvalo za konec kuge so ljudje radi postavljali kužna znamenja. Tudi v naši okolici jih najdemo kar nekaj.

KUŽNO ZNAMENJE V MARIBORU

Že leta 1657 so dali Mariborčani za mestno župno cerkev vlti novi zvon, ki so ga posvetili sv. Roku v zahvalo, ker jih je pred desetimi leti in pozneje rešil kuge.

Tudi Kužno znamenje v Mariboru je pomnik bolezni, ki je v 17. stoletju terjala življenja tretjine meščanov. V zahvalo za konec kuge so mariborski prebivalci leta 1681 postavili tudi kužno znamenje, steber s podobo Marije vnebovzete.

To znamenje so leta 1743 nadomestili z delom kiparja Jožefa Strauba. Okoli Matere božje je razvrščenih šest svetnikov, priprošnjikov zoper kugo. Spomenik je eno njegovih najboljših del, obenem pa sodi med vrhunska dela našega baroka in krasi Glavni trg. Kasneje je oltarnemu vznožju obdanem s figurami bila dodana še ograja. Material za izdelavo Kužnega znamenja v Mariboru je iz naših krajev, in sicer so ga vozili iz kamnoloma na Ciringi.

KUŽNO ZNAMENJE NA ŠPIČNIKU

To je tridelno kužno obeležje, sestavljeno iz podstavka z močnim zidcem, stolpa z enakim zidcem in pravokotnimi polji ter manjšega nastavka z enakimi polji in z zelo močnim venčnim zidcem. Zaključuje ga nebeško jabolko in triramen kovinski križ. Gre za kamnoseško kvaliteten izdelek iz začetka 18. stoletja.

KUŽNO ZNAMENJE NA PLAČU

Višje po cesti pod Plačkim vrhom velja omeniti kužno znamenje sestavljeno iz podstavka, slopa, ožjega nastavka s štirimi polkrožno izrezanimi plitvimi nišami in kamnitega križa, ki nosi letnico 1641.

ZNAMENJE PRI HIŠI ŠT. 8 V PODIGRACU

Znamenje je kamnito, steber kvadratnega tlorisa stoji na širšem podstavku in se zaključuje z močnejšim vencem, nad katerim je "hišica" s plitvimi, polkrožnimi polji. Na njej je kamnit križ. Na stebru je vklesana letnica 1645. Znamenje je stebrnega tipa, katerega forma se v Slovenskih goricah postavlja skozi vse 17. stoletje. Domačini govorijo o kužnem znamenju.

Pomnikov, ki pričajo o kugi, ki je pustošila po naših krajih, smo našle kar nekaj. Upamo lahko le, da se bo o tej strašni bolezni ohranil le spomin in da je nikoli več ne bomo doživeli.

LITERATURA IN VIRI:

1. Sašo Radovanovič, *Kungota*, Biro M, Ljubljana 2004
2. Marica Čerič, *Kulturna dediščina. Raziskovalna naloga*, Kungota 1996
3. Valentina Varl, *Mariborske in druge zgodbe*, Založba Kapital, Maribor 1997
4. <http://24ur.com/novice/svet/bolezni-ki-so-pretresle-zgodovino.html> (28. 09. 2010)

* Maja Marksl, Maša Šrbinek, Larisa Kulovec, Katja Lazarević, *učenke OŠ Kungota*,
mentorica: Karin Blas Hameršak

ZAVETNIKA SV. VID IN SV. LUKA

Tilen BRGLEZ, Christian FLUHER, Patrik KORPER *

Svetnik je oseba, ki jo je krščanska Cerkev, razglasila za sveto zaradi izrednih vrlin in svetosti. Danes je lahko oseba za svetnika razglašena šele po smrti. Mnogo poganskih božanstev je bilo zaradi ljudstvom lažjega sprejemanja spremenjenih oz. zamenjanih s svetniki, ki so imeli podobne, pogosto tudi iste lastnosti kot zamenjano božanstvo. Tudi v drugih verstvih poznajo ljudi, ki bi pomensko lahko ustrezale krščanskim svetnikom, običajno gre za pravične ljudi, močno povezane z Bogom.

Že od pradavnine je znano, da je bolezen največja tegoba in nesreča, ki lahko prizadene človeka, prav tako pa je zdravje največje bogastvo. Zaradi nebogljenosti nekdanje medicine so si ljudje v težavah pomagali po svojih najboljših močeh. Zatekali so se k alternativnim metodam zdravljenja, tudi v molitev. Med kristjani so se skozi stoletja prenašale zgodbe o čudežnih ozdravitvah, zaradi česar so nekateri zdravniki posmrtno postali svetniki.

Nedvomno je prvo ime med njimi Jezus Kristus, zdravilec duše in telesa, za njim pa vsi drugi svetniki. Po njihovi priprošnji Bog pomaga ljudem zaradi molitve.

Za nekatere svetnike je znano, da so se v času svojega življenja ukvarjali z zdravljenjem ali pa so bili celo zdravniki, v mnogih primerih so postali zaščitniški pred neko boleznijo. Nekateri so srečno preživeli nezgode, velikokrat pa je svetnik postal zaščitnik pred boleznijo.

SV. LUKA

Evangelist Sv. Luka je bil Sirijec, po poklicu zdravnik, kasneje učenec. Je avtor evangelija po Luku, ker pa je zdravnik, je postal zaveznik zdravnikov. Iz uvodnih besed Lukovega evangelija se da sklepati, da Luka ni bil priča dogodkom, ki jih je opisal v evangeliju. To pomeni, da se je krščanski skupnost pridružil šele nekoliko pozneje. Pač pa v Apostolskih delih najdemo več odstavkov napisanih v prvi osebi množine iz česar lahko sklepamo, da je te dogodke pisec res sam doživel.

Avtor se sicer nikjer ne predstavi, a sodobna znanost se strinja z izročilom, da je obe knjigi, Evangelij in Apostolska dela, napisala ista oseba. Po stari krščanski tradiciji je bil Luka tudi slikar. Naslikal naj bi Marijo z Jezusom in Petra in Pavla. V svojem evangeliju je posebno orisal Kristusa kot velikega duhovnika, zato so mu na podobah pridajali vola kot značilno žrtevno žival.

V šoštanjskem okraju in v Šaleški dolini velja sv. Lukež tudi za živinskega patrona. Na Dolenjskem so pravili, da je bil sv. Luka za kazen spremenjen v vola. Šele ko je zvozil vse kamenje za zidavo cerkve, je bil spet povrnjen v prvotno obliko. Vse to je seveda le ljudsko izročilo. Sv. Luka je bil v resnici izobražen mož, ki se je ukvarjal tudi z medicino.

Legenda pravi, da je bil tudi slikar, ki naj bi narisal več slik Jezusa in Marije v naravi. Sv. Luka premore v Sloveniji le tri podružnice in sicer eno lavantinsko in dve v ljubljanski škofiji. Pač pa so sv. Lukežu posvetili veliko oltarjev, saj je zavoljo vola postal kmečki patron.

V tolimskih in idrijskih krajih je znan tudi pesem o Lukežu, ki naj bi ubil očeta in mater. Zgodba pravi, da so ob Lukeževem rojstvu tri rojenice določile, da bo šel po svetu, da bo učenik in da bo mater in očeta ubil. Mati se je nad tem hudo razjokala; ko je odrasel, mu je vse to tudi povedala. Lukež je zato odšel od doma daleč v deveto deželo, kjer mu je bogataš dal hčer za ženo.

Ko so nekega dne šli po gozdu, je k njemu prišla hudoba in mu povedala, da pri njegovi ženi tuji ljudje spijo. Luka se je jezen vrnil domov in obema v postelji takoj odsekal glavi. Nato pa je z grozo spoznal, da sta to njegova starša, ki sta prišla na obisk in sta trudna od dolge poti legla k počitku. Tako se je izpolnila prerokba rojenic. V Sloveniji so štiri cerkve sv. Luke. Znana je predvsem gotska cerkev iz 16. stol. v Spodnjih Praprečah. Po njem so dobila imena tudi nekatera naselja, npr. Lukačevci, Lukanja, Lukavci, Lukovica pri Brezovici, Lukovica pri Domžalah. Iz nove zaveze je znan sv. Luka, apostol in evangelist, ki goduje 18. oktobra. Njegov simbol je vol. Z njim je tudi upodobljen.

SV. VID

Sv. Vid je zavetnik pred horejo, epilepsijo, gluhonemostjo, nespečnostjo, ugrizi strupenih živali in očesnih boleznih. Ne glede na to, da o sv. Vidu največ govorijo legende, ki so nastajale v začetku 7. stoletja, je brez dvoma resnična osebnost.

Mučenec sv. Vid sodi med najbolj čaščene svetnike na Slovenskem, saj mu je posvečenih več kot 40 cerkva, pa tudi imeni Vid in Vida sta zelo pogosti. Gradnja cerkva, posvečenih sv. Vidu, sega na začetek krščanstva med Slovenci, zato se domneva, da so jih postavljali v krajih, kjer so poprej častili Svetovita, poganskega boga Slovanov.

Sv. Vid je poznan kot eden izmed 14 pomočnikov v sili., Za zavetnika so si ga izbrali lekarnarji, kotlarji, pivovarji, mutci in gluhi, viničarji in rudarji, odrski igralci in plesalci. V cerkvah ga lahko vidimo upodobljenega kot mladeniča, mučenega v kotlu ali s kotličem v roki. God sv. Vida obhajamo 15. junija, po starem julijanskem koledarju pa je bil god na kresni dan. Na tisti čas nas spominja rek O svetem Vidi se skozi noč vidi. Rodil se je ob koncu 3. stoletja na Siciliji v bogati poganski družini. V krščanstvo sta ga že v otroštvu napotila varuška in učitelj. V njegovem rojstnem mestu je postal znan po nekaterih čudežih in čudežnih ozdravitvah. Takratna oblast ga je zato najprej kaznovala, nato pa so ga skupaj z varuško in učiteljem izgnali.

V izgnanstvu so se čudeži nadaljevali in Vid je postal znan kot zdravnik daleč naokoli. To je slišal tudi cesar, ki ga je poklical v Rim, da bi ozdravil njegovega sina epilepsije. Ustno izročilo pravi, da je Vid uspel izgnati demona iz cesarjevega sina, cesar pa ga je namesto nagrade vrgel v temnico, kjer so ga mučili. Takrat so se začeli dogajati čudeži; verige, v katere je bil vklenjen, so same od sebe razpadle.

Na Bizeljskem imajo zanimivo navado, da za god sv. Vida ali pa za Vidovo nedeljo spletejo iz zrelih češenj velik zvon, ki ga nato obesijo nad glavni oltar. Po maši ga snamejo in priredijo zanj licitacijo za cerkvene pevce. Na Notranjskem in Gorenjskem so prosili sv. Vida, naj jim obvaruje pridelke pred belimi črvi in drugimi zajedalci, ki so jim uničevali pridelek.

Po priljubljenemu svetniku so bili poimenovani številni kraji, mnogi izmed njih so bili po drugi svetovni vojni spremenjeni. Tako je bil Sv. Vid v občini Šmarje pri Jelšah preimenovan v Vidovico, Sv. Vid pri Ptujju v Videm pri Ptujju, Sv. Vid pri Planini v Šentvid pri Planini, Sv. Vid pri Zavodnju v Šentvid pri Zavodnju, Št. Vid v Šentvid pri Lukovici, Št. Vid v občini Ajdovščina v Podnanos, Št. Vid nad Valdekom je bil priključen k naselju Završe ter Št. Vid pri Grobelnem v Šentvid pri Grobelnem. Sveti Vid nad Cerknico je bil leta 1955 preimenovan v Žilce, po letu 1991 je ponovno dobil prvotno ime.

LITERATURA IN VIRI:

1. Niko Kurent, *Praznično leto Slovencev*, Družina, Ljubljana 1989
2. http://www.kam.si/mesta/sveti_vid.html
3. http://sl.wikipedia.org/wiki/Luka_%28ime%29
4. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Svetnik>

* Tilen Brglez, Christian Fluher, Patrik Korper, *učenci OŠ Fram, mentorica: Tanja Ajd Krampfl*

KUGA V MARIBORU

Maruša POKERŽNIK, Nina KOBILICA *

O KUGI

Kuga je na splošno huda kužna in epidemična bolezen, ki je doma v nekaterih krajih Azije, Afrike in Južne Amerike. V osnovi je kuga bolezen glodavcev, posebej svizcev, vendar jo lahko dobijo tudi druge vrste živali, na primer podgane, veverice in drugi podobni večji glodavci. Ker so od vseh glodavcev podgane najbližje človeku, so zanj najpogostejši vir okužbe. Ta se navadno nanj prenese ob piku bolhe, ki je predhodno pila kri okužene živali. Za vsak izbruh bolezni med ljudmi je najprej potreben njen izbruh med podganami. Ker bolham zmanjkuje gostiteljev, ko ti umirajo za kugo, se spravijo nad ljudi. Poznamo dve vrsti kuge: bezgavčna, ki je pogostejša in pljučna kuga.

KUGA V MARIBORU

V 14. stoletju je za kugo v Evropi umrlo 25 milijonov ljudi, v 16. stoletju pa je v petdesetih letih za kugo umrlo več ko pol vseh prebivalcev Evrope, zato so ji dali ime "črna smrt".

Prvič je bila kuga v Sloveniji zabeležena leta 1230. V Mariboru se kuga prvič pojavi leta 1624. Na Štajersko takrat pošljejo zdravnika dr. Hanibala Bottinolja iz Benetk, ki je imel zaradi neznanja jezika ob sebi vedno tolmača. Kuge se je bal tako zelo, da sploh ni upal do bolnikov in jih je pregledoval kar s konja pri odprtih vratih. Pregled je stal 40 ali 50 tolarjev. To je bilo za takratne ljudi zelo dosti, saj niso imeli veliko premoženja. Kmalu je moral pobegniti, saj so bili ljudje nanj precej jezni.

Med letoma 1641 in 1650 je bila kuga na Slovenskem zelo huda, čeprav iz Štajerskih koncev o tem ni nobenih pisnih virov. Mariborčani so leta 1657 v zahvalo sv. Roku, ki jih je obvaroval pred kugo, dali zlit nov zvon za mestno župno cerkev. V Mariboru je bila kuga najhujša v drugi polovici leta 1680. Ko so se Mariborčani končno otresli kuge, so postavili kužno znamenje, spomenik vsem žrtvam kuge. Kasneje so ga zamenjali z znamenjem, ki je delo kiparja Jožefa Strauba. Leta 1991 so originalno kužno znamenje zamenjali z rekonstrukcijo. Krasi ga šest svetnikov, ki so postavljeni okoli stebra, na vrhu katerega je kip Marije.

UMIRANJE

Zaradi kuge je v Mariboru umrla kar tretjina prebivalstva. Kuga se je lotila ljudi vseh slojev in starosti. Kuga se začne z mrzlico, bolečinami v glavi, s krvavitvami iz nosu, otekljami v glavi in zelo bolečimi bezgavkami. Pljučna kuga je podobna tudi hudi pljučnici. Bolezen se začne naglo. Razvoj bolezni traja približno dvanajst do štirinajst dni. Bolnik je zelo prizadet, grozi splošna zastrupitev krvi. Smrtnost za kugo je bila pred zdravljenjem z antibiotiki zelo velika. V prvih letih je zaradi kuge umrlo približno devetdeset odstotkov, sedaj je le še štiri do deset odstotkov.

ZGODBE O KUGI

Zanimiva je zgodba iz Maribora, ki govori o mestni pekarici Murmanovki, ki je med boleznijo poslovala tako, da je kruh podajala skozi majhno lino po pekovskem loparju z dolgimi ročaji. Kupci so denar za plačilo metali v posodo, napolnjeno s kisom. Vprašanje je, ali je pri tem šlo za pohlep ali pa je šlo pri vsem skupaj le za ljubezen do življenja. Murmanovka se vsekakor ni okužila s kugo.

Ena izmed zanimivih zgodb je tudi o zdravniku, ki je zdravil kugo in mu je celo uspelo ozdraviti nekaj bolnikov, zaradi česar so ga nekateri hvalili, drugi pa zavračali, saj jim je pod njegovo oskrbo umrl nekdo izmed ljubljjenih.

ZDRAVNIKI

Včasih zdravniki niso imeli takšne izobrazbe kot danes. Ljudje so jih imenovali padarji. Imeli so smešna oblačila s kljunom v katerem so bila zelišča, za katera so verjeli, da jih varujejo pred kugo. Na trgu so se začele pojavljati čudne, drage stvari, ki naj bi odganjale kugo, ampak jih večina verjetno ni pomagala k ozdravitvi temveč h krajšanju življenjske dobe.

KUGA DANES

Zdravniki danes kugo zdravijo s serumom in antibiotiki. Na splošno jo preprečujemo z zatiranjem podgan, s sprotnim razkuževanjem, osamo bolnikov in karanteno.

LITERATURA IN VIRI:

1. *Mala splošna enciklopedija* (ur. Franček Šafar, Jože Snoj), Državna založba Slovenije, Ljubljana 1975
2. Valentina Varl, *Mariborske in druge zgodbe*, Založba Kapital, Maribor 1997
3. *Množične smrti na Slovenskem*, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1998
4. <http://ponpet.blog.siol.net/2007/06/29/petkovanje-66/>
5. http://sl.wikipedia.org/wiki/Ku%C5%BEno_znamenje,_Maribor
6. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Kuga>
7. <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2010080605564437>

* Maruša Pokeržnik, Nina Kobilica, *učenki OŠ borcev za severno mejo Maribor*, mentorica: Danica Kladošek

KUŽNA ZNAMENJA NA SLOVENSKEM

Jan Alen PERNEK *

Kugo so poznali že stari Egipčani, Grki, Rimljani in drugi ter je skozi stoletja večkrat izbruhnila. Vendar pa nobena bolezen v vsej človeški zgodovini ni pomorila toliko ljudi kakor bubonska kuga, imenovana tudi črna smrt. Ime je dobila po značilnih črnih oteklinah na telesu obolelih. Izbruhnila je leta 1338 v Aziji, natančneje na Kitajskem in se od tam razširila v Evropo in severno Afriko. Ocenjujejo, da je ta strahotna bolezen v trinajstih letih divjanja po svetu zahtevala 75 milijonov človeških žrtev, od tega je bilo 25 milijonov Evropejcev.

Po podatkih je kuga prišla na slovenska tla v letu 1348 in se je v različnih časovnih intervalih pojavljala vse do l. 1732. Z vso silovitostjo je kuga razsajala v letih 1348-1350, l. 1480 in v teku 16. in 17. Stoletja, predvsem v letih 1644-1650 in 1678-1683. Do sredine 16. stoletja se je kuga pojavljala v zvezi z madžarskimi in turškimi vpadi ter prihodom kobilic-večinoma z vzhoda, iz Turčije in Madžarske; v letih 1348-1350, 1445, 1509, 1511-1512 iz Italije in le izjemoma s severa, iz Nemčije in Avstrije). Od leta 1550 dalje pa je kuga obiskovala Štajersko in večji del Kranjske skoraj vedno s severa; Primorsko in Notranjsko pa z juga.

Posebno težko in pogosto so kuga in tudi druge nalezljive bolezni prizadele obmejne pokrajine, zlasti Podravje, Belo Krajino in Primorsko z Goriško. V osrčje Slovenije, v Ljubljano z okolico in na Gorenjsko je kuga prišla redko in običajno ni zahtevala tako številnih žrtev kakor drugod. Preden bi namreč kuga utegnila dospeti v omenjene pokrajine, so oblasti prejele obvestilo iz obmejnih področij o pojavu kuge, tako da so lahko poostrele varnostne ukrepe. Našo prestolnico je kuga obiskala večkrat, vendar je v primerjavi z drugimi zahtevala le neznatne žrtve. Najsrečnejši del Slovenije je bil v tistih časih Blejski kot, mesto in okolica Radovljice, Kranj, Kranjska Gora in Kamnik. Na tem področju kuga nikoli ni razsajala v večjem obsegu. Vzrok za to je iskati v zdravem podnebnju, čistem planinskem zraku in čisti vodi ter manjšem obsegu trgovinskega prometa.

Najhuje je kuga pustošila na Primorskem v Kopru, Tolminu, Gorici, v Podravju na Ptuj, v Maribor in Celju ter na Dolenjskem v Novem mestu, Mokronogu, Črnomlju in Metliki.

Koliko žrtev so zahtevale epidemije kuge skozi stoletja na Slovenskem je težko ugotoviti. V času večjih epidemij je namreč pomrlo 30-40 % prebivalstva. To pomeni, da je za posledicami kuge umrlo več 100.000 naših prednikov. Za naš maloštevilni narod je bilo to še posebej usodno, saj se je znatno zmanjšalo število rojstev.

Kljub temu pa so imele epidemije kuge tudi dobre posledice. Predvsem so se ljudje začeli zanimati za večjo higieno. Začeli so proučevati vzroke bolezni in sredstva zoper njo. V času kuge je umrlo veliko zdravnikov in duhovnikov, ker so negovali bolnike. Zato je primanjkovalo izobražencev, to pa je posledično spodbudilo razvoj zdravstva. Zanimivo je tudi to, da je kuga pri nas in tudi drugod zatrla gobavost, ki je bila nekoč zelo razširjena.

V času kuge in po njej se je med ljudmi krepila ljubezen do bližnjega in domovine, požrtvovalnost in druge vrednote, ki so pripomogle, da je naš narod prebrodil te hude čase.

Ta smrtonosna bolezen je tudi zamajala temelje takratne družbene ureditve, fevdalizem. V fevdalnem sistemu so kmetje obdelovali majhen kos zemlje in plačevali davke lastnikom zemlje v obliki desetine in tlake. Zaradi visoke umrljivosti je primanjkovalo obrtnikov, ki so obvladali določene veščine. Tako so tlačani lahko zahtevali plačilo za opravljeno delo, prav tako so se začeli upirati zemljiški gosposki, kar je vodilo v kmečke upore. Z zahtevo po plačilu za opravljeno delo je temelj gospodarstva postal denar in tako je še danes.

V naši domovini je nad 250 cerkva, ter kužnih znamenj in kapelic, ki so nastala kot spomin in opomin na kužna leta. Razlika med znamenji in kapelicami je v tem, da ima kapelica notranjost in je usmerjena k človeku ter mu je dostopna. Kapelice so mlajše kot znamenja. Med znamenja spadajo stebri, kipi, razpela, lesene table in nabožne slike na hišah. Kužna znamenja pomenijo pomembno vrednoto slovenske pokrajine, predvsem z verskega vidika, saj so jih ljudje postavili v zahvalo svetnikom po koncu kužnih obdobj.

Po Sloveniji, predvsem v mestih so najpogostejša kužna znamenja posvečena Devici Mariji (Maribor, Celje, Ljutomer, Radlje ob Dravi, Škofja Loka). Na vrhu 6-10 m visokega znamenja stoji kip Marije, ob vzhodu pa na podstavkih stojijo t.i. priprošnjiki, sv. Rok, sv. Jožef, sv. Florijan, sv. Barbara...Ljudem je namreč v strašnih stiskah preostalo le zaupanje v božjo pomoč.

Ker ljudje niso poznali pravega vzroka za nastanek kuge, so mnogi v njej videli božjo kazen za grehe in pokvarjenost ljudi. Šele proti koncu 19. stoletja so znanstveniki dokazali, da bubonsko kugo povzroča bakterija in da jo prenašajo bolhe, ki živijo kot zajedavci na črnih podganah.

Kužna znamenja stoje v mestih, vaseh, zlasti pa na bližnjih gričih. Običajno stojijo na množičnih grobiščih umrlih za kugo. Znamenja so bila narejena iz najrazličnejših materialov, iz kamna, opeke, železa, v revnejših predelih tudi samo iz lesa. Na znamenjih so pogosto zapisana imena umrlih za kugo, na drugih so samo letnice ali pa pobožen rek, mnogo spomenikov pa sploh nima napisov. V času od njihovega nastanka pa vse do danes so mnoga znamenja obnovili, nekaj pa jih je ostalo zanemarjenih. Najstarejše znamenje na Slovenskem je iz druge polovice 15. stoletja in stoji v Volčah pri Tolminu. V odvisnosti od letnice postavljanja znamenja se je razvijal tudi njihov videz; od preprostih lesenih križev do baročno razgibanih poslikav, plastičnega dekorja ipd. V Sloveniji je postavljenih veliko znamenj predvsem na Štajerskem in Gorenjskem, v manjšem številu so na Dolenjskem in Primorskem, medtem ko jih v Prekmurju skorajda ni. Zanimivo je tudi to, da so za Gorenjsko značilna stopasta znamenja, na Dolenjskem so visoka znamenja z nišami, podobno velja za Primorsko, kjer najdemo tudi križe, na Štajerskem so zastopani skoraj vsi tipi znamenj, Prekmurje pa je prevzelo štajersko predelana steberska (slopna) znamenja. Na Slovenskem so se razvila zaradi številnih vplivov tudi različna poimenovanja kužnih znamenj. Na Gorenjskem jim pravijo znamne, na Štajerskem in Koroškem križ, na Primorskem in Dolenjskem pil. Beseda pil izhaja iz latinske besede *pila*, kar pomeni slop ali steber.

Kužna znamenja so častni spomeniki naše preteklosti, so priče najlepših lastnosti slovenskega naroda, to je požrtvovalnosti, ljubezni in spoštovanja in do mrtvih.

LITERATURA IN VIRI:

1. Richard Walker, *Epidemije*, Pomurska založba, Murska Sobota 2006
2. Martin Ivanič, *Slovenska zgodovina v zgodbah*, Mladinska knjiga, Ljubljana 2006
3. Josip Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, Mohorjeva družba, Celje 1992
4. Velika ilustrirana enciklopedija (ur. Marjan Krušič), Mladinska knjiga, Ljubljana 1983
5. Jeremy Kingston, David Lambert, *Kaj pomnijo ljudje-največje katastrofe in krize v zgodovini človeštva*, Pomurski tisk, Murska Sobota 1988
6. O boleznih in zdravljenju, DZS, Ljubljana 1996
7. Valentina Varl, Dušan Tomažič, Sašo Radovanovič, *Mariborske in druge zgodbe*, Založba Kapital, Maribor 1997
8. Enciklopedija Slovenije, DZS, Ljubljana 2003
9. Vladimir Travner, *Kuga na Slovenskem*, Življenje in svet, Ljubljana 1934
10. Marijan Zadnikar, *Znamenja na Slovenskem*, Slovenska matica, Ljubljana 1970
11. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Kuga> (5. 9. 2010)
12. <http://s.wikipedia.org/wiki/%C4%8Crna> (5. 9. 2010)
13. http://www.google.si/images?q=ku%C5%BEna+znamenja&hl=sl&client=firefox-a&hs=C5b&rls=org.mozilla:sl:official&source=lnms&tbs=isch:1&ei=zpGfTMmDBMvIswak9YzmDg&sa=X&oi=mode_link&ct=mode&ved=0CAoQ_AU&prmdo=1&biw=1904&bih=937 (7. 9. 2010)

* Jan Alen Pernek, *učenec OŠ borcev za severno mejo Maribor*, mentorica: Katja Jurgelj

LEKARNA V OLIMJU

Petra ALEKSIC *

Zdravilne rastline so od nekdaj predstavljale pomemben del človeškega življenja. Z njihovo pridelavo in uporabo so se ukvarjale nune in menihi v samostanih. Danes so sintetična zdravila nepogrešljiv del naših življenj. Tovarne, ki jih izdelujejo, imajo veliko dobička, saj je zaradi nezdravega sloga življenja veliko ljudi bolnih. Zdravila kupimo ali dobimo na zdravniški recept v lekarnah.

Predstavila vam bom tretjo najstarejšo lekarno v Evropi.

V 11. stoletju je v Olimju že stal grad. Tekom stoletij je menjaval lastnike. Leta 1633 je bil grad preurejen v samostan pavlinskih menihov. Pavlinci so na zahodni strani samostana zgradili baročno cerkev. Po posvetitvi cerkve so menihi preuredili grajsko kapelo v lekarno. To je tretja najstarejša lekarna v Evropi za Parizom in Dubrovnikom. Leta 1782 so pavlinski menihi morali grad zapustiti, novi lastniki ga niso mogli vzdrževati, zato so vzhodni in severni del gradu podrli.

Pavlinski menihi so sistematično proučevali zelišča. V svojih redovnih pravilih so imeli zapisano, da mora imeti vsak samostan posebno bolniško sobo za menihe, ki bi zboleli. Bolniški strežnik je skrbel za njihovo hrano in jim stregel. Poleg zdravilnih rastlin so verjeli tudi v moč molitve. Gojili in nabirali so zdravilne rastline in iz njih pripravljali zdravila. Nad vhodom v lekarno je nekaj napisov filozofa Siraha.

Okroglo obokano sobo nekdanje lekarne je s freskami leta 1780 polepšal Anton Lerchinger iz Rogatca. Freske nam govorijo o poti do zdravja in sreče. Na stenah in stropu so naslikani biblični motivi in zdravilne rastline. Največja freska na stropu predstavlja stvarjenje. Okrog te freske so zapisane besede, ki v različnih jezikih in pisavah pomenijo besedo Bog.

Večina fresk predstavlja rastline in ljudi. Tako so predstavljeni Salomon, Kristus, Kozma in Damijan ter portreti znanih zdravnikov iz preteklosti, Hipokrata, Eskulapa, Galena, Teofrasta in Paracelsa.

Na freski bršljanja, ki je slabo ohranjena, na hribu sedi bradat mož, prerok Jona. Za njim raste bršljanovo drevo, čigar veje mu dajejo senco.

Freska bibličnega kralja Salomona prikazuje Salomona, ki ima na glavi krono, v desnici pa drži žezlo. V odprti knjigi pred njim sta naslikani vejica cedre in rastlina sipan. Obe rastlini sta se uporabljali v zdravilne namene.

Freska Kristusa kot zdravnika je dobro ohranjena in prikazuje Kristusa z dvignjeno desnico, ki blagoslavlja hromelega vernika, ki sedi pred njim na tleh.

Na obeh straneh vhodnih vrat stojita brata Kozma in Damijan, patrona zdravnikov in lekarnarjev. Kozma ima v rokah lekarniški lonec, Damijan pa v desnici steklenico. Z levico kaže proti znamenitim zdravnikom iz preteklosti.

Lekarna je v pritličju levega grajskega stolpa, ki je prizidan k cerkvi. Lekarno razsvetljujejo tri mala okna, vzdana v obokanih vdolbinah. V vdolbinah kjer ni oken, je verjetno stalo pohištvo. Lekarna je sestavljena iz dveh prostorov, lekarne same in sobe za lekarnarja.

Iz olimske lekarne se je ohranilo le nekaj lesenih z rjavo barvo popleskanih posod. O njenem poslovanju se ni ohranil noben dokument, saj ni imela pravice delovati kot javna lekarna. V tem primeru bi njeno delo morali nadzirati pristojni fiziki. Šele nekaj let pred ukinitvijo samostana je dobila svojega lekarnarja. Obstoja olimske lekarne pred letom 1779 ni mogoče potrditi. Nekaj podatkov o njej se je ohranilo v zapisniku o preiskavi celjskega okrajnega glavarja. Leta 1778 je lekarno prevzel Jakob Kayser. Samostan je propadal, prav tako so bile freske v zelo slabem stanju. Poškodovan ga je tudi potres leta 1974.

Danes je kompleks v rokah minoritov, manjših bratov svetega Frančiška. Na eni od slik kapele je sveti Frančišek prikazan kot bolniški strežnik. Isti umetnik, ki je upodobil svetega Frančiška je naslikal tudi bolniško sobo in lekarno z lekarniški posodami, ki so bile takrat v uporabi. Te poslikave so bile ustvarjene pred freskami v lekarni.

Bratje minoriti so pred gradom uredili zeliščni vrt in čebelnjak. Zdravilne rastline so opremljene z napisi v slovenskem in latinskem jeziku. Obiskovalcem ponujajo različne čajne zmesi, tinkture in druge zdravilne proizvode iz lastne proizvodnje. Obnovljena sta notranjost in zunanost samostana in cerkve. Ponovno lahko občudujemo restavrirane freske.

Tudi cerkev je občudovanja vredna. Ima lep baročni oltar, novo mašo je v njej imel blaženi Anton Martin Slomšek.

O tem kraju je zapisal:

*Tam kjer zvirajo studenci
lepa cerkovca stoji
kjer cvetijo žlahtni venci
tam Ulimija leži*

Danes je obnovljen samostan s cerkvijo in zeliščnim vrtom privlačen cilj mnogih romarjev in turistov. Nekateri pridejo po pripomočke za zdravje v lekarno minoritov, drugi molijo v cerkvi za zdravje. Kulturna dediščina tretje najstarejše lekarne, ki je doživljala vzpone in padce, ponovno sije v vsem blišču. Vabi nas, da jo obiščemo.

LITERATURA IN VIRI:

1. Ivan Stopar, *Gradovi na Slovenskem*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1987
2. Franc Minařik, *Historična lekarna v sliki in besedi*, Farmaceutsko društvo Slovenije, podružnica Maribor, Maribor 1955
3. <http://minoriti.rkc.si/samostan/olimje.htm> (25. 9. 2010)
4. <http://www.rtv slo.si/tureavanture/podobe-slovenije/> (27. 9. 2010)

* Petra Aleksič, učenka OŠ *Draga Kobala Maribor*, mentorica: Marjetka Berlič

ŠPITAL

Katja ŠKRLEC, Sara KOCMUT, Nina Malek *

Spital (*hospitale*) je v srednjem veku sprva pomenil prenočišče in bivališče za popotnike (tujce). Kasneje se je ta označba prenesla na hiše, v katerih so bili oskrbovanci ljudje, ki so se sem zatekli zaradi starosti, onemoglosti ali bolezni.

Zlasti v času križarskih vojn v poznem srednjem veku so špitali nastajali na težko prehodnih področjih kot zavetišča za trudne popotnike. V današnjem času bi to imenovali planinska koč.

Ustanovitelji špitalov so bili samostani benediktincev, kartuzijanov in cistercijanov. Na štajerskih tleh je bil prvi špital v Žičah že leta 1185. V Studenicah je bil špital ustanovljen že pred ustanovitvijo samostana. Za to je poskrbela Zofija Rogaška leta 1237.

Z nastankom mest so nastajali tudi špitali. Bili so namenjeni le meščanom. Ustanavljali so jih petični meščani ali pa zemljiški gospodje, tudi lastniki trgov in mest. Poleg hiše so ustanove imele še gospodarska poslopja, vrt, večkrat pa tudi obsežna posestva, ki so jih obdelovali v lastni režiji. Špital je vodil špitalski mojster, običajno ugleden meščan, tudi mestni ali pa trški sodnik. Špitalski mojster, ki ga je mestni svet imenoval za obdobje enega leta, je stanoval z družino v špitalu, lahko pa je stanovali izven njega.

Oskrbovanci so se morali ravnati po točno določenem redu, za delo sposobni ljudje so morali opravljati razna dela, kršilce pa so kaznovali.

Ustanove so bile blizu cerkve ali pa so imele v njej kapelo, ki je bila posvečena zavetniku, po katerem je nosila ustanova ime. Varovanci so morali moliti za dobrotnike ali pa se v za to določeni cerkvi udeleževati maše.

Med najstarejše meščanske špitala na štajerskem sodi špital na Ptuj. V cerkvi Vseh svetih so ga ustanovili Ptujski gospodje. Nekaj let pozneje je v Mariboru omenjen špital, ki ga je ustanovil Mother. V Slovenj Gradcu ga je ustanovil Ivan Loški, v Ormožu je bil na posestvu v Hermancih, v Laškem ga je leta 1420 ustanovil Ivan Massenreutt, baron Janez V. Valvasor ga je leta 1560 na novo organiziral. Špital je bil še v Celju in Šoštanju.

Ustanovitelj špitala v Lenartu je bil Marko Bernhart v 17.stol., ki mu je v testamentu zapustil vse premoženje. Določil je, da naj imajo v njem vso oskrbo obubožani in revni ljudje, vendar se mora vse izvršiti z dovoljenjem hrastovške gosposčine. J. Mlinarič v razpravi: Meščanski špital pri Lenartu Slovenskih goricah navaja: "Inventar nam izkazuje kar precejšnje premoženje, tako v denarju 920 renskih goldinarjev, ki pa jih je Bernhardt zapustil v raznih valutah. Med zlatnino in srebrnino se navajajo trije srebrni prstani, zlat križec s kamnom, pas s srebrnim okovjem, srebrni pladenj, deset čaš in drugih posod, dvanajst srebrnih žlic itd. Inventar beleži tudi 37 cinastih skled, 24 krožnikov ter 34 vrčev raznih oblik in velikosti, veliko medeninaste posode in sedem svečnikov, od bakrene posode pa predvsem kotličice raznih velikosti, nadalje moško in žensko obleko, več kot deset postelj z opremo, razno perilo, orožje, kuhinjsko opremo in orodje. Ustanovitelj je zapustil na raznih krajih v petih kletah okoli 50 štrtinov (okoli 27.500 l) vina, nadalje okoli 160 korcev (nad 6000 l) žita, tri konje z vso opremo, deset volov, šest krav in šestnajst svinj".

Že leta 1787 je bila izdana dvorna odredba, da se vsi špitali razpustijo. Oskrbovanci, ki niso posebno slabotni in bolni, dobijo oskrbo zunaj ustanove in se jim izplačuje določena renta. Tisti pa, ki so bolni, so bili poslani v hiralnico. Lenarški špital je uspel delovati še skoraj 150 let.

V Gornji Radgoni še danes stoji zgradba, v kateri je bil v 17. stoletju špital. V pritličju in nadstropju ima poleg drugih prostorov po eno dvorano, katere oboki počivajo na štirih toskanskih stebrih. Pritlična dvorana, ki je bila kapela, se polkrožno odpira v apsidu za oltar in edina izstopa iz tlorisnega pravokotnika stavbe. Na stenah so sledovi baročnih fresk. V dani obliki je stavba edinstvena v Sloveniji.

LITERATURA IN VIRI:

1. Jože Mlinarič, Meščanski špital pri Lenartu v Slovenskih goricah, *Kronika: časopis za slovenskokrajevno zgodovino*, letnik 23, številka 1, Ljubljana 1975
2. http://kraji.eu/slovenija/gornja_radgona_cerkev_sv_petra/IMG_5954_gornja_radgona_muzej_stari_spital/slo (28. 9. 2010)
3. http://www.tic-radgona.si/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=145 (28. 9. 2010)

* Katja Škrlec, Sara Kocmut, Nina Malek, *učenke OŠ Malečnik*, mentorica: Marija Gerlič

PARTIZANSKA BOLNICA FRANJA

Lara HEBAR, Urška SENEKOVIČ *

Slovenska partizanska bolnica Franja je delovala med 2. svetovno vojno v letih 1943 do 1945 v Dolenjih Novakih pri Cerknem, v težko dostopni soteski Pasice.

Imenuje se po dr. Franji Bojc Bidovec, zdravnici te bolnice. Zgrajena je bila za zdravljenje ranjencev in težjih bolnikov na območju 9. korpusa slovenske partizanske vojske. Bolnica je bila organizirana v več manjših oddelkov v ožji in širši okolici. V času delovanja se je v njej zdravilo 522 borcev, v vseh oddelkih skupaj pa okoli 1000.

Bolnica Franja je začela delovati 23. decembra 1943, ko je prejela v oskrbo 7 ranjencev. Aprila 1944 so nemške patrolje prvič napadle sotesko Pasice, ranjenci in osebje so se umaknili, vendar so se po le nekaj mesecih ponovno naselili. Takrat pa se je pojavila ideja o elektriki, ki je bila že nujno potrebna.

Ivan Goljat, vojaški vodja, se takole spominja razmer v bolnici: *"V ozko sotesko, kjer stoji bolnica Franja, so sončni žarki le malokrat sijali. Če pa je bil dan pust in meglen, je znotraj soteske že pravi mrak. Tema je še za zdravega človeka neprijetna, toliko bolj pa je bila za ranjence in bolnike. Le-tem, ki zaradi bolečin niso imeli tako trdnega spanja, se je zdela noč vedno predolga. Zato smo morali mračne dni in noči razsvetljevati z lučmi. Toda tu so se začele težave. Najprej smo dobili na terenu za razsvetljavo nekaj petroleja in petrolejk, a kmalu ni bilo mogoče najti ne petroleja ne sveč, da bi z njimi svetili ponoči. Veliko ranjencev in bolnikov pa, kot vemo, rabi oskrbo tudi ponoči. Kako je bilo to opravilo težavno brez svetlobe, vedo povedati le takratne bolničarke in bolničarji, ki so to preizkušali. Res, da smo dobili od Gospodarske komisije Cerknjo nekaj karbida, toda tudi tega je kmalu pričelo zmanjkovati. Spomnili smo se na male elektrarne, ki so jih uporabljali mnogi kmetje v bližnji okolici, da so jim dajale potrebno razsvetljavo. Posvetovali smo se z njimi o možnosti take gradnje in ugotovili smo, da naš potok, ki teče mimo bolnice, zadostuje za pogon male elektrarne."*

Marca 1945 pa je bila soteska Pasice ponovno napadena. 5. maja 1945 so ranjenci in osebje zapustili bolnico in sotesko.

Zasluge za nemoteno obratovanje bolnice gredo vaščanom, ki so pridno skrivali bolnico pred okupatorji ter nosili hrano (kuhinja je bila zadnja zgrajena baraka v bolnici). Ranjencem so pred potjo v bolnico zavezali oči, da bi kasneje ob morebitnem mučenju okupatorjev ne mogli izdati podatkov o lokaciji. Graditelji bolnice so sprva načrtovali le nekaj barak, izkazalo pa se je, da so bile potrebe oskrbe ranjencev mnogo večje. Vsakič ko so se odpravili po poti do bolnice so za sabo vedno "razmetali" in s tem zakrili sledi. Večina poti v Franjo poteka ob potoku Čerinščica.

Božo Benedik se svojih dni v bolnici spominja takole: *"V začetku januarja 1944 sem prišel s komando mesta Cerknjo v bolnišnico Franja. Tu sem doživel marsikaj, žalostne in tudi vesele zgodbe. Življenje v bolnišnici je bilo lepo, delo je bilo organizirano, vsak je imel svoje delo in dolžnosti, bolničarji so skrbeli za ranjence podnevi in ponoči, pericam ves dan ni zmanjkalo dela. Drugi smo bili nosači in stražarji obenem, meni pa so dodali še delo razkuževalca oblek ranjencev. To delo je bilo tudi važno in odgovorno, saj bi sicer kaj kmalu zavladala ušivost v celi bolnišnici. Najvažnejša priprava za moje delo je bil razkuževalni kotel, ki pa seveda ni bil kupljen v trgovini, temveč so naši večji tovariši priredili navaden bencinski sod v ta namen. Kljub vsemu delu, ki ga pa ni bilo malo, sem našel čas, da sem sestavljal rime, seveda po svoje, s pomanjkljivo izobrazbo. V verzih sem zajel ves kolektiv."*

*Božo dežura in kuha uši,
se včasih prav grdo in kislo drži.
Glava njegova pa polna skrbi,
če Švabov zelenih preblizu še ni.*

Ponoči smo nosili ranjence in hrano, podnevi pa smo gradili barake in nosili deske, trame, sploh vse, kar je bilo potrebno za gradnjo."

Bolnico je sestavljalo 13 barak, ki pa niso bile enako velike in seveda niso služile enakemu namenu. Imeli so več sob za ranjence, sobo za zdravnike, sobo za osebje, invalidski dom, sobo za komisarje, kopalnico, mizarsko delavnico, operacijsko sobo, izolirnico, kuhinjo (zadnja soba), sobo za rentgen itd. V vsaki sobi so bila nosila in peč.

Amputirane telesne ude (roke, noge, prste, prsi in penise) so vkopali v jamo, mrtve ljudi pa so v preprostih krstah pokopali, poleg njih so v krsto položili steklenico s podatki (ime, priimek, morda tudi datum rojstva in smrti ter vzrok smrti). Kasneje so jih pokopali na vaškem pokopališču. V bolnici so izdajali tudi svoje glasilo Bolniški list. Čeprav je bolnica Franja slovenska vojna bolnica, so se v njej zdravili tudi Italijani, Francozi, Rusi, Poljaki, dva Američana in en Avstrijec, kar izpričuje spoštovanje Ženevske konvencije, saj so bili (vsaj v tistem času) Italijani in Avstrijci zavezniki Nemcev.

BOLNICA FRANJA DANES

Potrebno je bilo veliko truda in sredstev, da se je bolnica vsa leta po vojni ohranjala v avtentični obliki. Še posebej pa to velja za obnovo po katastrofalni naravni nesreči, ki je Franjo prizadela januarja 1989. Ogromen kamnit plaz, ki je zgrmel v sotesko, je povzročil pravo razdejanje. Zasuta je bila dostopna pot in porušene prve tri barake, nekaj drugih pa poškodovanih. Ker je obstajala možnost, da bi ob večjem deževju voda zalila barake in inventar v njih, so pred pričetkom sanacije le-tega evakuirali v muzejski oddelek v Cerknem. Sledilo je odstranjevanje plazu in obnova barak. Bolnica je bila za obiskovalce ponovno odprta 10. junija 1990. Skrb za njeno vzdrževanje in obnavljanje je prevzel Mestni muzej Idrija.

To pa ni bila edina naravna nesreča, ki je prizadela bolnico. Jeseni leta 2007 je neurje odneslo ogromno inventarja in zelo težko bo dobiti drugega sličnega originalnemu iz časa vojne. Visoka voda je odnesla večino originalnih muzejskih eksponatov, tako da so v sanaciji uspeli najti in restavrirati le 225 izmed več kot 800 predmetov. Bolnica Franja, ki so jo ponovno odprli 22. maja 2010, kljub prenovi po originalni zasnovi ne bo več nikoli taka kot prej.

Ostala je neuničljivo izročilo veličine osvobodilnega boja in trpljenja slovenskega naroda in tudi iznajdljivosti zdravstvenih delavcev, ki so v najtežjih okoliščinah našli najprimernejšo rešitev za pomoč ranjenim borcem. Leta 1997 je bolnica prejela priznanje, ki ji ga je podelilo Ameriško združenje med vojno rešenih letalcev v zahvalo za pomoč ameriškem pilotu Haroldu Adamsu. 25. januarja 2007 je bila bolnica Franja vpisana v Evropsko kulturno dediščino.

LITERATURA IN VIRI:

1. Viktor Volčjak, *Partizanska bolnišnica Franja*, Mestni muzej, Idrija 1983
2. <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042361587> (15. 9. 2010)
3. <http://www.dogaja.se/> (15. 9. 2010)
4. <http://www.muzej-idrija-cerkno.si/objekti/franja.htm> (15. 9. 2010)
5. <http://franja.freehost386.com/index.html#01> (15. 9. 2010)
6. Zloženska Franja Cerkno, Mestni muzej Idrija
7. Vstopnica: Partizanska bolnica Franja, Mestni muzej Idrija

* Lara Hebar, Urška Senekovič, učenki OŠ Franceta Prešerna Maribor, mentorica: Mirjana Colnarič

ZDRAVJE Z VRTA IN TRAVNIKA

(skeč)

Blaž BANDUR (zdravnik), Lara SMOGAVC (babica), Lana REŠEK (otrok) *

Vsebina:

Otrok pripelje k zdravniku igračke, ki imajo različne težave: prehlad, glavobol, boli jih trebušček, imajo vročino. Otroka spremlja babica . Zdravnik priporoča različna zdravila. Babica posluša in pojasnjuje, kako sta njej pomagali njena babica ali pa mama, kadar je bila bolna kot otrok. Seveda priporoča preizkušena domača zdravila. Babica ima ta zdravila tudi imela s seboj.

* Blaž Bandur, Lara Smogavc, Lana Rešek, učenci OŠ Starše, mentorica: Jana Dobnik

ZDRAVILNA ZELIŠČA NEKOČ IN DANES

Metka BELCL *

UVOD

V referatu sem opredelila zdravilne zeli, ki so jih uporabljali nekoč ter nekatere, ki se uporabljajo (še) danes. Vodilo za moje raziskovanje je bil znan slovenski pregovor *Za vsako bolezen rož`ca raste*.

ZDRAVILNA ZELIŠČA NEKOČ

V dvorcu Olimje so še ohranjene freske nekdanje lekarne Pavlincev. Anali pavlinskega reda večkrat omenjajo menihe, ki so se ukvarjali z zdravljenjem in zdravili. V starejši dobi so zdravili navadno z zelišči in molitvami po zgledu bibličnega kralja Salomona o katerem poročajo, da je poznal zdravilne rastline, pa je vendar menil, da ima molitev večji zdravilni učinek. Pavlinci se niso več držali samo njegovega zgleda, ampak so upoštevali tudi izreke izraelskega filozofa Siraha, ki je pisal, da razumen mož, če je bolan, ne zavrača zdravil, ki rastejo iz zemlje.

Jablana

Jabolko je že v najstarejših časih služilo kot zdravilo, v dobah, ko še medicina ni imela znanja o vitaminih. Od starogrškega zdravnika Dioskurida do začetka novega veka so uporabljali jabolko "za krepčanje srca", proti melanholiji, vročini in drugim boleznim. Tudi jabolčno mazilo, ki so ga v starejši dobi pripravljali iz jabolčnega soka, in danes mednarodno uveljavljeno imenovanje »pomada« za razna mazila, sta dobila ime po jabolku. Paracelsus je pripravljali tudi železno tinkturo iz jabolčnega soka, ki je bila predhodnica sodbone jabolčno-kisle železne tinkture.

Vinska trta

Sok vinskih jagod in sok iz trtnih listov sta služila od nekdaj kot zdravilo, pa tudi listi, vitice in pepel, solze (t.j. iz debla tekoča smola), posušene jagode, semena in vinski kamen. Zdravilna vina so v starih časih nadomeščala današnje tinkture. Šele ko so se naučili lekarnarji prekapati vino in pridobivati na ta način vinski cvet, so mogli z njim pripraviti razna nova zdravila, esence, tinkture in eliksirje.

Mandragora:

V vzhodnih deželah je bila nekoč, deloma še danes, razširjena vera, da ima rastlina mandragora (nadlišček) magično moč, da zbuja v možu ljubezen in da ugodno vpliva na rodovitnost žene. Po naših krajih so še v 16. stoletju krošnjari nosili kipce v človeški podobi, ki so jih izrezovali iz nadliščka ali drugih korenin, od hiše do hiše in jih prodajali za drag denar praznovernim in lahkovernim ljudem, ki so upali, da jim bodo te podobe prinesle zdravje, ljubezen, srečo in blaginjo. Tudi naše lekarne so imele mandragoro skozi stoletja v zalogi. Korenine so predpisovali zdravniki proti nespečnosti in proti hudim bolečinam. Ranočelniki so kot mamilo pri operacijah dajali bolnikom piti vino, pripravljeno z mandragoro. Lekarnarji so delali iz te rastline razne preparate za notranjo in zunanjo rabo.

Bršljan

Bršljan in njegove dele, cvet, liste in iz listov iztisnjeni sok in njegovo smolo so že stari Grki uporabljali za zdravilne namene.

Les in smolo cedre in vino, pripravljeno iz nje, je že Dioskurid uporabljal za zdravilo. Njegovi nazori so veljali skozi petnajst stoletij. Sipan priporoča Dioskurid proti kašlju, težki sapi in pljučnici ter proti glistam. Skozi stoletja so sipan in razna iz njega pripravljena zdravila uporabljali tudi pri nas in jih ljudstvo uporablja še danes.

Zdravilne in strupene rastline so zaradi zdravju koristnih ali škodljivih učinkov vzbujale pozornost že pri najstarejših narodih. V prazgodovinski dobi, ko še niso obdelovali zemlje, so se ljudje preživljali s tem, kar jim je nudila narava. Moški so bili lovci, žene pa so nabirale gozdne sadeže in užitne korenine ter lovile drobne živali. Pri tem delu je žena sčasoma preizkusila marsikatero zdravilno korenino in zelišče, poskusila in spoznala marsikatero škodljivo listje ali strupen sad ter svoje znanje in izkušnje zapuščala mlajšemu rodu.

Danes seveda ni mogoče ugotoviti, katere zdravilne ali strupene rastline in korenine so uporabljali stari Slovani in njihovi vrači v dobi, ko še niso poznali knjig. Pa tudi prve slovanske knjige so imele, kakor pri drugih narodih, verske ali bogočastne namene; v njih zato ne moremo pričakovati poročil o boleznih ali zdravilih, ki so jih uporabljali. Srečamo pa v teh knjigah nazive rastlin, ki jih je pisec ali prevajalec le slučajno rabil in potreboval: teloh, blen ali zobnik, mak, kokolj (žitni plevec), konoplja, hmelj, pelin, vratič, sok vinske trte. Te rastline so služile večinoma za omamljanje.

ZDRAVILNA ZELIŠČA DANES

Skoraj vsaka družina uporablja nekaj domačih "zdravil". Njihova uporaba se je prenašala iz generacije v generacijo, vedenje o njihovem izvoru pa se je sčasoma izgubilo. Katera babica je prva svoji bolni vnukinji skuhal čaj iz poprove mete? Zakaj je pastir nekaj listov kislice podrgnil na koži, kjer ga je opekla kopriiva? Kdo je bil kuhar, ki je odkril, da lahko s piščančjo juho ublažimo simptome prehlada?

Domača zdravila nastanejo seveda doma, pogosto pa tudi recept za njihovo pripravo ne prestopi domačega praga.

Zdravilo lahko dodatno koristi, zlasti če ga uporablja oseba z nežnim in zdravilnim dotikom, ki pacientu namenja vso svojo pozornost. Ko smo se končno znebili neverodostojnih, zapletenih in potencialno škodljivih zvarkov, so nam ostala čudovita domača zdravila.

Sredstva, ki jih je preizkusil čas, so dandanes prav tako koristna kot nekoč. Trike in ukane, ki ste se jih naučili pri starših in starih starših, na primer premazovanje čebeljih pikov z jedilno sodo, polaganje hladnih in mokrih čajnih vrečk na utrujene oči ali pa nanašanje prekuhanih listov zelja na ognjok oziroma tur, seveda niso nadomestki za napredno zdravljenje. Lahko pa vam kaj hitro izboljšajo počutje in velikokrat tudi preprečijo, da bi se majhni problemi prelevili v večje. Pri opazovanju opekline, ki se ob nanosu gela z dodatkom aloje skoraj čudežno pozdravi, nas hitro prevzame občutek zadovoljstva. Enako je pri vdihovanju hlapov sivke, ko lahko kar začutimo, kako vse bojazni počasi utonejo v pozabo. Pa vendar nostalgija ni vzrok, da zdravniki še naprej zagovarjajo domača zdravila; priporočajo jih zato, ker v resnici pomagajo. Nekatere izmed teh rastlin so aloja, kamilica, česen, poprova meta, kumin in kumina.

LITERATURA IN VIRI:

1. Franc Minařik, *Olimje: historična lekarna v sliki in besedi*, Farmaceutsko društvo Slovenije, Maribor 1955
2. *Minařikova zbrana dela. Zvezek 1* (ur. Štefan Predin), Mariborske lekarne, Maribor 2000
3. *Minařikova zbrana dela, Zvezek 2* (ur. Štefan Predin), Mariborske lekarne, Maribor 2001
4. Damjan Švara, *1001 domače zdravilo*, 1. izdaja, Mladinska knjiga, Ljubljana 2008

* Metka Belcl, *učenka OŠ borcev za severno mejo Maribor, mentorica: Daša Žula*

ČAROVNIJE ZELIŠČ

Nuša ŠIJANEC, Timotej ŠTEFANEC, Tina ZELENKO *

V preteklosti je v naših krajih na podeželju bilo življenje zelo trdo. Zdravnikov skorajda niso poznali, zato so si preprosti kmečki ljudje pomagali z zelišči. Iz roda v rod je prehajalo dragoceno znanje zdravljenja z zelišči. Nekatere zeli so učinkovale skoraj čudežno dobro, zato so jim rekli, da imajo čarobno moč. Nekateri dobri zeliščarji so znali narediti prave čudeže z izdelki iz zelišč. Tako so nekatera zelišča celo lahko povzročila halucinacije in občutek lebdenja, zaradi tega so ljudje začeli povezovati zeliščarje in čarovnike. Znani so razni čarovniški procesi na Štajerskem, na katerih so obsojali ženske, ki naj bi bile čaravnice. Med njimi je bila tudi nazadnje obsojena Apolonija Herič, obtožena med letom 1744 in 1746 in oproščena, kar pa se uvršča med zadnji čarovniški proces na Štajerskem. V spomin na zeliščarje-čarovnike iz srednjega veka, je v Gornji Radgoni speljana Apolonijina pot, po kateri lahko spoznavamo razna zelišča in njihove učinke.

V naslednjih vrsticah predstavljamo učinke in čarobno moč nekaterih izbranih zelišč, ki so nepogrešljiva pri raznih zdravstvenih težavah.

1. RASTLINE ZA ZDRAVLJENJE VIDA

KRVAVI MLEČNIK

Krvavi mlečnik s 30 do 80 cm visoko razvejano rastjo cveti od maja čez celo poletje tja v jesen. Listi so na zobčani in podobni hrastovim. Iz pecljev in korenin pricurlja oranžno rumen gosti sok. Tudi pozimi ko sneg prekriva vse, ga lahko najdemo, če smo si zapomnili, kje raste.

Uporaba: zunanje ga uporabljamo pri sivi mreni, slabem vidu in pegah na roženici. Sok pomaga pri krvavenju in odstopanju mrežnice. Vzamemo list krvavega mlečnika in stremo krhki pecelj med navlaženima palcem in kazalcem. Tako dobljeno vlago namažemo s kazalcem preko zaprtih oči proti očesnim kotom. Čeprav neposredno očesa nismo namazali, oko vsrka te snovi. Velja tudi za utrujene oči.

Čarobna moč: nekoč so verjeli, da nas krvavi mlečnik navdaja z dobro voljo in veseljem, če ga nosimo. Je zdravilo proti depresiji.

2. RASTLINE ZA DOBER SPOMIN

ŽAJBELJ

Izvira iz južne Evrope, pri nas pa ga sadimo na vrtovih. Visok je 30 do 70 cm, vijolični cvetovi so vretenčasto razporejeni. Nasproti stoječi, belo polsteni listi imajo srebrnkast lesk in oddajajo malo grenak, aromatičen vonj.

Uporaba: če pijemo žajbljev čaj pogosto, krepi celo telo, nas varuje pred kapjo in deluje ugodno pri ohromitvah. Čaj vpliva odlično na bolna jetra, odpravlja napenjanje in vse druge težave, povezane z motnjami v delovanju jeter. Čisti kri, odvaja sluz iz dihalnih organov in želodca, vzbuja apetit in odstranjuje motnje v črevesju in driske.

Čarobna moč: rek pravi "Kdor živi hoče za vedno, mora jesti žajbelj v maju redno!" Žajbelj nosimo s seboj, da bi bili modrejši, liste pa nosimo v žepu za zdravljenje in denar.

3. RASTLINE ZA ZDRAVE LAŠE

KOPRIVA

Neki zdravnik je v radijskem predavanju opozoril, da sodi kopriva med najbolj zdravilne rastline, kar jih imamo. Če bi človeštvo to vedelo, bi pridelovali samo koprive. Na žalost ve to le samo malo ljudi. Pri koprivi je zdravilno vse, začeni od korenin preko stebela in listov, do cvetov. Zraste do 1m visoko in v čistem okolju.

Uporaba: najboljša zdravilna rastlina za čiščenje in tvorbo krvi je kopriva. Ima tudi dober vpliv na delovanje trebušne slinavke, zato čaj iz koprive zniža sladkor v krvi. Prav tako zdravi obolenja in vnetja sečnik poti in bolezensko zastajanje urina. Ker ureja obenem tudi izločanje blata, je posebna primerna za spomladansko čiščenje telesa. S svojimi krvotvornimi učinkovitimi snovmi pomaga pri slabokrvnosti, slabokrvnih mladih dekletih in drugih težkih obolenjih krvi. Če bolehamo za kakršnokoli alergijo, moramo biti dalj časa čaj iz kopriv. Kopriva odvzema dovzetnost za prehlade in pomaga pri revmatičnih obolenjih.

Čarobna moč: некоč so verjeli naslednje: Koprivo vržemo v ogenj, da bi se izmaknili nevarnosti in jo držimo v roki, da bi odvrnili duhove. Če jo nosimo skupaj z rmanom, ublaži strah. Kopriva, ki jo nosimo kot amulet, zadržuje zlo daleč stran.

4. RASTLINE ZA KREPITEV CELOTNEGA TELESA ŠVEDSKA GREŇČICA

Prve omembe švedske grenčice ali v originalu Schwedenbitter so našli že v srednjeveški farmakopeji pod različnimi latinskimi imeni, a so jo preprosti ljudje poimenovali zdravilo za dolgo življenje. Recepturo, najdeno v teh zapisih, pripisujejo švicarskemu srednjeveškemu zdravniku, nemškega rodu, dr. Phillipusu Paracelsusu. Formuliral ga je z namenom, da bi harmoniziral delovanje vseh glavnih notranjih organov in s tem delovanje celega telesa. Po njegovi smrti se je receptura nekje založila in bila pozabljena celih 200 let. Dr. Claus. Samst, pri katerem so po njegovi smrti našli recepturo švedske grenčice je umrl za posledicami nezgode pri jahanju v starosti 104 let. Mogoče se komu od vas ta dolga življenjska doba ne zdi tako pretirana, vendar bi radi poudarili, da je bila povprečna življenjska doba prebivalstva v 17. stoletju med 20 do 40 leti.

Po smrti dr. Samsta so eliksir preimenovali v Swedish bitter oz. Schwedenbitter, švedska grenčica po slovensko. Sčasoma njena uporaba in zdravilne lastnosti zatonejo v pozabo in se ponovno oživijo šele po 250 letih. Najpomembnejša zasluga dr. C. Samsta je bila, da je zbral in zapisal 46 bolezenskih stanj, pri katerih švedska grenčica odpravi nelagodje, ki jih le-ta povzročijo in so danes poznane pod imenom stari rokopis. Po 250 letih pride stari rokopis dr. Clausa Samsta "eliksir življenja" v roke najslavnejši zeliščarici 20. stoletja, Mariji Treben. Kako se je to zgodilo, je podrobno opisano v njenih knjigah. Njenih 5 knjig je prevedenih v slovenščino. Marija je z velikim navdušenjem prebrala ta rokopis in začela zbirati zelišča za pripravo eliksirja. Zaradi prebolelega tifusa v begunskem taborišču na Bavarskem je še vedno imela občasne hude bolečine v trebuhu in si je eliksir želela čim prej preizkusiti. Naredila si je obkladke iz švedske grenčice in si jih namestila na predel trebušne votline. Njene občasne neznosne bolečine so preminile in se nikoli več vrnilo. Takrat je začela slutiti, kako močna je lahko zdravilna moč švedskih zelišč. Najbolj pretresljiva pričevanja uporabnikov švedske grenčice so zbrana v njeni knjigi "uspehi pri zdravljenju", uporaba in priprava ter receptura švedske grenčice pa v knjigi "zdravje iz božje lekarne".

Marija Treben je glas o Švedski grenčici razširila praktično po celem svetu, saj so njena dela prevedena v 18 različnih jezikov in tako dokončno oživila dvakrat zaspalo Trnuljčico. Brez pridržkov lahko rečemo, da je zaslužna, da se znanje o zdravilni moči švedskih zelišč nikoli več ne bo pozabilo, še posebno sedaj, ko se vse več ljudi obrača nazaj k naravi ter ponovno odkriva pravadna vedenja o zdravilnih lastnostih zelišč.

LITERATURA IN VIRI:

1. Richard Lucas, *Čarovnije zelišč v vsakdanjem življenju*, Tomark d.o.o., Ljubljana 1996
2. Scott Cunningham, *Enciklopedija čarovnih rastlin*, Iskanja, Ljubljana 1996
3. Maria Treben, *Zdravje iz božje lekarne*, Mavrica, Celje 1996
4. Maria Treben: *Uspehi pri zdravljenju*, Mavrica, Celje 1999
5. Penelope Ody, *Zdravljenje z zelišči*, Domus, Ljubljana 1994
6. <http://www.kultprotur.si/images/stories/apolonija.pdf> (14. 9. 2010)

* Nuša Šijanec, Timotej Štefanec, Tina Zelenko, učenci OŠ Benedikt, mentorica: Mirjana Lebreht

KAKO SO ZDRAVILI VRAČI

Sara STIPLOVŠEK, Nastja PRAJNČ KACIJAN *

Zelo težko je reči, kdaj in kdo je začel z zdravljenjem. Večinoma se podatki o starih vračih, šamanih, druidih in svečenikih prenašajo po ustnem izročilu. Le-ti niso povsem natančni, kljub temu pa imamo kar nekaj podatkov. Da so zelišča koristna za zdravljenje, je znano že od začetka človeštva. Že od nekdaj so ljudje odkrivali rastline in z njimi zdravili. Poklic zdravnika so takrat marsikje opravljali svečeniki, zato so bili medicinski centri razviti predvsem okrog svetišč.

Tudi korenine sodobnih lekarn segajo v davnino, ko so zdravilci in vrači na podlagi poskusov in napak ugotavljali, katere rastline skrivajo v sebi strup in s katerimi lahko oskrbijo rano ali pozdravijo dušič kašelj.

Primitivni človek si je bolezen predstavljal kot inkarnacijo nadnaravnih sil v njegovo telo. Te sile je pojmoval kot predmet, ki izzove trpljenje. Tako se je izoblikovala vera v zle duhove, ki so prežale na človeka, mu škodovale in ga hotele uničiti. Da bi si razložili naravne pojave, so si postopoma izoblikovali idejo o "drugi življenjski prvini", ki je ločena od telesa in je zmožna samostojnega življenja. Neposredna odvisnost od naravnih sil je rodila idejo o dobrih in slabih, njemu škodljivih duhovih. Dobri duhovi so ga varovali boleznih in smrti, slabi pa so jih povzročali. V pradavnih časih se je izoblikoval zdravniški stan. Napačna je bila domneva, da so čarodeji, vrači, šamani in svečeniki v zdravilne namene uporabljali samo skrivnostne načine zdravljenja. Uporabljali so tudi zdravilna sredstva in metode primitivne ljudske medicine. Poznali so določene zdravilne lastnosti nekaterih rastlin in tudi snovi živalskega in rudninskega izvora. Poleg naravnih zdravilnih sredstev je pračlovek poznal posebne načine priprave zdravil, kot so izvlečki iz zelišč, razne zvarke, mazila in praške, v rabi so bila tudi bljuvala in odvajala. Lotili so se tudi določene vrste masaž, hidroterapije z mrzlo in vročo vodo in dietne prehrane. Uspešno so znali puščati kri, odstraniti tujke, naravnati prelom kosti, amputirati gnijoči ud.

Večina plemenskih verstev pozna neke vrste strokovnjaka, ki ga najpogosteje imenujemo vrač ali danes šaman. Besedo vrač moramo razumeti v najboljšem pomenu. Le-ta nikoli ne deluje kot čarovnik ali čarodej, lahko pa deluje kot duhovnik, zdravnik, zeliščar, vedeževalec ... Za mnoge od teh nalog je potrebna dolga vajeniška doba, še bolj pomemben pa je poseben dar ob rojstvu ali poseben božji klic. Pravijo, da imajo tako bogovi pri svojih stikih s svetom popoln nadzor.

Že v starih civilizacijah so ljudje imeli zelo močna varovanja, kjer so imeli pomembno vlogo vrači. Dobri vrači so spoštovani in delujejo javno, medtem ko slabi čarovniki pripravljajo škodljive napoje ali celo čisti strup, kar ni namenjeno zdravljenju in so kaznovani, če jih pri tem odkrijejo. Zdravstvo primitivnih ljudstev je bilo izključno v rokah vračev in šamanov. Le-ti se niso ukvarjali le z zdravilstvom, temveč so opravljali še druge stvari, kot so vedeževanje, prerokovanje ... Vrač je bil izvrsten poznavalec preteklosti svojega rodu, včasih je nastopal kot plemenski poglavar. Nekatera primitivna ljudstva niso imela svojega vrača, temveč so si ga po potrebi izposojala od drugega rodu. Poklic vrača se je dedoval, lahko so ga dedovale tudi ženske. Poleg vračev so obstajali še drugi zdravilci, npr. zeliščarice in babice, ki so pomagale pri porodih. Za pridobitev poklica vrača je bila predpisana predpriprava in preizkusna doba. Pri severnoameriških Indijancih je baje trajala tudi do sedem let. Vrač so bili med obredom pogosto drogirani in so bolnike zdravili v transu. Nekateri vrači so samo zdravili, drugi pa so s čaranjem povzročali bolezen ali pa so vplivali na spremembo vremena. Za svoje zdravljenje so prejeli določen honorar (sužnja ali naturalije), vendar le, če so bolnika ozdravili. Vrač so zaradi tega bogateli in so postali premožni ljudje. Med obredi so se šemili, pogosto v živalske kože, o čemer pričajo poslikave na nekaterih jamskih stenah. Poleg šemljenja so uporabljali razne naprave, ki so povzročale močan ropot (ragljo, boben in tako imenovano "medicinsko vrečo", ki je vsebovala najrazličnejšo šaro). Potek zdravljenja je bil podoben veliki cirkuški predstavi, na kateri so bili navzoči vsi bolnikovi sorodniki, kar je imelo velik psihološki učinek ne le na bolnika, temveč tudi na njegovo spremstvo in okolje.

Vrač so izdelovali tudi magične predmete. Le-tem pripisujejo tako izjemno materialno, kot tudi duhovno moč. Najbolj znani so amuleti. Amuleti so ogrlice, zapestnice, obročki in pasovi. Tiste, ki jih nosijo, zavarujejo pred zlim.

Amuleti, predvsem z živalsko podobo, so simbolizirali začetnika rodu ali plemena, primitivni ljudje so jih nosili obešene okoli vratu ali zapestja. Prepričani so bili, da jih varujejo boleznih ali urokov, podobno kot talismani, ki prinašajo srečo in so v rabi tudi v današnji ljudski medicini.

Vendar pa ne smemo imeti plemenskih verstev, ki so se ohranila, za otročja. Ljudje namreč dajejo v to resne napore, da bi ustvarili in ohranili duhovni sistem, ki jih lahko podpira tako v življenju kot smrti.

Podobni vračem pa so keltsko in krščansko Evropo zaznamovali druidi. Druidi so bili duhovniški sloj v keltski družbi, torej keltski svečeniki. Imeli so pomembno vlogo pri žrtvovanju, vedeževanju in bogoslužju. Verjetno so vodili opravljanje daritev, sodili in izvrševali obsodbe, prenašali izročila ter skrbeli za magijo, izobrazbo, obrede in ozdravljanje. Druide je nedvomno povezovalo načelo tajnosti, s katerim so varovali nedotakljivost, celovitost in položaj svojih poklicev.

Ko sva iskali vire o vračih in svečenikih, sva kmalu ugotovili, da je zelo malo zanesljivih zgodovinskih virov iz starejših obdobj. Sva pa kmalu naleteli na šamane, ki so vse bolj aktivni tudi v današnjem sodobnem času.

Šamani so zdravniki, ki so z močjo uma in v sodelovanju s silami narave delovali v korist družbe. Nekoč so pomagali pri lovu, setvi, svetovali so poglavarjem, mirili sprta plemena in zdravili na različne načine. Šamanski miti in legende so nastale že pred mnogimi leti, razvijale pa so se tudi pri Majih, Aztekah, Indijancih, Aboriginih in tudi pri nas. Njihovo izročilo je pri nas najbrž staro toliko kot drugje po svetu, tradicija traja okoli desetisoč let. Dandanes šaman počne vse, kar počno drugi ljudje, le bolj zavestno, in tako ohranja nadzor nad svojim življenjem. Zdravijo vzroke težav in delujejo javno, svojega znanja ne skrivajo.

Šamanizem lahko na široko opredelimo kot način zdravljenja in duhovnega vodenja, ki obsega prehod v trans. Šaman lahko uporabi halucinogena mamila, na primer mušnico ali pa ponavljajoče se zvoke, to je bobnenje ali vrtenje ragelj, da preide v stanje spremenjene zavesti. V njem lahko določi vzrok bolezni bolnika in izve, kako jo ozdraviti. Šaman ne zdravi simptomov, temveč v prvi vrsti zdravi vzrok. S tem v bolniku sproži proces samozdravljenja. Gre za pomoč pri samozdravljenju, za spreminjanje verovanj in načina mišljenja, ki določene simptome povzročajo. Šamani trdijo, da zdravijo "duševne bolezni", ki lahko prizadenejo čustveno in telesno zdravje.

Danes šamani ustanavljajo svoje klinike in poslujejo legalno. Odpravljajo energijske blokade, nameščajo in uravnavajo nepravilno lego kosti, zdravijo z zelišči in obkladki ter svetujejo glede prehrane, slabih medsebojnih odnosov, urokov in prekletstev.

Njihove tehnike so se precej spremenile, le redko še opravljajo prave obrede, ki so jih opravljali v preteklosti. Bobnanja, plesa in podobnega skorajda več ni. V glavnem so se prenesli principi in razumevanja človekovih realnosti, zavestnih stanj ter dela z energijami.

Zdravijo na najrazličnejše načine, npr. z uporabo šamanske savne. Le-ta naj bi očistila um in telo, ter okrepila moč zavedanja sedanjega trenutka. Vročina v tej savni ima zdravilne učinke, saj se telesna temperatura poviša in tako ubije patogene organizme ter okrepi delovanje imunskega sistema. Prav tako poznamo globoke šamanske terapije, ki naj bi razrešile vzroke težav na duhovni, miselni, čustveni in telesni ravni ter ponovno vzpostavitev notranjega ravnovesja. Uspešne so pri večini vzrokov, ki so posledica fizičnih in psihičnih bolezni. To je pomanjkanje motivacije, konfliktni odnosi, strahovi, fobije in podobno. Prav tako lahko zdravijo z vizualizacijo ali glasbeno-plesnimi tehnikami.

Za konec pa bi radi še povedali, kako je bilo na Slovenskem. Tudi pri nas namreč zdravljenje sega daleč nazaj. Tudi tukaj so najprej bili staroslovanski vrači in vračarice. Le-ti so se pri starih Slovanih zanimali za zdravljenje, zdravilna zelišča in podobno, tako kot so to počeli drugje po svetu. Ljudsko zdravljenje je bilo in je v marsičem čisto preprosto in velikokrat v nasprotjih z znanostjo.

Kasneje se je v starem veku zdravljenje zelo hitro razvijalo v samostanih, pri menihih. Od izobraženih samostanskih zdravnikov je prihajalo tudi med preprostejše ljudi. Zdravstveno delovanje se je obetajoče pojavilo v Olimju pri Podčetrtku. V 17. stoletju so menihi v tamkajšnjem gradu ustanovili lekarno, na vrtovih pa gojili zdravilne rastline in zelišča. Tam so prav tako želeli ustanoviti naravoslovno, farmacevtsko in medicinsko učno ustanovo, kar jim pa ni uspelo.

Že od nekdaj so ljudje iskali načine, kako bi si olajšali bolečine in pozdravili bolezni, kar je razlog za nastanek medicine in znanosti. Tako se je medicina razvijala vse do danes in razvijala se bo še naprej. Včasih je bila bolj povezana z verovanjem, danes pa se bolj posvečamo znanstvenim raziskavam. Opazimo pa lahko, da se vse več ljudi vrača k alternativnemu načinu zdravljenja.

LITERATURA IN VIRI:

1. Peter Borisov, *Zgodovina medicine*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1985
2. Richard Cavendish, Trevor Oswald, *Mitologija. Ilustrirana enciklopedija*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1988
3. Charles J. Adams, Oleg Mandić, *Verstva sveta. E enciklopedija verstev v zgodovini človeštva*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1977
4. *Velika verstva sveta* (prev. Vera Lamut), Ognjišče, Koper, 1987
5. http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/dn_pilih_mateja.pdf (23. 9. 2010)
6. http://www.samani.si/?page_id=7 (23. september 2010)
7. <http://bam.vecer.com/portali/7dni/v1/default.asp?kaj=2&id=5406569> (24. 9. 2010)
8. <http://sl.wikipedia.org/wiki/%C5%A0amanizem> (28. 9. 2010)
9. <http://www.eduwiki.si/Od%20zeli%C5%A1%C4%8Darstva%20do%20prvih%20lekarn> (23. 9. 2010)

* Sara Stiplovšek, Nastja Prajnc Kacijan, *učenki OŠ Prežihovega Voranca Maribor*, mentorica: Mojca Lipošek Zrim

ŠAMANIZEM NEKOČ IN DANES

Staša KANCLER, Gaja KRAJNC in Taja WEINGERL *

OPREDELITEV ŠAMANIZMA

Strokovnjaki opozarjajo, da je šamanizem težko opredeljiv. V ožjem pomenu besede je religiozni fenomen Sibirije in centralne Azije. Beseda izhaja iz ruščine, iz tunguske besede šaman in pomeni divji, razburjen, obseden. Pomen besede se navezuje na šamanski ritual, v katerem šaman z udarjanjem po bobnu okrog sebe zbira duhove in preko plesa komunicira z njimi, pri čemer je ekstatično stanje, ki ga s tem doseže, videti resnično divje. Podobne fenomene so našli v Severni Ameriki, Indoneziji, Oceaniji in drugod. Obstaja teorija, da so šamanizem na ameriški kontinent v času preseljevanja prinesli prav Sibirci.

ZAČETKI ŠAMANIZMA

Začetki šamanizma raziskovalci postavljajo v čas paleolitik, približno 40.000 pr. n. št., kar potrjujejo arheološke najdbe, vezane celo na jamsko slikarstvo na območju Finske, Srednje in Severne Azije. Šamanizem je vezan na rodovno plemensko skupnost lovcev in nabiralcev in njene potrebe. Izraz so pričeli uporabljati v 18. stoletju.

VLOGA ŠAMANA

V stari družbeni ureditvi so imeli šamani izredno pomembno vlogo. Šaman služi skupnosti, kjer opravlja vlogo zdravitelja, ki skrbi za plodnost, rojevanje, zdravje, preživetje in slovo duha ob smrti. Vsak šaman je obenem lahko mag, zdravilec, duhovnik in vrač. Obratno pa vsak vrač ali zdravilec še ni šaman.

IZBOR ŠAMANA

Izbor šamana v skupnosti poteka lahko po poti dednosti in se prenaša z očeta na sina. Pri nekaterih ljudstvih, v Sibiriji in pri visokogorskih Majih, pripravnika izberejo duhovi. Sposobnost je lahko prirojena, lahko si jo pridobi kasneje pri premagovanju kake hude bolezni, smrti ali z učenjem. Omenjajo se tudi znamenja ob rojstvu, nepravilen porod, iznakaženost, datum rojstva in sedmorojenstvo.

ŠAMANSKO ZDRAVLJENJE

Ko šamani s številnih koncev sveta tako ali drugače dosežejo trans, se na poseben način povežejo z živalskim duhom, včasih z rastlino, in prejmejo od njega nadnaravno moč. Z njo zdravijo bolne, nadzorujejo selitev živali in opravljajo druge, že omenjene naloge.

Šamani povsod po svetu globoka stanja transa občutijo kot letenje ali potovanje v različne svetove, kjer prebivajo duhovi in pošasti. Ekstazo jim spodbudijo halucinogene rastline. Med najučinkovitejše sodijo volčja češnja, *Atropa belladonna*, črni zobnik, *Hyoscyamus niger*, kristavec ali po slovensko hudičevka, *datura stramonium* in nadlišček, *mandragora officinalis*. Šamani od Kamčatke do Evrope naj bi segali tudi po rdeči mušnici. Na ameriški celini pa so pogosto segali po gobi *psilocybe*, ki učinkuje s sanjskimi prividi.

ŠAMANSKI PRIPOMOČKI

Šaman na svojem "potovanju" uporablja šamansko oblačilo, imenovano kaftan, boben in palico, s katero toče po bobnu. Našteti pripomočki imajo posebne lastnosti. Boben in šamanska palica simbolizirajo konja, na katerem šaman jaha v onstranstvo. Šamanski plašč je prešit z različnimi trakovi in obeski. Sešit je tako, da je šaman v njem čim bolj podoben ptici ali zveri. Zli duhovi naj bi se bali zvena kovine in se zato naj ne bi približevali šamanu.

ŠAMANIZEM NA SLOVENSKEM

Zmago Šmitek prepoznava šamanske lastnosti v mitološkem junaku kresniku, deloma vedomcu, vendar ni povsem določno. Kresnik se dviga v nebo, v živalski podobi se bori s sovražnikom, ima zdraviteljske sposobnosti, odvrta točo, privablja dež. Tako kresnik kot vedomec se spopadata za oblast nad določenim teritorijem. Lik Pehte iz našega slovstva kaže magično moč, ki jo ima zaradi bližine z duhovi narave. Prav tako se lik jage babe zdi do neke mere podoben šamanom. Verovanje po vsej Evropi, pa tudi pri Slovanih, kažejo, da so pastirjem pripisovali posebne, magične, čarovne sposobnosti kot posledico povezanosti z onim svetom.

ŠAMANIZEM DANES

Več terenskih raziskav je bilo konec 20. stoletja, opravljenih med Indijanci Soke in Maji na Jukatanu v Mehiki, ki delujejo kot domači zdravilci, *medicine men* ali kot svečeniki-šamani. Med njimi po statistiki prevladujejo moški šamani, ženskih je za tretjino manj. Med Mapuchi v Čilu in Argentina so večinoma šamanke ženske, imenovane Machi, lahko pa tudi moški z izraženimi ženskimi lastnostmi. Machi je odgovorna za zdravljenje, hkrati pa ima tudi vlogo svečenice. Po propadu ZSSR je šamanizem v Sibiriji znova zaživel in pridobiva vse pomembnejšo vlogo v družbi. V republiki Burjatiji in republiki Tuvi so šamanizem razglasili za državno religijo. Šamanski obredi se odvijajo celo v kabinetih ministrov in predsednikov.

ZAKLJUČEK

Šamanizem ima številne in raznolike opredelitve. Zaradi stikov med ljudstvi, misijonarstva in kolonizacije so se šamanske metode in simboli od nekdanjih menjavali in dopolnjevali. Paleolitski ljudje niso bili popolni dvojniki sibirskih, ameriških in južnoafriških šamanov 20. stoletja. Šamanizem je bil v urbano okolje prenesen šele v zadnjem času. Ponekod prihaja celo do ponovnega obujanja šamanizma kot izgubljene tradicionalne prakse, npr. med severnoameriški Indijanci in ljudstvi v Sibiriji, ki so bili v preteklem stoletju prisiljeni zapustiti stare duhovne običaje, obsojene vraževerja.

LITERATURA IN VIRI:

1. Jean Clottes, David Lewis-Williams, *Šamani iz prazgodovine. Trans in magija v okrašenih jamah*, NUK, Ljubljana, 2006
2. Mojca Teršek, Bara Hieng, *Sibirski cedra. Med mitom in resničnostjo*, NUK, Ljubljana, 2006
3. Jasmina Založnik, Vpliv šamanizma na življenje in delo Vasilija Kandinskega, *Poligrafi, Šamanizem*, št. 43/44, let. 11, Nova revija, Ljubljana 2006, str. 75-78
4. Gašper Mithans, Primerjava konceptov epilepsije in šamanizma, *Poligrafi, Šamanizem*, št. 43/44, let. 11, Nova revija, Ljubljana 2006, str. 233-234
5. Igor Škemperle, Šamani poznavalci prehoda, *Poligrafi, Šamanizem*, št. 43/44, let. 11, Nova revija, Ljubljana 2006, str. 15-17
5. Marija Mojca Terčelj, Tolmači sanj in obredni zdravilci, primer Sokejev in Majejev v jugovzhodni Mehiki, *Poligraf, Šamanizem*, št. 43/44, let. 11, Nova revija, Ljubljana 2006, str. 101-103

* Staša Kancler, Gaja Krajnc, Taja Weingerl, *učenke OŠ Duplek, mentorica: Marina Herman*

SVETNIKI ZAVETNIKI

Lara BRAČIČ, Manja NEMŠAK, Anja ORNIK *

UVOD

Že od pradavnine je znano, da je bolezen največja tegoba in nesreča, ki lahko prizadene človeka, prav tako pa je zdravje največje bogastvo. Zaradi nebogljenosti nekdanje medicine so si ljudje v težavah pomagali po svojih najboljših močeh. Zatekali so se k alternativnim metodam zdravljenja, tudi v molitev.

Ob pokristjanjenju Slovencev so misijonarji stare šege bolj ali manj uspešno prekrili s krščanskimi sestavinami. V ljudski medicini se je uporaba naravnih zdravil združila s starimi magičnimi in krščanskimi sredstvi ter s priprošnja svetniškim zavetnikom zoper bolezni.

SVETNIKI ZAVETNIKI

Čaščenje svetnikov je versko izkazovanje časti svetnikom ljudem, ki so izjemno krepostno živeli ali so za vero umrli mučeniške smrti. Najbolj se je razmahnilo v srednjem veku in v času baroka, ko so posebni dogodki, kuga, vojne, naravne nesreče, spodbudili čaščenje določenih svetnikov in priprošnjikov. Čaščenje svetnikov se je kazalo tudi v slovesnem praznovanju svetnikovega godovnega dne, ob žegnanjih in romanjih.

Sv. Kozma in Damijan

Kozma in Damijan, ki naj bi bila dvojčka, sta najpomembnejša in najbolj znana med temi svetniki. Na vzhodu so ju častili kot "moža brez denarja". Zdravila sta ljudi, ne da bi za to od njih jemala plačilo.

Sv. Egidij, 7. februar

Legenda pravi, da je Egidija zadela puščica in ga za vse življenje pohabila, zato je tudi postal zavetnik pohabljenecv in hromcev. Ker so bili v srednjem veku pohabljeneci tako rekoč prisiljeni beračiti, če so hoteli preživeti, je postal Egidij tudi zavetnik beračev-in tudi gobavcev. V srednjem veku so k Egidiju svoje priprošnje naslavljalje tudi doječe matere, najbrž zaradi zgodbe, ki pravi, da je svetnik dal zavetje neki košuti.

Sv. Sebastijan, 20. januar

Veljal je tudi za zaščitnika zoper kugo in za zavetnika zdravnikov. Vzrok za to je bila menda neka uspešna priprošnja tega svetnika, ki je zaustavila širjenje kuge leta 680 v Rimu.

Sv. Mihael, 29. september

Mihael velja za zavetnika bolnih in od hudiča obsedenih. Že od nekdaj je najbolj čaščen angel, zavetnik umirajočih, ki ob smrti tehta duše. Na vzhodu je veljal za skrbnika bolnih. Po njem so poimenovali nekatere zdravilne vrelce, Konstantin Veliki pa je njemu v čast dal sezidati cerkev, imenovano Michaelion, v kateri se je pozdravilo veliko bolnikov.

Sv. Rok, 17. avgust

Zavetnik zoper nalezljive bolezni, vštveši kugo in kolero. Zavetništvo sv. Roka zoper kugo, kolero in kužne bolezni nasploh izvira iz ljudskega izročila in ima podlago v legendah o njegovem življenju. Ker je skrbel za bolne, so si ga za zavetnika vzeli tudi zdravniki. Zdravil pa ni samo ljudi, ampak tudi njihovo bolno živino.

Sv. Barbara, 4. december

Sv. Barbara je bila svetnica, ki jo je naš narod uvrstil v skupino štirinajst pomočnikov v sili. Priporoča se jo zlasti za srečno zadnjo uro, pa tudi v drugih zadevah. Ko se bliža huda ura, se kmet obrača k svetnici, naj odvrne šibo strele od njegove domačije.

Sv. Benedikt, 21. marec

Zavetnik umirajočih, pomočnik zoper zastrupitve zlasti s kačjim pikom, vnetja, mrzlico, ledvične kamne, šen in čarovništvo. Njegovim blagoslovom pripisujejo posebno moč predvsem v severovzhodni Sloveniji. V tem delu Slovenije so v 19. stoletju na benediktovo ali god Sv. Benedikta kmetje nosili h kapucinom v Varaždin blagoslavljat kadilo skupaj z nekim korenjem. S tem so pokadili živino, ko so na jurjevo prvič gnali na pašo.

Sv. Urh, 4. julij

Svetnik je priprošnjik za srečno zadnjo uro, zoper telesne slabosti, in varstvo pred hišnimi škodljivci. Cerkve, zidane v čast Sv. Urha, so največkrat ob izvirih studencev, katerih voda velja za zdravilno. Verovanje v pomoč Sv. Urha pri trebušnih težavah se je preneslo na ljudsko reklo "Urha klicati" (za bruhanje).

ZAKLJUČEK

Med kristjani so se skozi stoletja prenašale zgodbe o čudežnih ozdravitvah, zaradi česar so nekateri zdravitelci posmrtno postali svetniki.

Za nekatere svetnike je znano, da so se v času svojega življenja ukvarjali z zdravljenjem ali pa so celo bili zdravniki, npr. evangelist sv. Luka. V mnogih primerih so postali zaščitniki pred neko boleznijo ljudje, ki so se hrabro spopadali z njo in jo tudi preživeli, npr. sv. Rok. Za podobno načelo gre pri ranah, ki so jih svetniki dobili, ko so bili mučeni. Tak primer je sv. Agata. Nekateri so srečno preživeli nezgode, npr. zastrupitev ali kačji pik, kot apostol sv. Pavel. Velikokrat pa je postal svetnik zaščitnik pred boleznijo zaradi jezikovne asociacije med njegovim imenom in to boleznijo, tako kot sv. Vid.

LITERATURA IN VIRI:

1. Silvester Čuk, *Svetnik za vsak dan*, 1. in 2. del, Ognjišče, Koper 1999
3. *Slovenski etnološki leksikon* (ur. Angelo Baš), Mladinska knjiga, Ljubljana 2004
4. <http://vestnik.szd.si/st4-12/st4-12-941-958-9.htm> (12. 9. 2010)
5. <http://www.sclavinia.org/showthread.php?t=768> (28. 9. 2010)

* Lara Bračič, Manja Nemšak, Anja Ornik, *učenke OŠ Duplek, mentorica: Marjetka Bezjak*

ČRNI KRIŽ PRI HRASTOVCU

Maja DRETAR, Anja SRAKA, Iris ŽIVKO, Nika PERKO,
Tadej KRAMAR, Rene DRUŽOVEC *

Grad Hrastovec stoji na gričku v bližini Lenarta v Slovenskih goricah. Ime je dobil po drevesni vrsti, hrastu. Grad je bil prvič omenjen leta 1443 in spada med največje ohranjene gradove na Slovenskem. Obsega dva stolpa povezana z obzidjem. Najprej je na mestu današnjega gradu stal manjši dvorec, ob katerem so leta 1338 postavili kapelo Sv. Ožbolta. V 17. stoletju je grad doživel več prezidav in v 18. stoletju so Herbersteini dali gradu obliko razkošnega baročnega dvorca s 64 sobami. Herbersteini so grad podedovali 1481 in ga imeli v lasti do leta 1802. Grajsko notranjščino je krasila zelo bogata oprema, pohištvo, slike in plastika iz različnih obdobij, ki pa je razen skromnega delčka v Pokrajinskem muzeju Ptuj znana le iz popisov. Ohranila sta se tudi dva grajska ribnika, manjši tik pod gradom in večji, Komarnik, ki leži okoli kilometer vzhodno od gradu. Predvsem ta je pomemben kot življenjski prostor za vodne ptice, ki so na preletu ali zimovanju. Danes poslopije služi za potrebe Zavoda za duševno in živčno bolne in za obiskovalce ni dostopen. Z gradom Hrastovec pa je povezana legenda o Agati, ki jo je po ljudskem izročilu zapisal Ožbalt Ilaunig v svoji knjigi Črni križ pri Hrastovcu. V 16. stoletju se je mladi hrastovski grof Friderik Herberstein zaljubil v lepo plemkinjo Agato z gradiča Štralek pri Voličini. Njuni ljubezni je Friderikova mati nasprotovala, zato sta se naskrivaj poročila v Stiperjevi kapeli, danes podružnična cerkev sv. Marije v Radehovi. Friderikova mati je Agato obdolžila čarovništva in detomora. V času, ko je bil grof Friderik na vojni s Turki, jo je z mučenjem prisilila, da je priznala, da se je na Preski gori nad Črnim jarkom sestala s Črnim duhom in ubila svojega otroka. Nato jo je ovadila sodniku, ki jo je obsodil na smrt. Zahtevala je, da Agato obglavijo in nato sežgejo. Tedanji župnik Morenus je sežig preprečil. Ni pa mogel preprečiti Agatine smrti. Na kraj zločina je žal prišel prepozno, še preden je dokazal njeno nedolžnost. Napodil je vse, ki so bili za to, da sežgejo truplo Agate. Nato so izkopali jamo in v njo položili truplo. Ko so jamo zakopali, je v tistem trenutku začelo snežiti. Snežilo je dolgo, tako da je nastala debela snežna odeja, ki je še nekaj časa ostala. Ko se je Friderik po treh letih vrnil iz bojev, je seveda ni več našel. Iz žalosti ji je na nesrečnem kraju postavil črni križ, ki leži v neposredni bližini jezera Komarnik, kot simbol nesrečne ljubezni.

ŠE NEKAJ O ČAROVNIŠTVU V SREDNJEM VEKU

Čarovništvo ni verovanje, katerega začetek se izgublja v zgodovini. Prav tako ni praznoverje. Je pa način predstavljanja sveta in njegovih nevidnih sil vse do današnjih dni. Izvira iz želje, ki je globoko zakoreninjena v človekovi naravi, imeti oblast nad neznanimi silami, da bi jih uporabljali v svojo korist in po svoji volji. Cilj čarovništva je torej v prvi vrsti moč, čaranje pa so obredni postopki in tehnike, ki naj bi človeku zagotovili oblast nad višjimi silami oz. nad svetom.

Na prehodu iz srednjega v novi vek so bili ljudje globoko verni. Bali so se Boga, še bolj pa hudiča. Zanj so bili prepričani, da jim povzroča vse nesreče in da imajo ljudje povezani z njim čarobne moči. Verjeli so, da se hudič srečuje s čarovnicami na *sabatih*, zborih čarovnic in čarovnikov. Praznoverje je dalo zeleno luč za lov na čarovnice. Katoliško cerkveno sodišče inkvizicija je v čarovništvu videlo izjemno hudo grožnjo, zato se je začelo preganjanje. Ob koncu 15. in v začetku 16. stoletja so se zagrizeno lotili preganjanja čarovništva. To je preraslo v družbeno katastrofo, saj so čarovništvo začeli obravnavati kot zločin zoper Boga. Zlahka si lahko predstavljamo, kakšne posledice je imela takšna izbira.

Po mnenju duhovnikov je večino žensk razganjala nepotešljiva pohota, ki jih je silila v sodelovanje s hudičem. Sumljive pa so bile prav vse, saj hudič ni izbiral, ampak se je lotil vseh. Seveda človeka niso mogli kar zažgati na grmadi, če niso imeli trdnih dokazov, zato so dokaze pač izsilili. Izdelali so posebne mučilne naprave in razvili posebne mučilne tehnike. Ko je oseba končno "priznala" krivdo, so jo usmrtili. Najbolj priljubljen je bil sežig na grmadi, uporabljali so tudi obešanje, utapljanje in obglavljanje.

Čarovniški procesi so se končali na koncu 18. stoletja, čeprav se je tudi kasneje še zgodila kakšna neuradna usmrtitev.

Zbirališča čarovnic na Slovenskem:

- Štajerska (Slivnica); pustni sprevodi,
- grad Goričko; kjer prirejajo svetovno znano prireditev Noč čarovnic,
- grad Bogenšperk; v katerem je razstava o čarovnicah in njihovem preganjanju.

LITERATURA IN VIRI:

1. Ožbalt Ilaunig, *Črni križ pri Hrastovcu*, Občina Lenart, 2006
2. Sašo Radovanovič, *Bog se usmili uboge grešne duše. Amen*, Pomurska založba, Murska Sobota 1997
3. Kurt Baschwitz, *Doba čarovnic*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1966
4. Monika Kropelj, Roberto Dapit, *Slovenske pripovedi o čarovnicah, čarovnikih in vračih*, Didakta, Radovljica 2006
5. Breda Konte, *Čarovnice, vedeževalke, alkimisti*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1990

* Maja Dretar, Anja Sraka, Iris Živko, Nika Perko, Tadej Kramar, Rene Družovec, *učenci OŠ Benedikt, mentorica: Viktorija Kukovec Potrč*